

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**ABDÜLHAKÎM KÂSİM VE MUHÂVELE Lİ'L-
HURÛC ADLI ROMANININ İNCELENMESİ**

**Hazırlayan
Muhammet İhsan UYGUR**

**Danışman
Prof. Dr. Abdulkadir BAYAM**

Yüksek Lisans Tezi

Temmuz 2023, KAYSERİ

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**ABDÜLHAKÎM KÂSİM VE MUHÂVELE Lİ'L-HURÛC
ADLI ROMANININ İNCELENMESİ
(Yüksek Lisans Tezi)**

**Hazırlayan
Muhammet İhsan UYGUR**

**Danışman
Prof. Dr. Abdulkadir BAYAM**

Temmuz 2023, KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Muhammet İhsan UYGUR

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Program Adı : Yüksek Lisans

Tez Başlığı : Abdülhakîm Kâsım ve Muhâvele li'l-hurûc Adlı Romanının İncelenmesi

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 131 sayfalık kısmına ilişkin 09/06/2023 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: % 3' tür.

Filtrelemeye alıntılar dâhil edilmiştir. Filtrelemede beş (5) kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 09.06.2023

Danışman: Prof. Dr. Abdulkadir BAYAM

Öğrenci: Muhammet İhsan UYGUR

İmza

İmza

KILAVUZA UYGUNLUK

“Abdülhakîm Kâsım ve Muhâvele li'l-hurûc Adlı Romanının İncelenmesi” başlıklı Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Muhammet İhsan UYGUR

Danışman

Prof. Dr. Abdulkadir BAYAM

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. İbrahim GÖRENER

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Prof. Dr. Abdulkadir BAYAM danışmanlığında **Muhammet İhsan UYGUR** tarafından hazırlanan “**Abdülhakîm Kâsım ve Muhâvele li’l-hurûc Adlı Romanının İncelenmesi**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Temel İslam Bilimleri** Anabilim Dalı’nda **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

02/06/2023

JÜRİ:

Danışman: **Prof. Dr. Abdulkadir BAYAM**

Üye : **Prof. Dr. Halim ÖZNURHAN**

Üye : **Prof. Dr. Musa ALP**

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu’nun /.... /..... tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

/...../ 2023

Prof. Dr. Atabey KILIÇ

Enstitü Müdürü

ABDÜLHAKÎM KÂSİM VE MUHÂVELE Lİ'L-HURÛC ADLI ROMANININ İNCELENMESİ

Muhammet İhsan UYGUR

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi, Temmuz 2023
Danışman: Prof. Dr. Abdulkadir BAYAM

ÖZET

Abdülhakîm Kâsım (ö. 1990) roman, hikâye, tiyatro gibi çeşitli sahalarda eserler telif etmiş, kendisini altmışlar kuşağından biri olarak gören Mısırlı bir yazardır. Kısa bir hayat süren Kâsım, yazdığı eserler sayesinde ön plana çıkmış ve çalışmalarıyla çağdaşlarını da etkilemiştir. Buna rağmen gerek yaşadığı dönemde gerek günümüzde okur tarafından hak ettiği değeri görmemiştir.

Bir taraftan başta Necîb Mahfûz olmak üzere muhtelif edebiyatçılar ve eleştirmenler tarafından hakkında övgü dolu sözlerle bahsedilmesi, diğer taraftan da hak ettiği düşünülen yönelimi elde edememiş olması bir çelişkiyi de beraberinde getirmektedir. Hem bu çelişkili duruma ışık tutabilmek hem de Abdülhakîm Kâsım'ın tanınırlığını artırabilmek ana gaye olmuştur. Yazarın bütün eserlerini incelemek yerine tek eseri ele alınarak dar bir kapsama indirgenmiştir. Anlatım tekniklerine örnekler seçilirken edebî yönden başarılı bir şekilde kurulan cümlelerin seçimine özen gösterilmiştir.

Muhâvele li'l-hurûc romanında özlem ve gurbet teması, ön plana çıkan temalardandır. Monolog ve gösterme teknikleri de en sık başvurulanan anlatım tekniklerinin başında gelmektedir. Yoğun bir dil üzerine inşa edilen roman dönemin siyasal, sosyal hayatına değinmekle birlikte yazarın psikolojik durumunu da yansıtmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belâgati, Abdülhakîm Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, Roman.

**ABDOLHAKEM QASSEM AND ANALYSIS OF HIS NOVEL
OF MUHAWALA LE'L-KHUROOJ**

Muhammet İhsan UYGUR

Erciyes University, Graduate School of Social Sciences

Master's Thesis, July 2023

Supervisor: Prof. Dr. Abdulkadir BAYAM

ABSTRACT

Abdolkhem Qassem (d. 1990) is an Egyptian literature who has produced works in various fields such as novels, short stories and theater. Considering himself as one of the authors from the 1960s generation, Qassem had a short life but gained prominence through his writings and influenced his contemporaries with his works. However, both during his lifetime and in the present day, he has not been recognized and valued by readers as he deserves.

On one hand, various literary figures and critics, including Naguib Mahfouz, have spoken highly of him, while on the other hand, he has not received the recognition he deserves. This contradiction brings forth a dilemma. The main goal has been to shed light on this contradictory situation and increase the recognition of Abdolkhem Qassem. Instead of examining all of the author's works, a single work is taken into consideration to narrow the scope. Care is taken in selecting examples of narrative techniques, focusing on well-crafted sentences from a literary perspective.

Longing and the theme of exile are prominent themes in the novel of *Muhawala le'l-khurooj*. Monologue and display techniques are among the most frequently employed narrative techniques. The novel, constructed upon a dense language which not only touches upon the political and social life of the period but also reflects the author's psychological state.

Keywords: Arabic language and rhetoric, Abdolkhem Qassem, *Muhawala le'l-khurooj*, novel.

İÇİNDEKİLER

ABDÜLHAKÎM KÂSİM VE MUHÂVELE Lİ'L-HURÛC ADLI ROMANININ İNCELENMESİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI.....	ii
KILAVUZA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ABDÜLHAKÎM KÂSİM'IN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Hayatı	3
1.2. Eserleri.....	12
1.2.1. Romanları	12
1.2.1.1. Eyyâmü'l-insânî's-seb'a	12
1.2.1.2. el-Mehdî	13
1.2.1.3. Kaderu'l-ğurafî'l-mukbiza	14
1.2.1.4. Taraf min haberi'l-âhire.....	18
1.2.2. Hikâyeleri	20
1.2.2.1. Dîvânü'l-mülhakât.....	20
1.2.2.2. el-Eşvâk ve'l-esâ.....	24
1.2.2.3. el-Hicre ile ğayri'l-me'lûf	26
1.2.2.4. ez-Zunûn ve'r-ruâ	28
1.2.2.5. ed-Dîvânü'l-ahîr	34
1.2.3. Tiyatrosu.....	39
1.2.3.1. Leyl ve fânûs ve ricâl/ el-Uht li-eb.....	39
1.3. Abdülhakîm Kâsım Hakkında Eleştirmenlerin ve Mısırlı Romancıların Yorumları	39
1.4. Abdülhakîm Kâsım ve Eserleri Hakkında Yapılmış Çalışmalar	42

İKİNCİ BÖLÜM

MUHÂVELE Lİ'L-HURÛC ADLI ROMANIN İNCELENMESİ

2.1. Romanın Özeti.....	43
2.2. Şahıs Kadrosu.....	47
2.2.1. Hakîm	48
2.2.2 Elizabeth	49
2.2.3. Eveline	50
2.2.4. Salâh	50
2.2.5. Eileen.....	51
2.2.6. Hakîm'in Babası.....	51
2.2.7. Hakîm'in Erkek Kardeşi.....	51
2.2.8. Rosemary.....	52
2.3. Romanın Dil ve Üslûp Bakımından İncelenmesi	52
2.3.1. Metinlerarasılık.....	53
2.3.2. Âmmîce	54
2.3.3. Eş dizimler (Kalıp İfadeler - Deyimler)	63
2.3.4. Âyetler	71
2.3.5. Diyalog	71
2.3.5.1. İç Diyalog	75
2.3.5.2. Dış Diyalog.....	77
2.4. Romanın Anlatım Teknikleri Bakımından İncelenmesi	80
2.4.1. İç Çözümleme.....	80
2.4.2. Gösterme.....	82
2.4.3. İç Monolog Tekniği	87
2.4.4. Mektup Tekniği	91
2.4.5. Geriye Dönüş Tekniği	92
2.4.6. Leitmotiv Tekniği.....	95
2.4.7. Eksiltili Anlatım	96
2.4.8. Montaj Tekniği	100
2.4.9. Açıklama/Yorumlama Tekniği.....	101
2.4.10. Özetleme Tekniği	109
2.4.11. Bilinç Akımı Tekniği.....	113

2.5. Romanın Bakış Açısı Bakımından İncelenmesi	119
2.5.1. Hâkim (Îlâhî, Tanrısal, Omniscient) Bakış Açısı	119
2.5.2. Gözlemci Bakış Açısı	121
2.5.3. Kahraman Bakış Açısı	123
2.6. Romanın Yapı Unsurları Bakımından İncelenmesi.....	125
2.6.1. Zaman	125
2.6.2. Mekân	127
SONUÇ	130
KAYNAKÇA.....	132
EKLER	137

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

Bkz. : Bakınız

Çev. : Çeviren

Hız. : Hazreti

ö. : Ölüm

TDK : Türk Dil Kurumu

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

vb. : Ve benzeri

vdğr. : Ve diğerleri

Yay. : Yayınevi

GİRİŞ

A) Araştırmanın Konusu

Araştırmanın konusu, Mısır’da doğup büyüyen, edebiyatta yenilikçi bir zihniyete sahip olan altmışlar kuşağına mensup, bunların yanı sıra on bir yıl gibi uzun sayılabilecek bir dönem Almanya’da ikamet eden Abdülhakîm Kâsım ve önemli eserlerinden biri olan *Muhâvele li’l-hurûc* isimli eserinin incelenmesidir.

B) Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı çağdaşları arasında edebî kişiliğiyle ön plana çıksa da hem yaşadığı dönemde hem de vefatından sonra edebiyat sahasında hak ettiği değeri görmediği düşünülen Mısırlı yazar Abdülhakîm Kâsım’a dikkat çekmek ve hayatına ışık tutabilmek, *Muhâvele li’l-hurûc* adlı eserini incelenmek suretiyle, övgüye mazhar olan yazarın kullandığı dili hakkında, romanda ustalıkla kurulmuş olan cümlelerden yararlanarak bilgi vermeye çalışılmak ve onun Mısır edebiyatına sunduğu katkıya dair bir farkındalık oluşturabilmektedir.

C) Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri

Abdülhakîm Kâsım ve Muhâvele li’l-hurûc Adlı Romanının İncelenmesi adlı çalışmamızda literatür taraması yapılarak yazarımızın hayatı ve kişiliği hakkında bilgi toplanmıştır. *Muhâvele li’l-hurûc* eseri teknik açıdan incelemeye alınırken roman ve anlatım teknikleri açısından önem arz eden kaynaklardan ve bunların yanı sıra yüksek lisans ve doktora tezlerinden istifade edilmiştir. Takip edilen bu yöntemlerde ilk kaynağa bizzat ulaşmak ana ilke olmuştur.

Daha önce Abdülhakîm Kâsım ile ilgili hem Arap dünyasında hem de Türkiye’de yapılan çalışmalar incelenmiş olup yapılan bu çalışmada mümkün mertebe tekrara düşülmemeye gayret edilmiş ve araştırma farklı bir yönden ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Tezimiz özet, giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Birinci bölümde Abdülhakîm Kâsım'ın hayatı ele alınmıştır. İkinci bölümde ise *Muhâvele li'l-hurûc* adlı eser detaylı bir biçimde incelenmiştir.

D) Kaynakların Değerlendirilmesi

Şüphesiz ki bir çalışmanın ortaya koyulmasında kaynakların değerlendirilmesi önemli bir safhayı oluşturmaktadır, zira araştırmayı besleyen ve tutarlılığını sağlayan önemli bir unsurdur.

Kaynaklardan elde edilen bulgularda parçadan bütüne doğru inceleme yani tümevarım yöntemi kullanılmıştır. Bunun yanı sıra farklı kaynaklardaki bilgilerin karşılaştırılması suretiyle analiz yöntemine başvurulmuştur. Ayrıca kavramların ve meselelerin aktarılmasında tanımlama yöntemine müracaat edilmiştir.

Taranan kaynaklar arasında bir kaynak haricinde Abdülhakîm Kâsım ve onun hayatı ile ilgili olarak basılı bir kaynağa rastlanmamıştır. Bu durumun da zaman zaman açmaza soktuğu apaçık bir hakikattir. Kaynakların az olması ve hemen hemen hepsinin internet siteleri olması, araştırma sahasının daralmasına ve bilgilerin doğruluğunun teyidi konusunda güçlükleri de beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte haber ve internet sitelerinden olabildiğince yararlanılmaya çalışılmıştır. Tek basılı kaynak ise yazarımızın Berlin'de ikamet ettiği sıralarda ailesine ve arkadaşlarına yazdığı mektup koleksiyonu olan “*Kitâbâtü nevbeti'l-hirâse*” adlı eserdir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ABDÜLHAKÎM KÂSİM'IN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Hayatı

Abdülhakîm Kâsım 1934 yılında el-Bendere/al-Bandara köyünde dünyaya gelmiştir.¹ Resmi kayıtlarda 1935 yılında doğmuş olduğu geçse de annesinden öğrendiği kadarıyla 1934 yılında dünyaya geldiğini, köydeki telefon işçisinin ise ismini deftere yazmayı erteleyip 1935 senesinin başı olarak kaydettiğini aktarmıştır.²

Kâsım, 8 yaşına geldiğinde el-Bendere köyünden annesinin köyü olan Mît Ğamr'a eğitim almak için gitmiştir. 1943 yılında Mît Ğamr'da el-Akbât ilkokuluna kaydolmuştur.³ Okullar açıkken dedesinin evinde kalıyor, tatil olduğunda ise ailesinin yanına dönüyordu.⁴ Dedesinin evinde kendisini mutlu hissetmiyordu. 10 yaşında yaşadığı hayatı babasına şikâyet etmek için bir mektup yazmış ancak dayısı ona el koymuştur.⁵ Ne nenesinin onu sevdiğini ne de dedesinin kendisinin varlığını hissetmediğinden yakınuyordu. İşte bütün bunlar da ondaki gurbet hissiyatının artmasına sebep olmuştur.⁶ Sonra da Tantâ'da en-Nâsır Lisesi'nde okumuştur.⁷

Mît Ğamr'a yakın köylerden gelen, bir oda kiralayıp orada yaşayan küçük köylü çocuklar gibi olmayı hayal ediyordu. Onun hayalleri artık yazacağı eserlerin esin kaynağı

¹ Re 'yü'l-yevm, "Abdülhakîm Kâsım... Kâtibü'l-fezââtî'r-rîfiyye", (Erişim Tarihi 27 Aralık 2022) عبد الحكيم قاسم.. كاتب الفضاءات الريفية | رأي اليوم (raialyoum.com)

² Abdurrahmân Habîb, "el-İbdâ'u'l-evvel... Abdülhakîm Kâsım yekteşif "Eyyâmü'l-insânî's-seb'a", *el-Yevmü's-sâbi'*, 29 Eylül 2021, (Erişim Tarihi 30 Aralık 2022) عبد الحكيم قاسم يكتشف أيام "الإبداع الأول.. عبد الحكيم قاسم يكتشف اليوم السابع - "الإنسان السبعة" (youm7.com)

³ Samâh Âdil, "Abdülhakîm Kâsım... Rasdü hayâtî'r-rîfi'l-lezî harece minhu bi-luğa şî'riyye", *Kitâbât*, 8 Şubat 2018. (Erişim Tarihi 4 Ağustos 2022) "رصد حياة الريف الذي خرج منه بلغة شعرية – " (kitabât.com)

⁴ Ahmed Savân, "Abdülhakîm Kâsım... Min Sicni'l-vâhât ilâ nevbâtî'l-hirâse", *el-Bevvâbe*, 13 Kasım 2017. (Erişim Tarihi 30 Haziran 2022) من سجن الواحات إلى نوبات الحراسة عبدالحكيم قاسم.. (albawabnews.com); Arbyy, "Abdülhakîm Kâsım neş'etühü", (Erişim Tarihi 9 Ağustos 2022) عبد الحكيم قاسم نشأته # اخر تحديث اليوم 13-03-2023 (arbyy.com)

⁵ Muhammed Şa'îr, *Kitâbâtü nevbeti'l-hirâse* (Kahire: Dâru Mîrît, 2010), 6.

⁶ Muhammed Şa'îr, "Abdülhakîm Kâsım: Kâtibü'l-eşvâk ve'l-esâ", *al-Akhbâr*, 25 Kasım 2010. (Erişim Tarihi 9 Ağustos 2022) عبد الحكيم قاسم: كاتب الأشواق والأسى (al-akhbar.com)

⁷ Âdil, "Abdülhakîm Kâsım... Rasdü hayâtî'r-rîfiyye"

olmaya başlamıştı. Tıpkı düşlediği gibi çatıda tek başına yaşayan ve komşusuna âşık bir genci kaleme almış ancak daha sonra yazdığı hikâyenin sayfaları kaybolmuş ve onu bir daha da hatırlayamamıştır.⁸

1955 yılında İskenderiye Üniversitesinde hukuk fakültesine kaydolun Abdülhakîm Kâsım, İskenderiye şehrine yapılan saldırıların ardından İskenderiye’yi savunmak adına milli muhafız birliklerinin safına katılmıştır.⁹ Sonrasında ise babasının vefatı ve kötüleşen ekonomik durumlar yüzünden eğitime ara vermek zorunda kalmıştır. Üniversiteyi bırakmış ve Kahire’ye posta teşkilatında yazı işlerinde çalışmak üzere dönmüştür.

Kâsım, bu nesildeki pek çok yazar gibi tutuklanır ve komünist partiye mensup olduğu gerekçesiyle 1959 yılında 5 sene hapis cezasına çarptırılır. 26 Aralık 1959’da girdiği hapis hane tecrübesi onda asla silinmeyecek bir iz bırakır.¹⁰ Hapishanede uzun süre düşünecek vakit bulması kendisini daha iyi tanımasına ve kendi hakikatinin farkına varmasına vesile olur.¹¹ Bu süre zarfında 1969 yılında gün yüzüne çıkan *Eyyâmu’l-insâni’s-seb’a* romanının planlamasına başlar.¹² Hapiste olduğu yıllar Sun‘ullah İbrâhîm, Raûf Mus‘ad, Kemal Kılış ile bir araya gelir. Sun‘ullah İbrâhîm’in ifadesine göre; “Siyasi konular yerine her birimizin uğraşı olan yazıyla ilgili tartışmalar cereyan ediyordu. Bizler sosyalizmin edebiyat ve sanatta donuklaşan kavramlarına karşı muhalifliğimizi dile getiriyorduk.”¹³ Sabit bir yerde kalmayan Kâsım, beş yıl boyunca el-Kal‘a, el-Kanâtır, Mısır, İskenderiye, el-Vâhât ve Asyût gibi çeşitli hapishanelerde kalmıştır.¹⁴ 24 Mayıs 1964’te ise Kâsım tutukluluk süresinin dolmasıyla hapishaneden çıkmıştır.¹⁵

⁸ Şa‘îr, “Abdülhakîm Kâsım: Kâtibü’l-eşvâk ve’l-esâ”.

⁹ Mahmud el-Verdânî, “Lem yetehammel kalbühû külle hâzihi’l-‘avâsîf: Zikrâ milâdi ve rahîli Abdilhakîm Kâsım”, *Masrawy*, 22 Kasım 2018. (Erişim Tarihi 12 Ağustos 2022) «لم يتحمل قلبه كل هذه العواصف: ذكرى ميلاد ورحيل عبدالحكيم قاسم | مصرأوى (masrawy.com)»

¹⁰ Şerîf Abdüssamed, “Abdülhakîm Kâsım... el-Kitâbetü’l-ceyyide fekat ilâ âhiri ‘umrî”, *Madamasr*, 1 Haziran 2018. (Erişim Tarihi 09 Temmuz 2022) «عبد الحكيم قاسم.. «الكتابة الجيدة فقط إلى آخر عمري» | مدى مصر (madamasr.com)»

¹¹ Şâkir Ferîd Hasan, “er-Rivâiyyü’l-Mısıriyyü’r-râhil Abdülhakîm Kâsım”, *Dîvânü’l-‘Arab*, 15 Eylül 2010. (Erişim Tarihi 17 Kasım 2022) «الروائي المصري الراحل عبد الحكيم قاسم - ديوان العرب (diwanalarab.com)»

¹² Muhammed İsmail, “Abdülhakîm Kâsım yehzimü’l-ğurbe bi-kitâbâti nevbeti’l-hirâse”, *Emaratayoum*, 20 Nisan 2011. (Erişim 23 Ağustos 2022) «عبدالحكيم قاسم يهزم الغربة بـ «كتابات نوبة» «الحراسة» (emaratalyoum.com)»

¹³ Şa‘îr, “ Abdülhakîm Kâsım: Kâtibü’l-eşvâk ve’l-esâ”.

¹⁴ Şa‘îr, *Kitâbâtü nevbeti’l-hirâse*, 17.

¹⁵ Savân, “Abdülhakîm Kâsım... Min Sicni’l-vâhât”.

Ancak yaşanan tüm bu olumsuzluklara rağmen asla pes etmeyi düşünmemiş, mücadele etmiş ve geç de olsa eğitimini tamamlayıp 1966 yılında lisans diplomasını alabilmiştir.¹⁶ Böylece eğitim hayatı Mîr Ğamr, Tantâ, İskenderiye gibi Mısır'ın pek çok şehrinde şekillenmiştir.¹⁷ Ardından emeklilik sigortası genel müdürlüğünde çalışmıştır.¹⁸

Hapishane arkadaşı Raûf Mus'ad'ın kendisiyle beraber Hollanda'ya gelmesi konusundaki teklifini geri çevirmiştir.¹⁹ 1974 yılı geldiğinde ise bir sempozyuma katılmak üzere Batı Berlin'e seyahat etmiştir. Kısa süre içinde dönmeyi planlayan Kâsım, fikrini değiştirip uzun süre ikamet etmek için oraya yerleşmiş ve yaklaşık on bir yıl kalmıştır. O zamanlar yaklaşık 40 yaşındaydı. Mısır'da memur olarak çalışması, ona toplumda yükselmesi için herhangi bir fırsat tanımıyordu. Onun için mevcut şartlardaki en iyi seçenek orada kalmaktı. O dönemde Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrılan bir şehirde yaşamıştır.²⁰

Kendisini altmışlar kuşağının bir neferi olarak görmektedir.²¹ Mısır edebiyatı hakkında özellikle de mensubu olduğu klasik yazım kurallarına ve Necîb Mahfûz (ö.2006), Tefik el-Hakîm (ö. 1987) gibi önde gelen isimlerin kaidelerine karşı çıkan altmışlı nesil hakkında doktora tezi hazırlamaya başlamıştır. Bir diğer amacı altmışlı kuşağın eşsiz yanını ve Edvar el-Harrât (ö. 2015), İbrâhîm Aslan (ö. 2012), Sun'ullah İbrâhîm, Cemâl el-Ğîtânî (ö. 2015) ve Sa'îd el-Kefrâvî gibi yeni sembol isimleri ortaya koymaktı. Ancak Berlin'deki gündelik işler ve ailesinin geçimini sağlayabilmek adına gece bekçiliği yapması, onu teze devam etmesinden alıkoymuş ve 1985 yılında bir şey elde edemedi Mısır'a geri dönmüştür.

Öte yandan “*Abdülhakîm Kâsım'ın batıyla ve Alman kültürüyle bir araya gelmesi Doğu ve Batı'nın bir çatışması şeklinde miydi yoksa yazarı üretme konusunda daha fazla teşvik eden bir dürtü ve dünya kültürlerine açılım mıydı?*” şeklinde akıllara bir soru gelmektedir. Muhammed Şa'îr bu soruyu şöyle cevaplıyor: “*Zannediyorum ki bu dönem onu teşvik eden büyük bir dürtüydü. O mektuplarında gittiği konserleri, tiyatro*

¹⁶ Savân, “Abdülhakîm Kâsım... Min Sicni'l-vâhât”.

¹⁷ İsmail, “Abdülhakîm Kâsım yehzimü'l-ğurbe”.

¹⁸ Hayrî Hasan, “Ebî... La Ya'rifuhû ehad”, *el-Vefd*, 22 Mart 2017. (Erişim Tarihi 10 Ocak 2023) alwafd.news | "نحن أصحاب حضارة عريقة" إيزيس عبدالحكيم قاسم: رفض مهاجمة الإسلام في ألمانيا وقال

¹⁹ Raûf Mus'ad, “Raûf Mus'ad 'an Abdilhakîm Kâsım ceme'ane's-sicn ve ferrakatne'l-hurriyye”, *Bidayatmag*, (Erişim Tarihi 3 Mart 2023) [بدايات | عبد الحكيم قاسم | بدايات \(bidayatmag.com\)](http://bidayatmag.com)

²⁰ Abdüssamed, “Abdülhakîm Kâsım... el-Kitâbetü'l-ceyyide”.

²¹ Abdüssamed, “Abdülhakîm Kâsım... el-Kitâbetü'l-ceyyide”.

gösterilerini ve Berlin gibi bir şehirle buluşması aracılığıyla nasıl ufkunun genişlediğini anlatıyor.”. Şa‘îr Deutsche Welle’ye verdiği röportajda ise şunları belirtmiştir: “Bana öyle geliyor ki Abdülhakîm Kâsım Batı’nın kendisini mağlup ettiğini hissetti.” Başlangıçta Abdülhakîm Kâsım ve Batı arasındaki ilişki çıkar ilişkisinden ziyade saf bir sevgiydi. Sonrasında ise bu sevgi bir nefrete dönüşmüştür. Şa‘îr bunun sebebini Kâsım’ın ayrılmaz bir parçası olduğu milliyetçi yapısına, Sa‘îd el-Kefrâvî ise Kâsım’ın çalışmalarını aşırı derecede sevmesine ve Berlin’in ona hak ettiği değeri vermemesine dayandırmaktadır.²² Ayrıca el-Kefrâvî Kâsım’ın Berlin’den çok istifade ettiğini de belirtmiştir.²³

Kâsım’ın Mısırdan ayrılmasının tek sebebi, yüksek ilmî bir diplomaya sahip olma hayâli değildi bilakis Almanya seferini yeni bir maceraya atılmaya geçecek bir tecrübe olarak gördü. Çocukluğundan beri seyahat düşkünüydü. O nedenle pek çok yerde yaşadı.²⁴

Yazarımızın çalışmaları, altmışlı yılların başında yenilikçi gençlerden oluşan grubun ortaya çıkışıyla aynı döneme denk gelmiştir. Toplumda ve kültürde ortaya çıkmaya başlayan değişiklik belirtileri hikâye ve roman sanatında da yeniliğin meydana gelmesini zorunlu kılmıştır. Pek çoğu yenilikçi bir tutum benimsemiş ve edebî sanatlardaki eski şekillere isyan etmeye başlamıştır. Abdülhakîm Kâsım da, modern hikâye sanatında deneme ve yenilik çıkırtkanlığının öncüsüydü. Bu konu hakkında yazdığı birçok makalesi de vardır.²⁵ Kâsım’ın kullandığı üslupla ilgili olarak göze çarpan demeçlerden biri de romancı Sa‘îd el-Kefrâvî’nin “Nobel ödüllü edebiyatçı merhum Necîb Mahfûz onun yazılarını eşsiz bir yaratıcılık olarak görüyordu.” şeklinde Alman basınına verdiği demeçtir.²⁶

Yazarın ilk çalışması büyük bir etki meydana getirerek Kahire’nin sınırlarını aşırp Beyrut’a kadar yayılmıştır.²⁷ *el-‘Asa’s-sağîre* isimli ilk hikâyesini yazmasıyla 1957 yılı

²² Semîr Cerîs, “Abdülhakîm Kâsım fî Berlin: Likâu hub ve kerâhiyye”, *DW*, 12 Nisan 2011. (Erişim Tarihi 18 Temmuz 2022) <https://www.dw.com>

²³ Semîr Cerîs, “Abdülhakîm Kâsım fî Berlin: Edebü’r-resâil fî sekâfe la ta‘rifü’l-husûsiyyât”, *Kuantara*, 17 Nisan 2011. (Erişim 25 Ağustos 2022) عبد الحكيم قاسم في برلين: أدب الرسائل في ثقافة لا تعرف الخصوصية؟ - Qantara.de

²⁴ İsmail, “Abdülhakîm Kâsım yehzimü’l-ğurbe”.

²⁵ Şevkî Bedr Yûsuf, “Abdülhakîm Kâsım fî zikrâ rahîlihi’s-selâsîn”, *Middle East*, 15 Kasım 2020. (Erişim Tarihi 6 Temmuz 2022) عبدالحكيم قاسم في ذكرى رحيله الثلاثين | شوقي بدر يوسف | MEO (middle-east-online.com)

²⁶ Savân, “Abdülhakîm Kâsım... Min Sicnîl-vâhât”.

²⁷ Şa‘îr, “Abdülhakîm Kâsım: Kâtibü’l-eşvâk ve’l-esâ”.

itibariyle edebî sahaya fiilen ayak basmıştır. Bu hikâye ile Kahire’de bir müsabakaya girmiş fakat ret oyu almıştır.²⁸ Sonrasında ise edebiyat yazımına Dâru’l-kitâbi’l-‘Arabî’nin 1969 yılında çıkardığı ve 1989 yılında İngilizce’ye tercüme edilen *Eyyâmu’l-insâni’s-seb’a* romanına hapisane yıllarında başlamıştır.²⁹ *el-Mehdî* adıyla ikinci romanı 1977 yılında çıktı. Sonra da *Muhâvele lil-hurûc*, *Kaderu’l-ğurafi’l-mukbiza* ve *Taraf min haberi’l-âhire* romanları takip etti.³⁰ Abdülhakîm Kâsım’ın 1982 yılında çıkan *Kaderu’l-ğurafi’l-mukbiza* romanı Arap dünyasındaki hapisane edebiyatının en önemli eserlerinden biridir. *Dîvânü’l-mülhakât* koleksiyonunda yayımlanan *el-Cirâha* isimli kısa hikâyesini de o dönemde yazmıştır. Bu iki çalışmada sigara ticareti, mahkûmların birbirleriyle ilişkileri, hapisane hastanesinin durumu gibi günlük hayatın ayrıntılarının yanı sıra mahkûmlar arasındaki cinsel şiddet ve sadist gardiyanların davranışları gibi hapisane günlüklerinin detaylarını ele almaktadır. Onu 1984 yılında 9 hikâye barındıran *el-Eşvâk ve’l-esâ* takip etmiştir. Vefatından sonra da 17 kısa hikâye ve pek çok bölüm içeren *ed-Dîvânü’l-ahîr* adlı kitabı yayımlandı.³¹ Abdülhakîm Kâsım *Eyyâmu’l-insâni’s-seb’a* ve *Muhâvele li’l-hurûc* romanı hariç bütün romanlarını ve hikâyelerini Almanya’da yazmıştır.³² Kâsım kısa bir hayat sürmesine rağmen telif ettiği eserler sayesinde kendi neslinin önemli yazarlarından biri olmayı başarmıştır.³³

Onun *Muhâvele li’l-hurûc* (Bir Çıkış Çabası) adlı eseri ise sadece romanın ismini ifade etmez aynı zamanda hayat yolculuğunun, kendini bulma çabasının bir kısaltmasıdır. Daima mekânın esaretinden, yolculukla ya da doğrudan siyaset yapma yoluyla kurtulmaya çalışır. Bu arayış yolculuğu çok uzun sürse de kendisini ancak yazmada bulabilir.³⁴ Abdülhakîm Kâsım’ın kısa hayatına bakıldığında onun kendine özgü bir özelliği olan büyük bir üretkenliğe sahip olduğu görülmektedir. Abdülhakîm Kâsım’ın

²⁸ Muhammed Nebîl. “Abdülhakîm Kâsım... Hârisü’l-kitâbe”, *el-Bevvâbe*, 13 Kasım 2016. (Erişim Tarihi 29 Temmuz 2022) حارس الكتابة عبد الحكيم قاسم.. (albawabhnews.com)

²⁹ Savân, “Abdülhakîm Kâsım... Min Sicnîl-vâhât”.

³⁰ İsmail, “Abdülhakîm Kâsım yehzimü’l-ğurbe”.

³¹ Savân, “Abdülhakîm Kâsım... Min Sicnîl-vâhât”.

³² Muhammed Şa’îr, “Abdülhakîm Kâsım: Hayâtî küllühâ silsile mine’l-ahtâ”, *Jehat*, 6 Mart 2007. (Erişim Tarihi 30 Eylül 2022) شهادت محمد شعير (jehat.com)

³³ Abdülfettâh Bedevî, “Abdülhakîm Kâsım... Rahale münzü hamse ve ‘işrîn ‘âmen ve mâzâle yebhas an bâbi’l-hurûc”, *el-Cerîde*, 30 Kasım 2015. (Erişim Tarihi 30 Kasım 2022) 25 رحل منذ عبد الحكيم قاسم... عما زال يبحث عن باب الخروج (aljarida.com)

³⁴ Şa’îr, “Abdülhakîm Kâsım: Kâtibü’l-eşvâk ve’l-esâ”.

okurları, onun her yeni eseriyle beraber Kâsım'ın henüz söylenmemiş şeyleri olduğu duygusuna kapılmaktadır.³⁵

Yazar, neşredilmeyen yazısında babasıyla ilgili olarak “*Akranlarım gibi sıradan bir hayat sürdürmeye güç yetiremeyen hasta bir çocukken babam bu dünyayı ona kaçmam için oluşturdu.*” şeklindeki ifadeleriyle bu büyük maceranın başlangıç noktasına değinmektedir.³⁶ Abdülhakîm Kâsım'ın yazıları köy eksenli bir karaktere sahiptir. Özellikle de kaleme aldığı kendi köyü el-Bendere, tabiri caizse yazılarının tadını, aromasını oluşturmaktadır. Mısır köylerini ele alan 60'lı yılların seçkin nesli arasında Abdülhakîm Kâsım kendi adıyla özdeşleşmiş etiketi olan özel bir soluğa sahiptir. Sözlükten seçtiği kelimeler, Âmmice'denmiş gibi dursa da fasihtir. O aynı zamanda sevdiği dilin metnin içeriğini boşaltmamasına, abartmamasına, arzu ettiği konumdan uzaklaştırmamasına özen göstermektedir. Aynı zamanda içinde bulunduğu dönemde 30'lu, 40'lı, 50'li yılların geleneksel eski köyleri değişime uğramıştır. Yazarımızın da aralarında bulunduğu köy asıllı yazarların hepsi değişimin şokuyla karşı karşıya kalmışlardır. Hatta Sa'îd el-Kefrâvî bir defasında şöyle demiştir: “*Artık hakkında yazdığımız köy yok... Biz başarısızız.*”³⁷

Kâsım, Arap kültürüne sımsıkı sarılır halde Mısır'a dönmüştür. *Eyyâmu'l-insâni's-seb'a* romanını Âmmice lafızlardan arındırabilmek adına yeniden yazmaya kararlı olsa da onun yokluğunda meydana gelen toplumsal ve siyasi değişimler bu arzusunun gerçekleşmesinin önüne geçmiştir.³⁸ On bir yıl Berlin'de yaşadktan sonra para biriktiremeden, doktora diplomasını da alamadan Mısır'a bir yabancı gibi dönmüştür. Yazım için elinden geleni yapmasına rağmen edebiyat dünyasında yıldızının parlamamış olması, hayatının son döneminin acı içinde geçmesine neden olmuştur. Mahmud el-Verdâni ve Sa'îd el-Kefrâvî Kâsım'ın hak ettiği değeri görmemesi nedeniyle kendisini değersiz hissettiğini dile getirmişlerdir. Belki de bu durum, onun siyasete ve 1987 parlamento seçimlerinde aday olmasında etkili olmuştur.³⁹

³⁵ Muhammed Abdullah el-Hâdî, “Abdülhakîm Kâsım... (Kıssa lem tektemil)”, *el-Antûlûciyâ* (Erişim 11 Haziran 2022) الأنطولوجيا | نصوص (alantologia.com)

³⁶ Şa'îr, “Abdülhakîm Kâsım: Kâtibü'l-eşvâk ve'l-esâ”.

³⁷ el-Hâdî, “Abdülhakîm Kâsım... (Kıssa lem tektemil)”.

³⁸ Savân, “Abdülhakîm Kâsım... Min Sicni'l-vâhât”.

³⁹ Abdüssamed, “Abdülhakîm Kâsım... el-Kitâbetü'l-ceyyide”.

Kendi ağzından Almanya seyahatiyle ilgili olarak “*Berlin ’de temiz, zarif parıltılı, düzenli, hareketli, üstün, coşkulu, gelişmiş Avrupa hayatını yaşadım.*” şeklinde orada geçirdiği yılları tasvir etmiştir. Alman halkıyla ilgili olarak ise “*Alman toplumu kapalı bir toplumdur, hiçbir yabancının özellikle de üçüncü dünya ülkelerinden bir yabancının girmesine izin vermeyecek derecede kapalıdır.*” ifadelerini kullanmıştır.⁴⁰

1987 senesinde Tecemmu partisinden parlamento seçimlerine girmeye karar verir. Tüm imkânları seferber eden Abdülhakîm Kâsım doğup büyüdüğü topraklarda çiftçilerle bir araya gelir, toplantılar düzenler, evlere ziyaret gerçekleştirerek propagandasını sürdürür.⁴¹ Kendisinin de kazanmaya dair en ufak ümidi yoktur, ancak bu işi bir tecrübe, gelecek tura hazırlanmak olarak görüyordu. Seçim propagandasında ise diğer partilere en ufak sataşmaya dahi yer vermez. Beklenen olmuş ve seçimde herhangi bir başarı elde edememiştir. Kimilerine göre bu sonuç, Kâsım için meydana gelecek olan hastalığın sebebi olmuştur.⁴² Sonrasında ise beyin kanaması neticesinde hastaneye kaldırılmış ve dört ay sonra onu yazmasından alıkoyacak şekilde sağ eli felçli halde hastaneden çıkmıştır. Hayata gözlerini yumduğu 13 Kasım 1990’a kadar yapmak istediklerini eşine bildirerek ondan yazması için yardım almıştır.⁴³

Kâsım’ın seçimlerde başarı şansı, pek çok sebeple başından beri oldukça zayıftır. Buna rağmen var gücüyle çalışmalarını sürdürür. Kâsım daha sonraları ise halk gazetesinde 60’lı nesilden arkadaşlarına karşı saldırgan ve yaralayıcı yazılar yazmaya başlar. Bu isimlerin başında ise Sa’îd el-Kefrâvî, Cemâl el-Ğitânî, İbrahim Aslân, Yusuf Ebû Reye gibi isimler gelmektedir. Kâsım’ın bu tavrına karşılık el-Verdâni, derin bir üzüntüyle “*Felç onun düşüncelerini şiddetli bir şekilde etkiledi. Asla eskisi gibi olmadı.*” şeklinde kırılganlığını dile getirmiştir.⁴⁴

Hastalığını üzerinden biraz atınca yeniden kalemine döner, birçok farklı hikâye yazar, bazısını da el-Hilâl dergisinde yayımlar. Bir ya da iki sayfayı geçmeyen kısa hikâyeleri de vardır. Onlar aracılığıyla sanki kendisini hiçe sayarak kaçan şeyleri

⁴⁰ Şa’îr, *Kitâbâtü nevbeti ’l-hirâse*, 22.

⁴¹ el-Verdâni, “Lem yetehammel kalbühû”.

⁴² Şa’îr, *Kitâbâtü nevbeti ’l-hirâse*, 25.

⁴³ Savân, “Abdülhakîm Kâsım... Min Sicnîl-vâhât”.

⁴⁴ Abdüssamed, “Abdülhakîm Kâsım... el-Kitâbetü’l-ceyyide”.

yakalamaya gayret etmeye çalışıyormuş gibi görünüyor. Daha sonra ise bu hikâyeleri *Dîvânü'l-mülhakât* mecmuasında toplanmıştır.⁴⁵

Abdülhakîm Kâsım'ın kızı Îsîz Elizabeth'in aktardığına göre; babam kendisiyle ilgili olarak; fırında büyüdüğünü, karanlık odalarda, yavan lokma yediğini ifade etmiştir. Yazmadaki memnuniyeti hakkında ise “*Bir kâtip ve insan olarak başardıklarım belki de çok bir şey değil, fakat yolculuğun sonundayken diyebilirim ki ben memnunum.(...) Elimden gelenin en iyisini yaptım. Bunlar, bana Allah'ın verdiği imkânlar... Bu imkânlar el verdiği sürece çabaladım. Biliyorum ki Mısır yazın sahasında bir yıldız değilim, ama aynı zamanda Mısırlı ve Arap okuyucunun vicdanının bir köşesinde var olan bir yazarım.*”.⁴⁶ Ayrıca kendisinin Müslüman olduğunu da dile getirmiştir.⁴⁷

Abdülhakîm Kâsım sinema ekranında kendi çalışmalarını görmeyi, caddelerde okuyanları ya da trende insanların ellerinde *Eyyâmu'l-insâni's-seb'a'yı* taşıdıklarını, günlük gazetenin ilk sayfasında kendi fotoğrafının yayınlanması suretiyle hak ettiği değeri elde etmeyi hayal eder, ancak bütün bunlar hayal olmanın ötesine geçemez.

Arkadaşı Sa'd el-Kırş'ın, Abdülhakîm Kâsım'ın ağzından aktardığına göre cinsellik konusu onun zihnini en çok meşgul eden şeylerden biridir. Kaçınılması zor bir kader olarak görmektedir. Diğer bir mesele de din. “*O benim işkencecim, kurtuluşum ve kaderim, öyleyse ikisinden nasıl kurtulabilirim?*” Üçüncüsü ise korku. O, vücudunun hücrelerine yerleşmiş bir şey. Yılandan veya cinden korkmuyor, cesareti korkudan kaçmak değil de onunla ilintili olduğunu düşünmektedir. Son zamanlarında büyük bir çabayla yazmaya başladığını şöyle ifade eder: “*İçimde büyük bir enerji var, makale şiir tiyatro yazmak istiyorum, şayet uyumamaya gücüm yetseydi yapardım. Hatta eşim bırak da otur der!(gülüyor). Problem şu ki sormaya başladım: Kendimi tekrarlıyor muyum? Beni korkutan bir korku.*”⁴⁸

Mahmud Şa'îr'in ve Dâru mîrît kitap evininin Kâsım'ın ailesi ve arkadaşlarıyla olan özel mektuplarını *Kitâbâtü nevbeti'l-hirâse*'de bir araya getirerek yayımlaması, yazar hakkında fikir sahibi olabilmeye ciddi katkılar sunmuştur. Bu mektuplar sadece

⁴⁵ el-Hâdî, “Abdülhakîm Kâsım... (Kıssatün lem tektemil)”.

⁴⁶ Âdil, “Abdülhakîm Kâsım... Rasdü hayâtî'r-rîf”.

⁴⁷ *Enhâr*, “Min Müzekkirâti tavîle ve i'tirâfâti cerî'e... Abdülhakîm Kâsım”, (Erişim Tarihi 20 Temmuz 2021) <http://www.anhaar.com/ar/?p=5997>

⁴⁸ Sa'd el-Kırş, “Abdülhakîm Kâsım müsekkaf ve kâtib Mısırlı”, *el-Arab*, (Erişim 17 Temmuz 2022) صحيفة العرب (alarab.co.uk)

gurbetteki yazarın hayatı hakkında bilgiler vermekle kalmayıp onun felsefi inançlarını, kişisel sıkıntılarını gün yüzüne çıkarmaktadır. Kâsım Berlin’de bulunduğu yıllarda farklı görevde çalışmıştır. Çalıştığı işlerden biri de gece bekçiliğidir. Yalnız geçirdiği uzun vakitlerini kalemine ayırıyordu.⁴⁹ Bazı mektuplarında felsefi bir karaktere sahipken diğer mektuplarında kültürel ve edebi konuları tartışan bir karaktere sahiptir.

Yazar Sa‘d el-Kırş, bir makalede Abdülhakîm Kâsım hakkında “*Okuyucu Abdülhakîm’in çalışmalarını okumak suretiyle onun özgeçmişi hakkında fikir edinebilir.*” söylemiyle onun hayatının çalışmalarına yansıdığına dikkat çekmiştir.⁵⁰ Ayrıca çalışmalarında alışılmışın dışında gerçekliği gözlemleyen isyankâr bir dil kullanmıştır.⁵¹ Kâsım, kendisinin yazma tutkusunu hakkında okulda gördüğü inşâ dersine büyük bir tutkusunun olduğunu, bir nesirden bir şiirden yazdığını, yazdığı mektupların asıl amacının da duygularını anlama çabası olduğunu dile getirmiştir: “*Onların sevgisini ve arzusunu kazandığım için mutluydum. Pek çok şiirimin olmasına rağmen ben nesir tutkunuydum.*”⁵²

Abdülhakîm Kâsım’ın babası ise dinleyicisini hâkimiyeti altına alabilecek mahir bir konuşmacıdır. Zamanının çoğunu yollarda geçiren çok tecrübeli bir kişiliktir. Pek çok kimsenin dostlara, mezarlara, doğum günlerine, çarşılar düşkün olduğu bir ortamda o konuşmaya düşkün bir kişidir. Kurduğu cümlelerde ve gerçeğe aykırı bir dünya oluşturmakta ustadır.⁵³

Kâsım, ömrünün çoğunu gösterilere, protestolara katılarak, konuşmaları dinleyerek geçirmiştir.⁵⁴ Yazarın hayatını kısaca özetlemek istersek şu başlıklar altında sınıflandırabiliriz: Bel büken yoksulluk sıkıntısı, gurbette yaşaması, hapis hayatı, komünist partiye katılımı, üretken bir yazar, liberalizm ve sofizm anlayışını benimsemesi, ölmeden önce muhafazakâr oluşu, vatan özlemi, hak ettiği değeri bir nebze de olsa ölümünden sonra görmesi.⁵⁵

⁴⁹ Abdüssamed, “Abdülhakîm Kâsım... el-Kitâbetü’l-ceyyide”.

⁵⁰ Âdil, “Abdülhakîm Kâsım... Rasdü hayâtî’r-rîf”.

⁵¹ Şevkî Bedr Yûsuf, “el-Kâs Abdülhakîm Kâsım fi zikrâh”, *Azzaman*, 21 Kasım 2012. (Erişim Tarihi 27 Temmuz 2022) القاص عبد الحكيم قاسم في ذكره | Azzaman

⁵² Âdil, “Abdülhakîm Kâsım... Rasdü hayâtî’r-rîf”.

⁵³ Şa‘îr, “Abdülhakîm Kâsım: Kâtibü’l-eşvâk ve’l-esâ”.

⁵⁴ İsmail, “Abdülhakîm Kâsım yehzimü’l-ğurbe”.

⁵⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Cengiz Parlak, “Abdülhakîm Kâsım’ın Hayatı, Edebi kişiliği ve “Eyyâmu’l-insânî’s-seb’a” Adlı Romanı” (Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021).

1.2. Eserleri

Daha önce hakkında çalışma yapılmış eserlerin detaya girilmeden özetlenmesi ve bu eserlerde işlenen cinsellik konusunun atlanarak eser hakkında doğrudan bir tanıtım yapılması yöntemi benimsenmiştir.

1.2.1. Romanları

1.2.1.1. Eyyâmü'l-insâni's-seb'a

Metinde bölgeden bölgeye anlamı değişiklik gösteren kelimelere yer verilmiştir.⁵⁶ Roman Mısır köyleri hakkında bütün yönleriyle bir bakış sunmaktadır. *Eyyâmü'l-insâni's-seb'a* romanı pek çok yazar tarafından ilgi görmüş olup eserlerinde ondan aldıkları bölümler ya da görüşler vardır. Aynı zamanda romana yönelik eleştirel çalışmalar da yapılmıştır ve bunlardan ilki Sabrî Hâfız'a aittir. Sabrî Hâfız'a göre Kâsım, *Eyyâmü'l-insâni's-seb'a*'da, Arap ve Mısır edebiyatında yeni bir neslin doğuşuna dikkat çekmektedir.⁵⁷

el-Hazret, el-Habîz, es-Sefer, el-Hidme, el-Leyletü'l-kebîre, el-Vedâ', et-Tarîk şeklinde yedi fasıldan oluşmaktadır. Bu fasıllar, derviş çiftçilerin hayattaki yolculuğunu temsil etmektedir. 250 sayfadan oluşmaktadır.

Romandaki olaylar Abdülaziz ismindeki bir çocuğun ve dervişlerin etrafında şekillenir. Babasının adı el-Hâc Kerîm'dir. Köy evinde sofi bir ailede büyümüştür.

Yazar bu romanda düzenlenen mevlitler hakkında detaylı bilgilere yer vermekten kaçınmamıştır.

Abdülazîz ve el-Hâc Kerîm başrolleri paylaşıırken, uzun boylu, esmer Muhammed Kâmil, un dükkânı olan Ali Halîl, konuşamayan ve duyamayan Iraklı, yakışıklı, eşi hırsız olan Muhammed el-Âyık yan rolleri paylaşmaktadır.

Fakir çiftçiler gündüzü tarlada geçirirken akşam olduğunda namazdan sonra ilâhi ve zikrin olduğu akşam toplantısına giderler. Bu toplantılarda Delâilü'l-hayrât ve

⁵⁶ Ramazân Ali Mansûr el-Hadarî, "el-Hitâbü'r-Rivâi fî A'mâli Abdilhakîm Kâsım" (ez-Zekâzîk: ez-Zekâzîk Üniversitesi, Doktora Tezi, 2001), 310.

⁵⁷ Esmâ Deylemî, "el-Bünyetü's-Serdiyye fî Rivâyeti Eyyâmî'l-insâni's-seb'a li-Abdilhakîm Kâsım" (Mohamed Boudiaf Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 7-8.

Bürdetü'l-Bûsîrî okumaktaydılar. Ayrıca bu çiftçiler için mevlit düşkün olmaları hasebiyle mevlitçiler ifadesi kullanılmaktadır.

Abdülaziz eğitim için köyden şehre taşındığında orada ırkçılık, alaya alma, köy-şehir hayatının, kadınlarının, inançlarının farklılıkları gibi sorunlarla karşılaşmıştır.

Şehirden köye döndüğünde ise ailesini dini inançları ve hurafelere inanmaları dolayısıyla eleştiren bir kişiliğe bürünmüştür. Aynı şekilde köy halkını ve şehir halkını-kadınlarını kıyaslamaktaydı. Gününü hiçbir şey öğrenmeden geçiren ve sadece hizmet etmekle uğraşan kadınları eleştirmektedir. Ancak hiçbir şeyi değiştirmeye gücü yetmemektedir.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen Abdülaziz köyüne karşı kopamayacağı bir bağlılık hissediyordu. Bu yüzden köyde ailesinin yanında yaşamaya devam etmiştir.⁵⁸

1.2.1.2. el-Mehdî

Yazar bu çalışmasında İhvân-ı Müslimîn'in dünyasına yelken açmaktadır. Dikenli bir dünyadır. İhvân-ı Müslimî'ni geri kalmış, terörist, hâkimiyet altına almaya çalışan bir topluluk olarak görmektedir. İhvân-ı Müslimîn'in yürüttüğü faaliyetlerden biri de farklı dinden olan insanlardan ihtiyaç sahibi olanlara yardım ederek onların müslüman olmalarını sağlamaktır. Yazar ise bu durumu fırsatçılık olarak tanımlamaktadır. Bu durumu hristiyan İvazullah üzerinden hikâye etmektedir. İvazullah ve ailesi maddi sıkıntılar yaşıyorlardı ve ev kirasını dahi ödeyemiyorlardı. Bu yüzden kaldıkları evden ayrılıp el-Ciyyât köyüne gitmişlerdir. İhvan-ı Müslîm, onları misafirperver bir şekilde karşılayıp tüm ihtiyaçlarını karşılamıştır. Ardından onları Kur'ân-ı Kerîm hediye ederek İslam'a davet ederler. Aile ise onlardan biri gibi olabilmek adına İslam'ı kabul ettiklerini söylerler. Bunun üzerine onlar adına bir tören düzenlenir. Bu törende İhvan-ı Müslîm, İvazullah'a el-Mehdî ismini verir. Yazar bu töreni yahudilerin sözde Hz. İsa'yı çarmıha geldikleri törenine benzetmektedir. Ancak İvazullah törende atın üzerinde iken başka bir konu düşünmektedir. Kilisenin ve ailesinin kendilerinin müslüman olduğunu öğrendiklerinde nasıl üzüleceklerini ve onun bir ölü olduğunu ilan edecek olmalarını hayal etmektedir. Güneş sebebiyle bilincini kaybeder ve atın üzerinden düşer. İnsanlar ise

⁵⁸ Abdülhakîm Kâsım, *Eyyâmü'l-insânî's-seb'a*, (Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-'âmme li'l-kitâb, 1996).

onun öldüğünü duyururlar. Eşi Fulle onun yanına geldiğinde ise hac işareti yaptığında insanlar onların gerçekten iman etmediklerini anlamışlardır.⁵⁹

1.2.1.3. Kaderu'l-ğurafi'l-mukbiza

Hikâyeye babasından duymuş olduğu şu sözle başlar ve belirli aralıklarla tekrar tekrar romanda yer verir: “Bu evin havası ağır.” Müs‘ad isimli bir köpek vardır. Daima evin avlusunda uzanır. Güneş eve çöktüğü vakit sessizlik ve kasvetli bir hâl sarar, ancak çocuk bu sessizlikten korkmaktadır. Bu küçük çocuğun ismi ise Abdülaziz’dir. Abdülaziz’in gizemli duygulara sahip olan bir karakteri vardır. Balkondaki eskimiş kapıyı görünce onu hüznün kaplardı. Odaya bir göz attığında odanın boş ve yıprandığını görmektedir. Bu evde olmalarının asıl sebebi ise, dedesinin babasına kızıp eşi ve çocuklarıyla bu eve göndermesidir. Dedesinin onları büyük evden kovduğunda hissettiği duygu mutluluktur. Büyük ev, diğer eve göre daha havalı idi. İnsanından pek çok çeşit hayvanına kadar farklı türden canlılar bu büyük evde yaşamaktaydı. Oturma odasının duvarlarında tüm amcalarının okul fotoğrafları vardı. Pencerelerinde kadife kırmızıdan ağır perdeler vardı. Yerde ise kırmızı halı vardı. Bu oturma odasını da ancak özel misafirleri için açıyorlardı. Dedenin ölümüyle birlikte odanın ruhu da gitti. Amcalarının çocukları büyüdüklerinde ise orada asılı duran fotoğrafları aldılar. Yine onlardan biri de kırmızı halıyı alıp satmıştır. Dede büyük evin yanına düğün, cenaze gibi durumlarda, erkeklerin bir araya gelmek istediklerinde buluşabilecekleri ya da misafir gelince orada ağırlamak için bir misafirhane inşa etti. Abdülaziz’in babası ise çıkan tartışmalarda problem çözücü kişiliğiyle olayların üstesinden gelmekteydi.

Abdülaziz şanssızlıkların nedeninin sahip oldukları evden kaynaklandığına inanmaktadır. Evde ailesiyle beraber aynı odada kalmaktadır. Büyüdüğünde ayrı bir odada tek başına kalmak istemektedir. Babasıyla beraber küçük halasının eşi olan Muhammet amcayı ziyaret etmeyi sevmektedir. Aynı şekilde okul arkadaşlarını ziyaret etmeyi de sevmekteydi. Kendisine en yakın gördüğü arkadaşı ise Seyyid’dir. Seyyid’in odasını berber dükkânına benzetir. Onun yanında uzun vakitler geçirir sıkılınca eve dönerdi. Hayaller kurardı ancak komşuların kavgaları hayallerini bölerdi. Bu sebeple odasından iyice nefret ederdi. Evde bulamadığı huzuru camide bulurdu. Mütedeyyin insanların namazdan sonra işlediği günahları gördükten sonra oraya gitme arzusu da

⁵⁹ Abdülhakîm Kâsım, *el-Mehdî*, (Beyrut: Dâru’t-tenvîr, 1982).

yavaş yavaş azalmıştır. Farklı evlerde kalan dede ve ailesi, sonunda yeni bir eve yerleşmiştir. Abdülaziz de bu eve onlarla beraber yerleşmiş ve Mît Ğamr'da ilkokula kaydolmuştur. Odada dayısı ve küçük teyzesi ile beraber uyumaktadır. Evin pis bir bahçesi vardı. Hafta boyu üzgün olan nene, ekmek pişirme günü geldiğinde kendisini mutlu hissediyordu. Abdülaziz eski evine özlem duyuyordu. Kendisini hüzünlü hissettiğinde akrabalarına gitmeyi ve dolaşmayı tercih ederdi. Nil'in etrafında dolaşıp karşı yakadaki lüks evlere bakardı. Lüks evler onda tuhaf bir his uyandırırđı. Dayısının gelmesi ise herkesi sevindirmişti. Evin kasvetini gören dayı evde değışiklik yapmak ve daha güzel bir yere dönüştürmek için çabalar. Onun olduğu süre zarfında daha da güzelleşse de ayrılmasıyla beraber eski kasvetli haline geri dönmüştür.

Lisede eğitim görmek için Tantâ'ya gider. Mekân değışikliği yapmış olsa da aynı kasvetle ve problemle orada da karşılaşmıştır. Hatta başka insanlarla bir evi, odayı, banyoyu paylaşmanın sıkıntısını çekiyordu. Zira kaldığı odada iki kişi daha vardı. Diğer iki odada da üçer öğrenci kalmaktadır. Kardeşi ve amcasının oğlunun eğitim için Tantâ'ya gelmeleriyle beraber onlarla ayrı bir odaya çıkmışlardı. O evden sıkılınca arkadaşının önerdiği çatı katında bulunan bir odaya taşınmışlardı. Odalarının karşısında ise ev sahibi ve oğlu oturmaktaydı. Banyo ve musluk iki ev arasında bulunan koridorda idi, ancak onlar olmadan buraya giremiyorlardı. Suyu ihtiyaç duyduklarında mecburen aşığı kattaki komşularından almaktaydılar.

Kardeşi ve amcasının oğlunun köye yakın olan okula geçmesinin ardından tek başına kalmaya başlamıştır. Ev sahibinin kötü muamelesine katlanamayacak hale gelmiş ve yeni bir oda aramaya karar vermiştir. Arkadaşının marangoz babası kendi evinden bir odayı ona kiralamıştı. İki katlı bu ev dar ve rutubetli bir mahallede bulunuyordu. Abdülaziz'in odası ikinci kattadır. Bir gün ev sahibinin geç saatte ışığı açık görmesi sonucu gelip ona bağırmıştır. Artık odayı bir kabre benzetirmiş ve dışarıda daha fazla vakit geçirmeye başlamıştır. Salâh ve Şevki adında iki arkadaşı vardır. Okul kahve oda arasında geçen uzun bir günden sonra sinemaya gitmek onu rahatlatıyordu. Salâh liseyi bitirdikten sonra İskenderiye üniversitesinde mühendislik faköltesine Şevki ise Kahire Üniversitesi'nde hukuk faköltesine girmişlerdir ve Salâh Tantâ'da yalnız kalmıştır. Bundan dolayı orayı terk etmeye karar vermiştir ve Kahire'de Shobra tüneline yakın bir yerde bulunan odaya taşınmıştır. Bu oda da önceki kaldığı odalar gibi pistir ve çatı katında bulunmaktadır. Komşuları uyuşturuğu satıcılarından, öğrencilerden, işçilerden,

memurlardan oluşmaktaydı. Bir kızı ve hamile olan Nubili bir kadın ona en yakın kişiydi. Shobra caddesinin başında bulunan Ali Selame isminde bir tatlıcı dükkânında kasiyer olarak çalışmaya başladı.

Salâh'ın ayrılmasıyla sadece arkadaş olarak Şevki kalmıştır ve çoğu vaktini onunla beraber geçirmektedir. Caddeler, tiyatrolar, kafeler, kütüphaneler onların uğrak yeriydi. Oturma odasında oturdukları vakit ise onları sessizlik ve kasvet kaplıyordu. Babası onu Shobra'da arayıp bulduktan sonra kendisi de dönmekten mutlu olmasa da onunla beraber İskenderiye'deki Sidi Gaber mahallesine dönmüşlerdir. Cuma günleri arkadaşlarını ziyaret etmesi mutad işlerindendi. Hukuk fakültesine kaydolmak için İskenderiye'ye gider. Orada Salâh kalacak yer için Abdülaziz'e yardım eder. Otelde bulunan bir odayı ona tavsiye eder. Beğenmesinin ardından orayı tutmaya karar verir. Ücretinin büyük bir bölümünü ise üniversite öder, ancak otel sahibinin otelde kalan kişilerle pek çok defa kavga çıkarması sebebiyle oradan da ayrılmaya karar verir. İki farklı oda daha tutup kaldıktan sonra üçüncü oda seçiminde huzuru bulmuş ve kız kardeşi de onunla beraber yaşamak üzere yanına gelmiştir. Evin yanına geçimini sağlamak için marangoz dükkânı açmıştır. Babasının hasta olduğunu duyduktan sonra köye onun yanına gider. Masrafları azaltmak için kız kardeşini babasının yanında bırakır. Döndükten sonra Gurbâl mahallesine taşınır. Evin bir odasında Abdülaziz ve amcaoglu, diğer odasında ise altı çocuğuyla beraber bir kadın kalmaktadır. İskenderiye'de beş yıl geçirmiş olup sınavların bitmesinin ardından Kahire'ye gitmiştir. Başlangıçta amcasının evinde kalmış, sonrasında ise orada kalmaktan hoşnut olmadığı için evden ayrılmıştır.

Derb Tayyab mahallesinde oturan eski iş arkadaşının evinde kalmak için yanına gider. Ancak evin çok pis ve haşerelerle dolu olması sebebiyle bir gün bile kalamadan oradan ayrılır ve ortanca dayısının Shobra el-Khema mahallesindeki evine gider. Bir süre onun yanında kaldıktan sonra evlerinin karşısında bulunan ve ortanca dayısının sahibi olduğu evde oturmaya başlar. Tekrar kız kardeşiyle aynı evde oturmaya başlar. Abdülaziz'in çalıştığı iş yerine gelen polisler onu tutuklar ve evinde arama yaparlar. Ardından kırk ay hapisshanede kalmıştır. Hapisshanede arkadaşı Şevki de ona eşlik etmekteydi. Kanâtır, Mısır, İskenderiye, el-Vâdi'l-cedîd hapisshanelerinde kalmıştır. Bu süre zarfında hüznünü bastırmasına yardımcı olan tek şey kitap okumaktı. Aynı şekilde küçük pasajlar halinde yazılar da yazıyordu. Hapisshane arkadaşlarıyla beraber ekip biçme gibi tarım işleriyle de uğraşıyordu. Geceleri tiyatro gösterileri, şiir dinletileri gibi

faaliyetlere katılıyordu. Hapishane arkadaşı Louis'in kaçma girişimi sırasında gardiyanlar tarafından sıkılan kurşunla öldürülmesinin akabinde Abdülaziz de Asyût hapishanesine nakledilmiştir. Daha önceleri tedavi amaçlı bu hapishaneye geldiği için burayı iyi bilmekteydi. Sıkıyönetimin verilen kararları bozması sonucu hapishaneden ayrılanlar olsa da Abdülaziz'in tutukluluğu devam etmiştir. Daha sonra ise trenle Kahire hapishanesine sevk edilmiştir. Burada zemin katta tuvaletin yanında kalmıştır. Buradan da Port Said'e nakledilmiştir. Hapishaneden çıktıktan sonra ise yeniden köyüne döner. Pek çok şeyin değiştiğini ve çoğu kişinin öldüğünü görür. Küçükler büyümüş, evlenmiş ve her biri ayrı eve çıkmışlardır. Kahire'de bir kütüphanede iş bulmuş ancak kalacak yer bulamamıştır. Şevki'nin teklifiyle onların evinde kalmaya başlamıştır. Şevki'nin annesi onu kendi oğlu gibi görüyordu. İlk maaşını aldıktan sonra Fernevanı'da çatı katında bir oda kiralamıştır. Bir süre sonra temizlik ve misafirlere ikram için bir kadın tutmuştur. Bu kadınla bir yakınlaşma da olmuştur.

Daha sonra annesi, kız ve erkek kardeşi onun yanında kalmaya başlamışlardır. İlk kitabının yazımına başlamış olup üç bölüm yazmıştır. Erkek kardeşinin evin kötü koşulları sebebiyle akciğer iltihabına yakalanması sonucu yine evini değiştirmek zorunda kalmıştır. Yeni evinde de komşuların rahatsız edici davranışlarından dolayı mutlu değildir. Evini güzelleştirmek adına çaba sarf etse de sonuç yine de değişmeyecektir. Evlendikten sonra da bu evde ailesiyle beraber kalmaya devam etmiştir. Ancak annesi ve eşinin arası pek de iyi değildir. Evdeki huzursuzluktan dolayı sıkıntı içinde olan kız kardeş çareyi evlenmekte bulur. Almanya'dan gelen bir rahip onu, kendisiyle beraber gelip bir hafta Berlin'de kalması için ısrar ederek bir davette bulunur. O da bu teklifi kabul eder. Berlin'e ulaştığından beri kendisini yalnız hissetmekte olup kimseyle diyalogu yoktur. Rahip kendisiyle aynı yerde kalan Abdülaziz'e artık beraber kalamayacaklarını güzel bir dille söyledikten sonra ona kilisenin misafirhanesinde kalacak bir yer ayarlar. Burada kendisini mutlu hissetmektedir. Bir süre sonra odanın anahtarını unutunca oraya girme imkânı bulamaz. Komşularından ve rahibin eşinden yardım ister ancak ona yardım edecek kimseyi bulamaz. Arkadaşı arabasıyla onu alıp pis bir öğrenci evine kalması için götürür. Üniversitede arabuluculuk ofisi ona bir iş ayarlamıştır. Küçük fabrikalarda, eski evlerde, fakir mahallelerde de çalışmıştır. Londra üniversitesinden ona bir mektup gelmiştir. Mektupta, kendi bünyelerinde eğitim fırsatı vereceklerini ve ondan İngilizce sınavına katılmasını istemektedirler. Teklifi kabul etmiş

ve Londra'ya gitmiştir. Londra'da oturan arkadaşına ziyarete gitmiş ve ondan kendisine ev bulmasını istemiştir. Bu büyük şehirde beraber ev aramaya koyulmuşlardır. Sonunda üniversitedeki Mısırlı bir hocanın evindeki bir odayı kiralamış ve oraya aynı gün taşınmıştır. Buradaki koşulların da benzer olduğunu gördükten sonra tekrar Berlin'e dönmeye karar vermiştir. Çünkü orada yabancılık çekmiyordu.

Tekrar önceki kaldığı öğrenci evine dönmüştür. Eşi ve çocukları onun yanına gelmişlerdir. Onları mutlu etmek için şehirde gezdiriyordu. Bir süre gündelik işlerle geçimlerini sağladıktan sonra güvenlik şirketinde sürekli bir iş bulmuştur. Sabahın ilk ışıklarında işe gidip geç vakitlerde dönmekteydi. Doktorasını tamamlamak için işe giderken kitaplarını da yanına alırdı. Hocası burs bulmada ona yardımcı olmuştur. İyi bir binada temiz bir daire bulmuştur. Bu yüksek binadaki tek yabancı uyruklu kişiler onlardı. Mısır'daki köyünde bir ev yapmak istese de fiyatların olağanüstü artması sebebiyle mümkün olmamıştır. Gözündeki problem sebebiyle göz doktoruna gitmiş ardından doktor tavsiyesi üzerine dâhiliye doktoruna da görünmüştür. Muayene sonucunda şeker hastası olduğunu öğrenmiştir, fakat ne zaman bu hastalığa yakalanmıştı? Marangozun kapısını çaldığı gün mü, hapishanedeyken mi, yoksa Berlin'de mi yakalanmıştı. Abdülaziz 30 sene sonra Berlin'den Mit Gamr'a ziyaret için geldiğinde de aynı kasvetli hali bulmuştur. Kasvetli odalar yüzünden dayısı acınacak hâldedir ve onunla aynı kaderi paylaşmaktan korkmaktadır.⁶⁰

1.2.1.4. Taraf min haberi'l-âhire

Romanın konusu dede, dedenin hizmetçisi ve torunu etrafında dönmektedir. İnsanın ahiret ile ilgili ilişkisini ele alan bir romandır. Ölüm, kabir, melekler, hesap, dirilme gibi kavramlar etrafında döner. Ölüm, cenazenin yıkanması ve kefenlenmesi, nâkir ve nekir meleklerini zikrederek detaya girer. Torunun hikâyesinin ve ölünün hikâyesinin kesiştiği ve ayrıştığı bir romandır. Yazar genel olarak ölümden, özel olarak ise hayattan bahseder. Dede ve torunu arasındaki sıcak ilişki, romanın ana omurgasını oluşturmaktadır. Dedeye daima küçük karanlık bir odada kalan cılız bir kadın hizmet eder. Torun ise bir kez olsun onunla konuşmamıştır. Roman, insan bünyesinin bozulması ve çürümesiyle ilgilenmez aynı şekilde hayat yolculuğunda eşlik eden bu biyolojik sebepleri de araştırmaz. Duyusal ve sembolik konular iç içe geçmiştir. Serüven güneşin

⁶⁰ Abdülhakîm Kâsım, *Kaderu'l-ğurafi'l-mukbiza*, (Kahire: Matbû'âtü'l-Kâhire, 1982).

kavuruculuğu, toz, boğucu sıcaklık tarafından kuşatılan dar sokak etrafında geçmektedir. Kadın için biçilen rol ise dizleri üzerine oturmak, siyah elbise giymek, gözyaşı dökmek, kahr, kindir.

Mevt

Kotb isminde bir aile etrafında roman şekillenir. Dede ve torun hariç ailenin bütün fertleri ölmüştür. Bir de bu iki isme uzaktan akraba olan bir kadın eşlik etmektedir. Dedeye bu kadın hizmet eder. Torun onunla hiç konuşmamıştır. Dedenin neyi istediğini onun gözlerinden anlamaktadır. Torun bu duruma şaşırılmaktadır. Çenesi kırık dede konuşmakta güçlük çektiği için konuşmaktan kaçınır. Elinde parmakları yoktur ve tek gözü görmektedir. Buna rağmen kitap okumayı sevmekte olup sürekli okumaktadır. Evleri köyün merkezinde bulunmaktadır. Torun dedesini çok sever, onunla uzun vakitler geçirmektedir.

Köyde yaşayan bir adam ölür. Torun cenaze selâsını duyduğu anda içini sıkıntı kaplar. Fakat ölümün hak olduğunu ve herkesin öleceği gerçeğini hatırlayarak kendisini teselli eder. Ardından Kur'ân okuyan erkeklerin yanına gider. Kadınlar ise ağlayıp bağırırlar. Cenazeyi alıp defnederler. Herkes definin tamamlanmasının ardından mezarlıktan ayrılır ve eşi mezarın başında tek başına oturur halde kalır.

Aynı zamanda torun bu kadını daima ziyaret etmeyi de sevmektedir. Torun büyüdüğünde ise kadın yavaş yavaş kendisini ondan uzaklaştırmaktadır.

Kabr

Çukur, karanlık, rutubetli, kokmuş bir yerdir. Mezarıcı yeni gelen mevtayı arkadaşının yanına defneder. Tuğlalarla mezarı kapattıktan sonra mezardaki karanlık artar. Mezar kapandıktan sonra ölü, etrafında olanları hissetmeye başlar. Sonrasında ise ahiretteki yerini görür. Bedenindeki bütün hücrelerindeki ağrıları hissetmektedir. Bedeni ve yüzü şişmiş, gözleri canlılığını yitirmiş, dudakları, dili bozulmuş ve kötü koku mezarı kaplamıştır. Doğumundan ölümüne kadar geçirdiği hayatı hatırlar. Vücudundaki yaşam belirtileri yok olmuştur. Kabri bir köy kadar yavaşça genişler. Ruhlar görüşmeye başlar. Sonra iki melek gelir.

el-Melekân

Nâkir, Nekîr ve ölü arasında konuşma geçmektedir. Aralarında cereyan eden bu konuşma bir azaptan ya da cezadan ziyade eksiklikten kurtuluşu ifade eder. Ancak aralarındaki konuşmanın saçma olması hasebiyle mukaddes bir metinden sıradan bir divan haline getirmiştir.

Romanın sonunda torun yeni bir ölünün cenazesine katılır ve ağlayıp ağıt yaktıktan sonra önemli bir şeyi fark eder. Ölüm olgusu yaşamayı teşvik eden bir unsurdur. Kendi kendine konuşurken bu dünyaya hayat verebilecek güce sahip olduğumuzu söyler. Aynı zamanda bedenlerimizde ölümün yaşamdan daha ağır bastığını da dile getirir.⁶¹

1.2.2. Hikâyeleri

1.2.2.1. Dîvânü'l-mülhakât

Birçok kısa hikâyeyi ve önceki çalışmalarını içermektedir. Bu çalışmaların çoğunu farklı dergilerde neşretmiştir. Diğer çalışmalarına nazaran hikâyeleri daha kısadır. Su gibi geçip giden hayata bir bakışı yansıtır. Bu koleksiyonda ağır basan tema, keder ve hüznün temasıdır. Hikâyelerin başlıklarına bakıldığında ölüm olgusunun ön plana çıktığı göze çarpar. Hikâyeler, Kâsım'ın elinden çekilip alınan sevdiği şeylere karşı bir ağlayışı gibidir. Hikâyelerinin dokusunda köye olan ilgisi hissedilmektedir. Bu koleksiyon Cedelü'l-'unf ve'l-vehn, Sâhibetü'n-nüzül, Vâhid min ehli'l-lah, İntisâr, el-Havf, Hâlâtü'l-cesed, Terdîdü'l-Almanî, ez-Zebh ve'z-zebh eydan, Matar, el-Cirâhâ, İlâ Sicni Asyût, Tabîbü's-sicn, Fî Müsteşfa's-sicn, Fî Müsteşfâ Asyûdi'l-emîrî, er-Rücû' ile's-sicn, es-Serâ bi'l-leyl, Cedelü'l-hayât ve'l-mevt, er-Ru'b, 'Ammeti'l-habîbe, Tarîku'l-mevta, Târik bi-bâbî, el-Cenâze başlıklarını taşımaktadır.

Sâhibetü'n-nüzül

Pansiyon sahibi olan ve kışın üniversite öğrencilerine yazın ise yazlıkçılara kiralayan bir kadının hayatını konu edinir. Sivri dillidir. Onu seviyormuş gibi yapan öğrencilerden birinin tuzağına düşer.

⁶¹ Abdülhakîm Kâsım, *Taraf min haberi'l-âhire*, (Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-'âmme li'l-kitâb, 1986).

Vâhid min ehli'l-lah

Baba ve oğul sofî mevlidine giderler. Bu mevlidi def ile bir kadın yönetmektedir. Def sesiyle hareket edip zikir yapıyorlar. Elinde demir zincir tutan bir adam vardı. İnsanlar onun mübarek bir kişilik olduğuna inanıyorlardı. Ancak küçük çocuk ondan korkuyordu. Babası onun korktuğunu görünce ondan korkmaması gerektiğini ve onun Allah dostlarından biri olduğunu söyler.

İntisâr

Kurak geçen bir dönemdi. Fareler oluşan yarıklara yuva yapmış ve sayıları çokça artmıştır. Suyun gelmesiyle beraber sayıca çoğalan fareler yuvalarından çıkmışlardır. Sonunda bütün fareleri öldürebilmişlerdir.

el-Havf

el-Eşvâk ve 'l-esâ' da geçen bölümle tamamen aynıdır.

Hâlâtü'l-cesed

O ve devre arkadaşları, yakıt tankerini koruma görevini üstlenmektedirler. Yolda ilerlerken hava saldırısına maruz kalırlar. Her taraftan üzerlerine füzeler yağmaktadır. İnsanların ölümüne ve yaralanmalarına sebep olur. Ölümler ve yaralılar yerde yatmaktadır. İsabet eden füze sebebiyle yakıt tankeri de patlar.

Terdîdü'l-Almânî

Filme girmek için kuyrukta beklemektedirler. Nazizm yanlısı bir adam ve siyah tenli bir adam arasında kavga çıkar. Berlin polisi siyah tenli adamı tutuklayıp polis arabasına bindirir. Ambulans da naziye alıp hastaneye götürür.

ez-Zebh ve'z-zebh eydan

Adam ve arkadaşı köyde yaşamaktadırlar. Arkadaşı bir kızı isteyip onunla evlenir. Adam köyden bir müddet ayrıldıktan sonra tekrar köye döner ve ziyaret etmek için arkadaşının kasap dükkânına gider. Yıllar geçse de elinde başka çaresi olmadığı için kasaplığı bırakmadığını görür. Arkadaşı, hayvanı ayaklarından bağladıktan sonra bıçağını bilir. Bıçak darbesiyle kan oluk oluk akar.

Matar

Kız, okulların tatil olduğu hafta sonunda yağmurlu bir günde uyanır ve kendisinin evde yalnız olduğunu anlar. Anne babasının odasındaki aynaya gider ve kendisine bakar. Anne ve babasının arasında çıkan tartışmayı gördüğü günü hatırlar. Aynı şekilde amcasının annesiyle yakınlaştığını da hatırlar. Annesinin süslendiği gibi o da süslenir ve bakkala ekmek almaya gider. Yolda karşılaştıklarında kızının kendisi gibi süslenip giyindiğini görünce kendi ahlaksızlığını hatırlayıp ağlamaya başlar ve beraber eve dönerler.

ilâ Sicni Asyût

Hastadır ve ameliyat olması için Asyût hapishanesine sevk edilmiştir.

Tabîbü's-sicn

Mahkûmlar, hapishane doktoruna muayene olmak için giderler. Bu muayene karşılığında sigara vermek zorundadırlar. Doktor ise bu sigaraları hemşirelere satmaktadır.

Fî Müsteşfe's-sicn

Hastanede otururken diğer hastaların konuşmalarına tanıklık eder. Hastalardan biri Saidli idi. Ailesi onu ziyarete gelmiş ve aralarında ilginç bir konuşma meydana gelmiştir. Ailesi amcasının öldürüldüğünü bundan dolayı da hapishaneden çıktıktan sonra amcasının intikamını onun alacağını söylerler.

Fî Müsteşfâ Asyûti'l-emîrî

Hapishanede siyasilerin, mahkûmların, akıl hastalarının kaldığı bir odada kalır. Ameliyatı olduktan sonra gözlerini açtığında Çavuş Aidros'u görür ve sarılırlar.

er-Rücû' ile's-sicn

Ameliyattan uyandıktan sonra çok fazla konuşamaz. Karşısında yatan adam ölmek üzeredir. Kalın bağırsağında 260 kuruş sakladığı iddia edilir. Doktor ondan parayı almak için ölmesini bekler. Hemşire hastaları dolaşırken onun öldüğünü zanneder ve doktora söyler. Onu başka bir odaya alıp incelemeye başlarlar, inceleme sırasında onun ölmediğini anlasalar da iş işten geçmiştir ve yaptıkları müdahaleler nedeniyle ölümüne

sebeplere olacaktırlar. Ertesi gün uyandıktan sonra kaldığı el-Vâdi’l-cedîd hapishanesine götürülmüştür.

es-Serâ bi’l-leyl

Kendisinin öldüğünü ve kardeşiyle aralarında geçecek olan konuşmayı hayal eder. Tabutta omuzlar üzerinde kabre doğru gitmektedir. İnsanlar da dua ediyor, Delailü’l Hayrat ve Bürde okuyorlardı. Kardeşiyle masum çocukluk dönemini konuşurlar. Tanıdığı sevdiği kişilerin yattığı köyün kabrinin tarihine de değiniyor. Özellikle de babasının çevresindeki insanlardan tanıdığı ve sevdiği insanlara da değinir. Uzaktan ise kurt sesi gelmekte ve ay ışığı parlamaktadır. Kendisi için üzölen kadınları görünce mutlu olur.

Ru‘b

Eşinin halası hastanededir ve ailece ziyaretine giderler. Ancak onu sevmemektedir çünkü sürekli olarak kendisini eşine kötölüyordu. Buna rağmen kana ihtiyacı olduğunda kan vermekten geri kalmamıştır.

‘Ammeti’l-habîbe

Eşi ölmüş olan halasıyla arasında geçen tatlı diyalogdan bahseder. Halasının oğluna yönelttiği “Ben ölünce ne yapacaksın?” sorusuna karşı verdiği cevabı anlatır. Bu cevapta diğer insanların yakını vefat ettiğinde neler yaptıklarına dair bilgiler de vardır. Özellikle de cenaze kadın olduğunda insanların pek önemsemediğini; erkekler için yapılan cenaze ritüellerinin kadınlara yapılmadığına değinir. Kendisi de bu ayrımcılığın karşısında durur.

Tarîku’l-mevtâ

Kahire’den İskenderiye’ye giden hızlı bir otobüsten, trafik kazası korkusu olgusundan, kader karşısında dikkatin de fayda sağlamayacağından bahseder. Bu hızlı otobüs ancak yolun diğer tarafından mezarlığa götürölen bir cenazeyi gördüğünde ona olan saygıdan dolayı hızını kesip durur. Araba önce yavaşça ilerlemeye başladı sonra da aşırı süratlendi, kalpte ölüm sözleri yüzlerde tedirginlik belirtileri ve suskunluk kaldı.

Târık bi-bâbi

Yazarı eşi ve çocukları terk ettikten sonra hasta ve yalnız başına kalır. Kapı çaldığında kalkıp kapıyı açar ve ziyaretçisinin merhum babası olduğunu görür. Zira

kendisi İskenderiye'de hapisteyken babası ölmüştü. Sevinçten gözyaşları sel oldu, fakat babası, onu Ramazan'da Kur'ân-ı Kerîm'i evinden eksik etmesi, sâlihlerin yolunu bırakması ve fakirlerin ve gariplerin sofrasına katılmadığı için onu suçlayıp kınamaktadır. Dar evleri ve iyiyle kötünün birbirine karışmasını bahane etmektedir. Ancak babasının yüzüne elini uzattığında ise ölüm gerçeğiyle karşılaşır. Karşısındakiler eşi ve çocuklarından başkası değildir.

el-Cenâze

Kardeşi ölmüştür ve onu defnetmeye gitmektedirler. Yüzündeki kefeni açıp onun dolandırıcı olduğunu söylemektedir. Onun cevap vererek kendisini temize çıkardığını hayal eder. Vâizin onu nasıl biliyordunuz sorusuna herkes iyi bilirdik şeklinde cevap verir. Dolandırıcı olduğunu bilmesine rağmen herkes gibi o da iyi bilirdik diye cevap verir.⁶²

1.2.2.2. el-Eşvâk ve'l-esâ

Şu sekiz hikâyeyi içermektedir. Karyetî, es-Sundûk, Leyle şeteviyye, es-Sefer, el-Havfû'l-kadîm, Gasak, es-Saffâre, el-Havf.

Karyetî

Bendere köyüdür. Caminin müezzini Bekir amcadır. Bekir amcanın gözünden köyü betimlemektedir. Köydeki evler çamurdan inşa edilmiş. Köydeki köşeler insanlara korku veren yılan, tuhaf haşere gibi şeylerle dolu. Cuma günü, bu köydeki kadınlar nezdinde önemli bir konuma sahiptir. Bugün duş alıp kırmızı, yeşil, sarı renkli elbiselerini giyerler. Erkekler şiddetli soğuk geldiğinde korkup duaya sığınır. Köyde yaklaşık yirmi hasta vardır. Güneşin ortalıktan çekilmeye başladığı ikindi vakti gelince hastalar dışarı çıkarlar. Kahramanımız köyden gece ayrılmayı tercih etmektedir. Çünkü Bekir amcanın ve duvar dibinde oturan erkeklerin kendisini ayrılırken görmesini istemez.

es-Sundûk

Olaylar, yüzü çirkin diye herkesin dalga geçtiği Mebrûke isminde genç bir kız etrafında döner. Her gece insanlar uykuda iken çatıdaki sandığı görmek için merdivenleri çıkmak gibi bir huyu vardır. Bu yüzden bu sandığı da Mebrûke'nin sandığı olarak

⁶² Abdülhakîm Kâsım, *Dîvânü'l-mülhakât*, (Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-'âmme li'l-kitâb, 2001).

isimlendirmişlerdir. İçinde kırmızı, yeşil kurdeleler, büyük, küçük bohçalar, kırılmış tarak, boş olsa da yağ kokan yağ şişesi ve pek çok eşya bulunmaktadır. Onu seven bir adamla evlenmiştir. Evlendikten beş gün sonra ise damat ölmüştür. Mezarının üzerine ise kılıç tutan bir aslan resmi yaptırmıştır. Hayatının geri kalanında ise sandıktan uzakta ve günlerin çok azında kederden uzaklaşabildiği bir hayat sürmüştür.

Leyle şeteviyye

Gökyüzünde ışıık yayan tek bir yıldızın olmadığı bir gecede geçer. Yaşlı kadınlar çocuklara hikâyeler anlatırlar. Çocukların ise uykusu yoktur, hikâyeye dinlemeye can atarlar. Sıddîka aşırı hüznün içindedir. Çünkü birini öldürmediği halde ona kâtil iftirası atılmaktaydı. Yaşlı kadınlar onun evlenmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Ama aynı zamanda akıllarına bir kâtille kim evlenmeyi kabul eder ki sorusu da geliyordu.

es-Sefer

Kadın, yolculuk için ekmek hazırladıktan sonra büyük kızına kardeşlerine bakmasını söyleyerek uyuyan çocuğunu alıp tren istasyonuna gider. Çocuğu hastadır. Seyyid el-Bedevînin türbesine doğrudur bu yolculuk. Yolculuk sırasında pek çok zorluk ve sıkıntıyla karşılaşır. Sonunda şeyhin yanına ulaşan kadın hasta çocuğunu gösterdikten sonra evine doğru döner. Dönerken büyük kızına süslü mendil, küçük çocuklarına ise tatlı alır.

el-Havfü'l-kadîm

Oturup kahve içen baba kendisinden bir şeyler saklandığını düşünür. Sonra oğlu yanına gelir ve kendisinin buralardan ayrılacağını haber verir. Babası endişelenir ve çok üzülür. Çünkü babanın oğluna en çok ihtiyaç duyduğu vakitlerdir o dönem. Yaşlılığın gelmesi, görmede ve işitmede zayıflık gibi sağlık problemleri dolayısıyla bu ihtiyaç. Ancak yine de oğlu gitmiştir. Oturup her gün onun dönmesi umuduyla kapıyı gözlemlemektedir.

Gasak

Çocuk büyüdü. Baba yaşlanınca çocuklarına daha bir merhametle davranır oldu. Çocuklarda artık evde söz sahibi oldular. Baba ise yaşlandığının farkına varır. Çocuklar, babalarının ilerleyen yaşıyla birlikte ona eşlik eden boy kısalması vb. durumlar sebebiyle ona üzüntü ve acıyla bakarlar.

es-Saffâre

Çocuklar tarla işleriyle uğraşmaktadırlar. Arkalarında bahçıvanın düdük sesini duyarlar. Elinde bastonu vardır ondan korkarlar. Ağaçlar için kimyevî gübreler koyarlar. Güneş doğana kadar tarlada çalışırlar.

el-Havf

Sarhoştur ve taksiyle evine doğru gitmektedir. Yol boyunca bilincini açık tutmaya çalışmaktadır. Eve vardığında ise ücreti şoföre uzatmıştır. Şoför parayı almış ancak üzerinde bozuk para yoktur. Parayı bozdurmak için gitmiş ve onu yalnız bırakmıştır. Ancak adam, şoförün parasını alıp gittiğini ve geri gelmeyeceğinden korkmaktadır. Biraz zorlandıktan sonra evinin kapısını açabilmeyi başarmıştır. Evine girdikten sonra yatağına uzanan adam taksicinin seslendiğini duyar. Buna rağmen yatağından kalkamamıştır. Sonra da taksi gitmiştir.

Fî Zâlike'l-yevm

Şevket Efendi, yeni doğan çocuğu sebebiyle mutludur. Onun için büyük bir parti düzenlemeyi düşünmektedir. Parti için gerekli malzemeleri almaya arkadaşının dükkanına gitmiştir. Arkadaşı muhtardan kendisine gelen mektup hakkında duymuş olduğu endişelerini Şevket Efendi'ye aktarmıştır. Onan bu konuda yardım talep etmektedir. Onu dinledikten sonra oradan ayrılıp partide çalacak olan müzik için başka dükkana da uğramıştır, ancak oradan çıktıktan sonra bu parti organizasyonun iptal edilmesini düşünmektedir. Sonradan şeyhini de davet ederek hem dini hem de müzikli, içkili bir parti yapma fikrini benimsemiştir. Aynı evde iki farklı parti yapılmaktadır. İçki içtikten sonra sinirli bir ruh haline bürünmektedir. Ardından evin diğer tarafında düzenlenen dini törene katılınca kalbi huzur bulur. Şeyhinin kız kardeşine masum olmayan bakışlarla baktığını gördüğü vakit daha da öfkesi artar. Hatta gidip silahına davransa da eşi ve kaynanası araya girerek onu sakinleştirir. Bugün de böyle bitmiş olur.⁶³

1.2.2.3. el-Hicre ile ğayri'l-me'lûf

es-Savt, 'Atıyyetü Ebü'l-'Ayneyn Dâvud, Tabletü's-sahûr, Rücû'u's-şeyh, el-Mehdî kısımlarından oluşmaktadır.

⁶³ Abdülhakîm Kâsım, *el-Eşvâk ve 'l-esâ*, (Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-'âmme li'l-kitâb, 2000).

es-Savt

Gurbetteki gününü anlatmaktadır. Günü, çocuğuyla beraber işe giden bir kadını gördüğü için sevinçle başlar. Karlı havada işe doğru gitmektedir, ancak o böyle bir havaya alışık değildir. Fabrikalardan birinde Türk, Arap, İran, Afrika gibi farklı milletlerden arkadaşlarıyla bir araya gelince ortak konuşabilecekleri bir dil bile yoktu. İş koşullarının kötü olmasının yanı sıra ırkçılığa da maruz kalıyorlardı. Zira Almanlar onlara sertçe bakıp herhangi bir hata yapmalarını beklemekteydi.

Aniden “Hüne’l-Kâhire” ifadesini radyoda duyunca Mısır’ın eski ihtişamlı günlerini hatırlar ve vatan özlemi çeker.

‘Atıyyetü Ebü’l-‘Ayneyn Dâvud

Taksisi vardır ve şoförlük yapmaktadır. Köyden Tantâ’ya doğru sabahtan akşama kadar günlük olarak gerçekleştirdiği seferleri köylüler tehlikeli buluyordu. Muhammet Davut ise bu kadar tehlikeye rağmen şimdiye kadar herhangi bir kazaya karışmama sebebini onun taktığı muskayla ilişkilendirmektedir. Günün birinde bu muskanın kaybolacağı düşüncesi ise köylülerde korkuya sebep olmaktadır. Bir gün ise yola çıkmış ancak bir daha da geri dönememiştir. Yolda giderken bir tavuğa çarpmıştır. Gürültüyü duyan insanlar ise hemen apar topar arabanın başına toplanır. Tavuğun öldüğünü gördüklerinde ise sopalarla ona vurarak öldürmüşlerdir. Ölüm haberini alan köylüler ise hüzne boğulmuşlardır.

Tabletü’s-sahûr

Uzun bir aradan sonra köyüne geri dönmüştür, fakat insanlar, evler, yollar hatta insanların konuşma tarzı bile oldukça değişmiştir. Çocukluk arkadaşlarından biriyle buluşur. Onun babası Ramazan davulcusudur. Arkadaşını görünce Ramazan günlerini ve sahurları hatırlar. Küçüklüğünde onu sahura uyandırmadıklarında ise üzülyordu. Çünkü davulu görmek istiyordu. Bir gece onu uyandırdıklarında ise işin düşündüğü gibi olmadığını anlamıştır. Yeniden uyumak istemiş ancak uyuyamamıştır. Sabah evden çıkıp bu arkadaşıyla bir araya gelmiştir. Beraber ebegümece topladıktan sonra eve dönmüşlerdir. Eve girdiklerinde davulu ve insanların sahur için verdiği kurabiyeleri görürler. Davulu çalmayı denemiş, fakat düşündüğü gibi olmamış bunun sonunda da

hayal kırıklığına uğramıştır. Bu hatıralar gibi anne babası, eski ev, çocukluk arkadaşları da aklına gelen şeylerdendir.⁶⁴

1.2.2.4. ez-Zunûn ve'r-ruâ

İlk hikâyelerini bünyesinde toplayan hikâye mecmuasıdır. el-Kadiyye, Tahte's-sukûf'il-sâhine, 'Ani'l-Benât, Şeceretü'l-hub, el-Mevt ve'l-hayât, Hikâyât havle hâdis sağır, el-Bey' ve'ş-şirâ isimli hikâyeleri içermektedir.

el-Kadiyye

Bir adam tefeciden içinde az bir para olan para kesesini çalar. İnsanlar kimin yaptığını merak ediyorlardı. Tefeci ise kadiya gitmeye karar verir. Kadı ise tefeciye kendisinde ledün ilmi olduğunu iddia eden şeyhe yönlendirir. Şeyh insanları etrafına toplar ve çalan kişinin itiraf etmesini ister. Ortaya çıkmadığı takdirde ise çocuğun testi aracılığıyla çalan kişinin evini bulacağını söyler. Ancak buna rağmen itiraf eden olmaz. Bunun üzerine harekete geçerler ve testi zenci, fakir bir kadının evine götürür. İnsanlar ondan parayı geri vermesini istediler. Kadın ise ağlamaktan başka bir şey yapamadı. Şeyh ise lanetli su torbasını dürüst birinin evine astıkları takdirde su torbasının o kadını öldüreceğini söyler. Şeyhin dediği yapıldıktan hemen sonra kadın ölür. Ancak kadın öldükten sonra gerçek hırsız pişman olur ve kimse görmeden çaldığı parayı tefeciye bırakır. Bir müddet sonra insanlar olup biteni unuturlar.

Tahte's-Sukûfi's-sâhine

Evler betondan yapılmaya başlamıştı. Bu durum işleri daha kötü hale getirmiş ve evlerin sıcaklığının artmasına da sebep olmuştur.

el-Ferah

Evlenmek isteyen iki genç vardır. Kızın adı Kevser'dir. Erkek, plastik fabrikasında çalışmaktadır. Her maaş aldığı anda evi dizmesi için Kevser'e para vermektedir. Eşyaları tamamladıktan sonra ise evlenirler. Sokakta büyük bir düğün yapmışlardır. Binaların arasına ışıklar ve renkli mendiller asarak sokağı süslemişlerdir. Düğüne dansöz de getirtmişlerdir. Kevser dışında herkes mutludur.

⁶⁴ Abdülhakîm Kâsım, *el-Hicre ile ğayri'l-me'lûf*, (Kahire, Dâru'l-fikr li'd-dirâsât ve'n-neşr ve't-tevzi', 1987).

es-Savtü'l-fülâzî

Kevser'in babası, cam fabrikasında kötü şartlar altında çalışmaktaydı. Orada patronlar çalışanlara çelik kırbaçlarla şiddet uyguluyorlardı. Kimse de nüfuz sahibi olan bu patronlara karşı gelemiyordu. Bütün bu kötü şartlara Kevser için katlanmaktaydı. Yapmış olduğu bu fedakârlık, Kevser'in gözünde mutluluğu görebilmek içindi.

Cidârü'l-havf

Eşini kaybeden kadının hayatı oldukça sıkıntılı geçmeye başlamıştır. Çocuklarıyla birlikte tren istasyonunda çay satarak geçimlerini sürdürmeye çalışır. Yorgun bir şekilde evine döndüğünde, sıkıntısını paylaşacağı kimsesi yoktur.

Bütün bunların üzerine çocuğunun başına bir felaket de gelir. Sürekli trenin çarpma ihtimalinden korkan kadın, bu kaderinden kaçamaz. Bir gün tren çocuğuna çarpar ve bu çarpma sonucunda çocuk bir ayağını kaybeder. Onu hayata bağlayabilmek ve çalışmasını sürdürebilmesi adına annesi onun için bir dükkân açar.

el-Lıs

İnsanlar camide iken bir adamın “Radyom çalındı.” şeklinde bağırışını duyarlar. Radyoyu çalana bela okumaya başlarlar. Ancak tek bacağı kaybeden genç ise, küçük dükkânında oturup olayları uzaktan izlemektedir. Bir süre sonra hırsızlık olayı tekrar edince bu sefer çalan kişiyi bulurlar ve insanlar etrafında toplanırlar. Sövüp darp ettikten sonra polise teslim ederler. Hırsız bulup teslim ettikleri için huzurlu bir şekilde geri dönerler.

Aniden çıkagelen polisler, gencin dükkânını yerle bir edip mühürlerler. Onu da tutuklarlar. Bütün bunların sebebi ise, onun muhalif olmasıdır. Ne zaman ona kavuşacağını bilmeyen Kevser oldukça üzülür. İnsanlar ise gönlünü ferah tutması konusunda onu teselli etmekteydiler.

Ehadühüm

Kevser'in babası, Ramazan parti yetkilisi iki kişiyle beraber oturmaktadır. Onlardan biri Kevser'i beğenir. Kevser bunu fark edince adama “Benimle evlenmek mi istiyorsun?” diye sorar. Bu soruya kızan yetkili, aralarındaki statü farkına dikkat çekerek onu aşağılar. Kevser de bu durum karşısında onu evden dışarı çıkarır.

eş-Şurtî

Hüseyin adında bir polis vardır. el-Acûze mahallesinde çalışmaktadır. Kadın düşkün olan Hüseyin, açık kadınlara bakmaktan kendisini bir an bile alamaz, ancak onlara yaklaşmaya da cesaret edemez. Günün birinde kendisine yemek hazırlayan komşusunu zayıf görür ve ona tecavüz etmeye çalışır, ancak kadın ona direnir. Bunun sonucunda da onu boğarak öldürür. Polisin evinin penceresinden düşen mendili gören Kevser, tüm olayı çözer ve polise haber verir. Bunun üzerine Hüseyin tutuklanır.

Ramazan el-fetk

Ramazan sevmediği bir kadınla evlenir. Ancak onun gönlü Kevser'in annesindedir. Hüsniye'den kurtulmak ister fakat başaramaz. Günün birinde Kevser'in annesinin evine gider. Kevser, eve geldiğinde Ramazan'ı görünce öfkeden deliye döner. Annesi olayın üstünü örtmesi için Kevser'e yalvarır ancak Kevser bu durumu kaldıramaz ve intihar eder.

Hâtıme

Kevser'in ölüm haberi hapisteki tek bacağı olmayan arkadaşına ulaşınca çok üzülür. Gece gündüz ağlamaktan kendisini alamayan adam, onsuz nasıl yaşayacağını bilemez. Ona göre Kevser bu dünyadaki masumluğu ve güzelliği temsil etmekteydi.

Yevm ğayru mecîd

Okulun bahçesinde öğretmen, öğrencilerine alnında sevgi ağacı olan ortaya çıksın şeklinde seslenir. Öğrenciler toplandığında ise onlara şiddetli bir şekilde vurur. Sonra da sınıfa giderler. Çocukların gözlerinde korkulu bakışlar olsa da derse başlarlar.

Sümâlâtü ehâdîs

Köy geceleri oldukça hüznü geçmekteydi. Kadınlar ağaçların arasındaki evlerin önünde oturup kasvetli konuşmalar yapıyorlardı. İyi ve kötü kalpli insanların kalplerinin karıştığı toprağı avuçlarına alıp sonra da yere atıyorlardı. Geceler bu şekilde anlamsızca geçiyordu.

el-Hüzn

Aile, köy halkından farklı olarak ateisttir.

İbrahim amca çok hastadır ve eve doktor çağırırlar. Halalar da öldüğünü düşündükleri için siyah elbiselerle onun etrafında toplanırlar. Doktor iğne yapılması gerektiğini söylediğinde ölmüş birine eziyet verme korkusundan halalar karşı çıkar. Yeğeni amcasının tedavi olabilmesi için doktorun yardımıyla başka bir eve taşır. Eve girdiklerinde ise hatıralar yeğenin gözünde canlanır. Biraz uyuduktan sonra doktorun iğne için içeri girmesiyle uyanır. Küçük amca da hastayla ilgilenmek için eve gelir. Yeğen evden çıktıktan sonra amcasının yolda nasıl yürüdüğünü, kahvehaneye gidip orada vakit geçirdiğini hatırlar. Bununla beraber köylünün hayvanlarını tedavi etmesi, hırsızlık yapmaması, adam öldürmemesi ve iyi ahlak sahibi olmasına rağmen köy halkı hasta amcayı ateist olması sebebiyle sevmezdi.

Yeğen, amcasının ölümünü hayal dahi edemese de gözleri amcasının ölümüne şahitlik eder. Halaları cenaze merasimi için ellerinden geleni yapmışlardır.

er-Ru'yâ

Defin işlemleri için gerekli izinleri almaya bir kişiyi göndermişlerdi ve ondan haber bekliyorlardı. Kadınların ağıt sesini duyan ahali de toplanmaya başlamıştır. İlk gelen ise köyün müezzini Bekir amca olmuştur. Müezzini görünce yeğen şaşırır zira ateist birinin cenazesinde müezzinin ne işi var diye düşünür. Aynı zamanda pek çok tartışma da yaşamışlardı. Bütün bu ihtilaflara rağmen insanlar ölüye saygı duydukları için son görevlerini yapmak üzere cenazeye katılmışlardı. Yeğen, katılanların konuşma tarzını, kılık kıyafetlerini, davranışlarını, yüz ifadelerini hiç beğenmemiştir. Onlardan rahatsızlık duymaktadır. Defin için izin çıktıktan sonra cenazeyi alıp camiye gitmişlerdir. Yeğen camiye girdiğinde gözü bayrağa takılır. Bu bayraktan küçükken nasıl korktuğunu ancak aynı zamanda ne kadar saygı duyduğunu hatırlar. Küçüklüğünde bu bayrağa dokunduğunda ona bereket getireceğine inanırdı. Bütün bunlara rağmen bu bayrağı nasıl unuttuğuna oldukça şaşırır. Müezzinin İbrahim'i nasıl bilirdiniz sorusuna insanlar iyi bilirdik şeklinde cevap verirler. Cenaze namazının bitmesinin ardından cenazeyi ve bu bayrağı kabre kadar taşırlar. Cenazeyi toprağa koymadan önce son defa öperek onunla vedalaşırlar. Definden sonra müezzin ölüye telkin verir. Yeğen amcasının bu tür şeylerden hoşlanmamasına rağmen bütün bunların gerçekleşiyor olmasını garipser.

el-Fetâtü'l-'umyâ

Kör bir kız, tuhaf bir adamla caddede oturup dilencilik yapmaktadır. Aynı zamanda da güzel bir sesle Kur'ân okumaktadır. Sıcaktan ve hızla geçip giden arabalardan bıkmış vaziyettedir, fakat yaşamını sürdürebilmesi için dilencilikten başka çaresi yoktur.

Min 'Adlî ile'l-İsmâ'iliyye

Telefonla kardeşinin ölüm haberini alır. Sabah İsmailiyye'ye gitmeye karar verir. Sabaha kadar gözüne uyku girmez. Kardeşinin daima problemlere neden olan biri olduğunu hatırlar. Ona çalışması için iş bulurdu, ancak patronuyla tartışır olay çıkarırdı. Bir defasında çalıştığı yerde hırsızlık yapmış, onun çaldığı ortaya çıkınca da abisine saygıdan mahkemeye vermek yerine sadece işten çıkarmışlardır.

Fî Tilke'l-ville'l-ba'îde

Fabrika sahibi odasında uzanmış haldeyken eşi içeri girer ve kendisine yazma konusunda yardım eden kâtibin vefat ettiğini söyler. Sabah kâtibin eşine taziye gitmek için eşiyle sözleşirler. Çalışanların çoğunun kendisini kandırdığını ve hırsızlık yaptıklarını hatırlar. Bu grubun içine vefat eden kâtip de dâhildir. Hırsızlık yaptığı tespit edilen tüm çalışanları işten kovmuştur, ancak kâtip işten atılmayan tek kişidir. Bu hayattaki pek çok şeyin üstesinden gelmesine rağmen bir tek yazmayla başa çıkamamıştır. Kâtibi yanında tutmaya devam etmesinin asıl sebebi de bu olmuştur.

'İnde Bâi'i'l-ekfân

Defin için kefen almaya bir dükkâna girer ancak dükkân sahibi onun yalan söylediğini düşünerek satmak istemez. Bunun üzerine defin iznini ona gösterir. Dükkân sahibinin arkadaşı da bu belgelerin sahte olabileceğini söyler. Zira sahte belgeyle kumaş satın almak isteyenlerin sayısı epey fazladır. Yine de dükkân sahibi ikna olur ve kefeni verir.

Vücûh fi'z-zihâm

Fabrika sahibi, tüm ailesiyle beraber taziye gitmektedir. Oğlu arabayı kullanmaktadır, kendisi ve eşi ölen kâtibin kendilerine yapmış olduğu kötülükleri düşünmektedirler. Bununla beraber eşi, kâtibin eşine kimse duymadan nasıl sadaka

vereceğini düşünmektedir. Evini görmek istiyormuş gibi yapıp yatak odasına girdiklerinde kimse yokken onun eline sadakayı vermek aklına gelir.

Len Ye‘ûd ebeden

İzinlerin çıkmasının ardından hızlıca defin için gerekli hazırlıklara başlarlar. Gassal, ailesinden sıcak su hazırlanmasını ister ve yıkama işlemine koyulur. Katılım gösteren herkes oldukça üzüntü içindedir. Öyle ki erkekler dahi ağlamaktadır. Erkeklerin bu hali kadınları daha da üzer ve ağıt yakarlar. Yıkamanın bitmesinin ardından kefenlenir ve mezara götürülmek üzere omuzlara alınır. Bir daha dönmek üzere odadan ayrılır.

‘Anî’z-Zübâb

Cenazeyi defin için mezarlığa götördüklerinde kabir açılır. Orada babası, amcası ve kardeşleri olmak üzere beş ceset daha vardır ve sinekler tarafından kuşatılmış durumdadırlar.

el-Leyl

Köyün müezzini ölmüştür. Öğrencisi onun ölümü sebebiyle üzgün bir şekilde camiden çıktıktan sonra onunla beraber eski anılarını, iyi ve kötü yönlerini hatırlamaya başlar. Gece ise yeni buzağısının doğmuş olmasıyla sevindirici bir haber alır.

en-Nehâr- Hasale hayr... Hasale hayr

Bir sabah dışarıya çıktığında yolda amcası İsmail’le karşılaşır. Bu amcası daima insanlardan bayat ekmekleri alan biridir. Elinde olan ekmeği de ona verdikten sonra ayrılırlar.

Aynı zamanda İsmail amca buzağı ticareti yapan biridir. Tüccarlarla onları satmak için pazarlık yaparlar. Son fiyat olarak on cüneyhe anlaşılır. Fakat sattıktan sonra pişmanlık ve öfke hissi uyanır onda. Kızının onu sakinleştirmesi ve yüreğine su serpmesi için eve gider.⁶⁵

⁶⁵ Abdülhakîm Kâsım, *ez-Zunûn ve’r-ruâ*, (Kahire: Dâru’l-müstakbeli’l-‘Arabî, 1986).

1.2.2.5. ed-Dîvânü'l-ahîr el-'Îkâb

Adam köyüne ulaşır. Etrafındaki insanlara, evlere, hayvanlara, çocuklara bakar. Orada esmer, yorgun, gündüzün çok yorulan, geceleyin de acı çekip yeni günün gelmesinden korkan, sahibinin ilgi göstermediği, hayatı azaba çevrilmiş bir eşek vardır.

Hadîsü'l-mesâ

Bir akşam eşiyle oturan adam, annesinin yemeklerini özlediğinden bahsetmektedir. Adamın sözleri karşısında kıskançlık yaşar ve bu durum sözlerine, yüzüne yansır. Eşinin tavırlarına karşılık adam, “Annesine saygı duymayan ve iyiliklerini anlatmayan kişileri mi seversin?” şeklinde sözler sarf eder. Bunun üzerine eşi de adama, -hiçbir şey hatırlamana gerek yok, kabul et seni ben doğurdum, her şeyi yaptım senin içindir. Eşinin bu sözlerine karşılık adam bunun imkânsız olduğunu, kendisinin on bir yaş büyük olduğunu söyler. Ancak kadın, -kendisinin bu dünyada daha önce var olduğu şeklinde cevap verir.

Sânî'u'l-kahve

Adam, orduya ait bir kafeye girer ve iki sandviç alıp masaya oturur. Kahve hazırlayan genci gözetlemektedir. Bu esnada bir albay kafeye girer ve ondan kola ister. Kola'nın olmadığını, başka bir şey verebileceğini söyler. Albay siparişi verdikten sonra arkadaşlarıyla oturup onlara geçirdiği ameliyatı anlatır. Kahve hazırlayan genç, hem albay'a hem de kafedeki diğer insanlara servis yapmaktadır. Bu durum ise üzüntü vericidir zira asker olmasına rağmen orada garson gibi çalışmaktadır. Aldığı iki sandviçten birini yedikten sonra diğerini gence verir, fakat küçümsendiğini düşünür ve kızgın bir şekilde sandviçi alıp çöpe atar.

Leyletü re'si's-sene

Abdülaziz ve Muhammed balkonda oturmakta ve içki içmektedirler. Üniversite ve yaklaşan yılbaşı gecesi hakkında konuşmaktadırlar. Konuşmanın bitmesinden sonra Muhammed içeri girer. Ancak Abdülaziz komşusu olan iki güzel kızı görme umuduyla balkonda oturmaya devam eder. Onlardan biri Mısırlı, diğeri ise İsviçrelidir. Bir süre sonra umduğu olmuş ve ikisi de dışarı çıkmıştır. O ikisini gördükten sonra Abdülaziz düşünceye dalar. İkisi de güzel kızdır ancak aralarındaki fark nereden kaynaklanmaktadır

diye kendi kendine sormaktadır. Mısırlı kızın hayâsını sevmektedir. İsviçreli ise doğası gereği farklıdır.

İçkinin bittiğini fark edince içki satın almak için dışarıya çıkarlar. Alıp eve döndükten sonra Muhammed'in annesi ellerinde içki şişeleriyle görünce “Yine mi içeceksiniz?” diye sorar. Muhammed ise -evet bugün yılbaşı gecesine- şeklinde cevap verir. Karşılıklı konuşmaların ardından Abdülaziz ve Muhammed yeniden balkona otururlar. Komşuların evlerine bakar halde kalırlar. Mısırlılar evin içini kimse görmesin diye camları perdeyle kapatmışlardır. Yabancılar ise yılbaşı olduğu için eğlenirken içerideki ışık evin içinin görünmesine neden olmaktadır. Bu esnada İsviçreli kız arkadaşlarıyla balkona çıkar. Kendisinin yakın arkadaşını öper ve herkes de onları alkışlar.

Bir grup ise her gün olduğu gibi yılbaşı gecesinde de protesto için sokakta yürümekteydi.

Kafz verâe's-sinîn

Balkonda oturup güneş batarken gökyüzüne bakmaktadır. Güneşin kaybolmasından sonra lambalar yanmaya başlar. Sokakta ise bir düğün vardır. Bu sahne, onu lambaların olmadığı zamanlara götürür. Bir keresinde katıldığı düğünü hatırlar. Kızlar başlarında gelinin yüzünü aydınlatması için başlarında gaz lambası taşıyorlardı. Aynı zamanda da kızlar dans ediyorlardı. Erkekler ise kızların etrafını sarmış hâlde idiler. Eğlence gecenin sonuna kadar böyle devam etmiştir. Gecenin sonunda ise gelini yeni evine götürmüşlerdir. Çocuklar ise, damattan düğün kurabiyesi alabilmek için kapıda durup kapıya vuruyorlardı. Gelinin annesi dışarı çıkıp onlara istediklerini vermiştir.

Şu an izlemekte olduğu düğünde ise gaz lambası yoktur. Sokağın ışığında insanlar eğlenmekte idiler. Dizi saati geldiğinde ise bir genç hatırlatır ve insanlar diziyi izlemek için ayrılırlar. Gelinin etrafında ise sadece annesi, kardeşleri ve yakın arkadaşları kalır.

Rukûü'd-dem'

Trenle köyüne gitmektedir ve orada yaşadığı şeyler aklına gelmektedir. Eskiden hakkında her şeyi bildiği bu köy uzun zaman gurbette olduğu için şimdi ona bir yabancı olmuştur. Trende iken pencereden okul arkadaşının evine bakar ancak onun evinin yerine yeni bir ev yapılmış ve orada başkası oturmaktadır. Eski köyüne büyük bir özlem

beslemektedir. Ağlamak üzereydi ancak ağlamayı kendisine yakıştıramadığı için gözyaşlarını tuttu.

Sabâhu ‘id

Ramazan bayramının gelmesinden dolayı insanlar hazırlık yapmaktadır. Kadın, eşinin tüm ihtiyaçları karşılamasından dolayı hem ona teşekkür eder hem de Allah’a hamd eder. Eşinden duyduğu sözler sebebiyle mutlu uyur. Sabah olunca da sarık takar ve en güzel elbisesini giyerek camiye doğru gider. Yolda üzgün bir adamla karşılaşır. Neden bu halde olduğunu sorunca -su kanalının kurumasından dolayı- cevabını alır. Cevap karşısında şaşırır, ardından bayram sabahı bunu mu düşünüyorsun diyerek karşılık verir. Ardından beraber camiye giderler. İnsanlarla beraber tekbir getirirler. Bayram namazını kılarlar. Ancak akılları başka yerde olduğu için hutbeyi dinlemezler. Hutbenin bitmesinin ardından bir grupla beraber eve giderler. Oturup sohbet ederken misafirlere ikramlar yapılır. Bu esnada bir adam gelir ve kanalın suyla dolduğunu haber verir. Misafirler sevinçle çıkarlar. Adam ise gördüklerine şaşırır.

el-Keremü’r-rîfî

Amca çocukları köyden ayrılır ve her biri çalışmak için farklı şehirlere gider. Bazen Kahire’de buluşup eski günleri yâd ederler, bazen de uzun süre telefonla konuşarak özlemlerini giderirler. Bir gün köyü ziyaret etmek için Tantâ’da buluşurlar. Yola çıkmadan önce Tantâ’da yemek yeme fikri ortaya atılır ancak bazıları köyde hazır yemek olduğu gerekçesiyle karşı çıkar, ancak aç aç köye gitmenin köy görgü kurallarına saygısızlık olacağı düşüncesi onları yemek yemeğe ikna eder.

Hanânü’l-arz

Halası, ördek satıcısıyla fiyatı hakkında konuşmaktadırlar ve sonunda anlaşılırlar. Satıcı, halanın konuşmaya ihtiyacı olduğunu fark eder. Halası ise, satıcının biraz dinlenmek istediğini anlar. Hala çay hazırlar ve oturup konuşurlar. Satıcı niçin bu evi yıkıp yeni bir ev yapmayı düşünmüyorsun diye bir soru yöneltir. Halası ise elinde olan parayla başka bir arazi aldığını ancak geri vermek istediğini söyler. Çünkü arazi yerine yeni bir ev istemektedir. Satıcı ise, araziden vazgeçmemesini ve evden daha kârlı olduğunu söyler.

‘Ani’l-Makâm

İnşa köyünde Salim adında Sudanlı bir hoca yaşamaktadır. Pek çok defa evlenip boşanmıştır. Sonuncu evliliği ise küçük bir kızla olmuştur. Onu büyüten bu hoca olmuştur. Ölüm onu bulduğunda ise arkasında genç bir dul kadın bırakmış olur. Köylüler de civar köydeki insanlar da Salim’in ölümüne çok üzürlüler.

Diğer köyden bir genç, Salim'e türbe yapmak için bağış toplamaya köye gelir. Köylüler durumu hoş karşılasalar da polis köyde Hz. Selim’in eski bir türbesi olduğu gerekçesiyle bu teklifi kabul etmemiştir. Ardından polisler genci döverek köyden çıkarmışlardır.

el-A‘rec

Topal olan gencin topal olmasının sebebi hastalık değil işidir. Ayakkabıcı olarak çalışmaktadır. Ayakkabıları dizine koyup onlara vurmak suretiyle bir çalışma metoduna sahip olan gencin sağ bacağının kısa olmasına sebep olmuştur.

Topal gencin hoşuna giden bir kız vardır. Günün birinde buluştuklarında kız ayağının neden bu hâlde olduğunu sorar. İş dolayısıyla olduğunu söyleyince kız oldukça şaşırır. Bir daha da bir araya gelmezler.

Müzâkere

İki kız öğrenci sabahın köründe evden çıkıp okula doğru gitmektedir. Yolda giderken biyoloji dersi hakkında konuşup kitaba göz atmaktadırlar. Aynı zamanda zıplaya zıplaya gitmektedirler. Okulu gördüklerinde ise canları sıkılmaktadır. Okula girerler ve her gün olduğu gibi ders başlar.

Mahkemetü’l-kıtât

Bayramda amcasıyla beraber halasını ziyarete gider. Masa etrafında oturup çayla birlikte bayram tatlısını yemektirler. Aynı zamanda cinler hakkında tuhaf konuşmalar geçmektedir. -İki cin köyden bir gencin içine girmiştir. Herkes cinleri gençten çıkarmak için uğraşmaktadır. Sonunda cinleri çıkarabilmişlerdir. Ancak genç, cinlere alıştığı için onlardan ayrıldığında üzüldür.- Hala, bu hikâyeyi duyduktan sonra korkudan çayı masaya döker. Sonra başka bir konuya geçerler. Hristiyanlar ve yahudiler hakkında konuşmaya başlarlar. Onların da komünistlerin de iman edenlerden olduğu konusunda fikir birliği ederler. Akşam olduğunda ise halayla vedalaşarak evlerine dönerler.

Min Nevâdiri zi'l-etmâr

Kız kardeşinin pis oğluyla beraber çarşıya giderler. Çarşıda adamın cüzdanını çalarlar. Adam korkar ve panikler, bir yandan da çocuk adamı sakinleştirmeye çalışır. Çocuğun “Allah’ın kulları cüzdanı bize geri verin.” diye bağırmasının ardından cüzdan havadan yere düşer. Bu duruma oldukça şaşırان dayı, yeğenine bu işin sırrını sorar. Çocuk ise bir gün hırsızların onun parasını çalmak için onu takip ettiklerini, bunun üzerine paraları sandviçin içine sakladığını, eve vardığında ise hırsızlardan birinin gelip ona parayı nereye sakladığını söylersen sana bir keramet vereceğini söylediğini anlatır. Hırsızın bahsettiği keramet ise, kaybolan bir şeyi çağırarak geri getirebilmektir.

Fihâhu’l-‘uyûni’l-cemîle

Hikâye ve tiyatro yazmaya başlayan bir yazar vardır. Kâğıtları koltuk altında, kadınların dört mevsim pencereden dışarıya su dökmesi sonucu su birikintisi ve çamur olan mahallesine girer. Kadınlar güzel gözleriyle yazara selam verirler. Yazar ise güzel gözlerinin hatırına onlara kızmaya kıyamaz. Ardından evine girer ve annesi, kardeşleriyle beraber televizyonda izledikleri ünlü kişilerle olan buluşmasını anlatır. Adam konuşma esnasında televizyonda oyuncu bir kadını gördükten sonra onunla buluştuğunu söyler, ancak annesi onunla buluşmuş olduğuna inanamaz. Ertesi gün yeni yazdığı hikâyeyi göstermek için oyuncu kadının yanına tiyatroya gider. Onu seyircilerin oturdukları yerde oturur halde görür. Yanına oturup yeni hikâyesinden bahsetmiş, ardından kadın oyuncu hikâyesini okuması için kendi evine davet etmiştir. Ertesi gün yazar kadın oyuncunun evine gitmiştir. Kapıyı kadın oyuncunun eşi açmış ve kâğıtları da alıp gitmesini isteyerek onu kovmuştur.

Seyyide vahîde

Evli olmasına rağmen kendisini yalnız hissetmektedir. Bir gün eşi eve arkadaşıyla beraber gelir. Kadının eşinin arkadaşıyla tanışması yasak ilişkinin başlangıcı olur. Sürekli kadını görebilmek için kadının çalıştığı yere ve evine gider. Kadın eşinin yüzüne baktığında ise pişmanlık hisseder ancak ilişkilerine devam ederler.

İhda’l-kadâyâ

Mısır el-Cedîde mahkemesinde bir kadının eşinden boşanma talebi istemesi üzerine duruşma gerçekleşecektir. Bekleme salonunda sıranın kendilerine gelmesini

beklemektedirler. Sıra kendilerine geldiğinde ise adam sigara içerek içeriye girer. Hâkim bu duruma kızar. Adam ise bu durumu bilmediğini söyleyerek kendisini savunur. Aldığı cevap karşısında siniri yatışmayan hâkim, mesleğini sorar. Orduda çalıştığını söylediğinde ise neden resmi kıyafet giymediğini sorar. Emekli olduğunu söyleyince de emekli olmasına rağmen hâlâ ordu kartını taşımasının suç olduğunu söyler ve hapis cezasıyla onu tehdit eder. Kadın ise kendisini tutamayıp buraya onu hapse atmak için değil de boşanmak için geldiklerini hatırlatır. Bu sözler karşısında hâkim güler ve onu savunduğuna göre hâlâ gönlün onda şeklinde cevap verir. Şayet susmazlarsa duruşmayı iptal edeceğini söyler. Kadın kendisini tutamaz ve ağlar. Bunun üzerine hâkim duruşmayı iptal eder. Böylece boşanamadan evlerine dönerler.⁶⁶

1.2.3. Tiyatrosu

1.2.3.1. Leyl ve fânûs ve ricâl/ el-Uht li-eb

Abdülhakîm Kâsım'ın tek tiyatrosu olup aynı zamanda köy âleminde pek fazla uzaklaşmadığı tiyatrosudur.

Küçük yalnız çocuk olan Şevket'in isminin tuhaflığı, teninin beyazlığı, saçının yumuşaklığı, farklı kıyafet giyen ve farklı dil konuşan ailesinin dünyasına girmek için bitmek tükenmek bilmeyen çabasından bahseder. Ailesi ekip biçerek hayatlarını sürdürür ancak karınlarını doyurmaktan başka herhangi bir servetleri de yoktur. Tuhaf annesinden tiksiniyorlar. Babası ise çoğu zaman ortalıktan kaybolurdu. Tutmuş olduğu günlüğünde çağlar boyu devam eden köyün durumunu gözler önüne sermektedir. Ezilmiş, sıkıntıya uğramış, çamura gömülmüş çiftçilerden bahseder. Çamurdan evlere, mescitlere, mahkemelere, karakollara satır aralarında rastlanmaktadır. Aynı şekilde insanların zulüm ve kasvetle başa çıkma konusundaki direniş gücü göze çarpmaktadır. Erkeklerle gelince onlar tam bir beyefendidir. Başkentlerden, merkezlerden temiz kıyafetlerle gelirler.

1.3. Abdülhakîm Kâsım Hakkında Eleştirmenlerin ve Mısırlı Romancıların Yorumları

Romancı Hayrî Şelebî (ö. 2011)

Kâsım 60'lı yılların romancılığında öncü, modernist bir tecrübeye sahipti. Yayımladığı *Eyyâmu'l-insâni's-seb'a* kör bir talihsizlikle karşılaştı. Nitekim *Eyyâmu'l-*

⁶⁶ Abdülhakîm Kâsım, *ed-Dîvânü'l-ahîr*, (Kahire: Dâru's-şarkıyyât, 1991).

insâni's-seb'a et-Tayyib Sâlih (ö. 2009)'in büyük şöhrete kavuştuğu *Mevsimü'l-hicre ile'ş-şemâl* romanıyla aynı zamanda olarak yayımlanması, romana gölge düşürmüştür.

“*Eyyâmu'l-insâni's-seb'a*, zamanın insan özünün tarihini depolayan bir kap olması hasebiyle, iskambil kâğıtlarının düzenlenmesi gibi zamanın düzenlenmesi fikri üzerine kuruldu. Kâsım, *Eyyâmu'l-insâni's-seb'a* romanındaki olaylar aracılığıyla Mısır köy tarihini özetleme imkânı ve insanı ön plana çıkaran sofistیک yönünün değerini vurguladı.”

Şelebî Kâsım'ın üst düzey dili aracılığıyla Necîb Mahfûz'un dil esâretinden kurtardığını da vurgulanmıştır.

Diğer edebiyatçıların romanlarından istifade ettiği kadar *Eyyamu'l-insani's-seb'a* romanından da istifade ettiğini belirtmiştir.

Eleştirmen Abdülmün'im Telîme (ö. 2017):

Vizyon, dil, anlatım teknikleri açısından eşsiz bir şekilde Mısır Kıptî dokusunu yansıtan *el-Mehdî* romanı, Abdülhakîm Kâsım'ın en önemli sanat eserlerinden biridir.

Sâmî Süleyman Ahmed:

Eyyâmu'l-insâni's-seb'a romanına yönelik eleştirel çalışmalar, piyasaya sürülmesinden bugüne kadar otuzu geçti. İlk çalışma ise eleştirmen Sabri Hâfız'a aitti. Bütün bu çalışmaların, yeni bir estetik düşünce yolunu başlatan yeni bir neslin doğuşunun habercisi olarak Arap ve Mısır romanındaki ayırt edici işaretler arasında yer aldığı konusunda hem fikirdir.

Eleştirmen Câbir 'Usfûr (ö. 2021):

Eyyâmu'l-insâni's-seb'a'nın yaratıcı bir roman olduğunu vurguladı. Romanın başrolü Abdülaziz roman yazarıdır. Kâsım köy âlemini kendi samimi bakış açısıyla özetlemeye çalıştı. 'Usfûr, Abdülhakîm Kâsım'ın 1969 yılında hapisanede onu yazdığını ortaya koydu. Onu okuduktan sonra Abdülmuhsin Tâhâ Bedir'in yanına gittiğini zikretti ve onda yeryüzüne ve köye bakışında yeni bir hassasiyet barındırdığını, Almanya'da zorunlu sürgündeyken yazdığı son romanı olan *el-Mehdî*'de tamamlandığını vurguladı. Her ikisinde de Mısır kırsalında meydana gelen köklü çelişkili iki değişiklikten bahsetmektedir.

Hikâyecî Sa‘îd el-Kefrâvî (ö. 2020):

Kâsım, insanların yazmayı bir bilgi arayışı, zulümle yüzleşme, alışılmışın dışına çıkma olarak kabul ettiği bir dönemde bulunmasına rağmen hayatta iken de vefatından sonra da şans yanında değildi. Arap edebiyatında önemli çalışmalar olan *Taraf min haberi 'l-âhire*, *Dîvânü 'l-mülhakât*, *Eyyâmu 'l-insâni 's-seb 'a*, *el- Mehdi*'yi yazmaya itti.

el-Kefrâvî bu durumu şu şekilde vurgular: “*Abdülhakîm Kâsım Almanya yolculuğundan çok istifade etti. Ne var ki Almanya'da bulunduğu dönemde çalıştığı mesleğin doğası gereği saygısızlık gördü, yeteneklerinin ve yaratıcılığının takdir edilmediğini hissetti.*”

Eleştirmen Emânî Fuâd:

Dîvânü 'l-mülhakât koleksiyonunda çağdaşı olduğu yazarlardan kimsenin sahip olmadığı bir dili onda bulduğunu, nitekim zamirleri ve kendisiyle özel bir üslup oluşturduğu kavramlara başvurmayı adet edindiğini dile getirmiştir. Örneğin ancak o bölgede yaşayanların anlayacağı aşırı kırsal lafızları kullanması gibi. Mecâzî üslûbu tercih etmesinin kendi neslindeki romancılardan kendisini ön plana çıkaran yaratıcı bir fikir olduğunu da belirtmiştir.⁶⁷

Kâsım'ın anlatımda kullandığı dil, onu diğerlerinden farklı kılan ayırıcı bir özelliktir. İkinci hatta üçüncü okumadan sonra akıcılığa ulaşılan bir dile sahiptir. İlk eseri olan *Eyyâmu 'l-insâni 's-seb 'a* daha akıcı bir dil yapısına sahip olsa da diğer eserlerinde daha da belirgin bir düzeydedir. Kullanımına başvurduğu dil alışılmışın dışında mecaz ifadelerle doludur. Kâsım'ın psikolojik ve romantik boyutları düşünmeye çağıran natüralist tarzda kendine has bir yöntemi vardır. Zamirleri kullanmadaki keskinlik ve onları cümle başında yer vermedeki ısrar göze çarpmaktadır. Genelde ise isim cümlesine fiil cümlesinden daha çok başvurmaktadır.⁶⁸

⁶⁷ Hamdî 'Âbidîn, “Nükkâd ve rivâiyyûn ya‘terifûn: Abdülhakîm Kâsım kâtib ferîd lem yenel hakkahû mine't-takdir”, *Aawsat*, 12 Aralık 2010. (Erişim Tarihi 12 Temmuz 2022) نقاد وروائيون يعترفون: عبد الحكيم قاسم كاتب فرید لم ينل حقه من التقدير (aawsat.com)

⁶⁸ Âdil, “Abdülhakîm Kâsım... Rasdü hayâti'r-rîf”.

Eleştirmen Şaban Yûsuf

Yeteri kadar eleştirden nasibini almamıştır.⁶⁹

Hüveydâ Sâlih

Kâsım *Eyyâmu'l-insâni's-seb'a* romanında köyü gerçekçi bir tarzda değil bilakis duygusal bir tarzda ele almıştır. Köye olan bakış açısını yazmış ve Mısır köyleriyle Avrupa köyleri arasında bir kıyaslama yapmıştır. Köy hakkında yazan hemen hemen her edebiyatçı Batı'nın göz kamaştırıcılığı karşısında Doğu'yu ve azınlığı küçük gören aynı bakış açısıyla görüşlerini dile getirmişlerdir.⁷⁰

1.4. Abdülhakîm Kâsım ve Eserleri Hakkında Yapılmış Çalışmalar

Arap dünyasında Abdülhakîm Kâsım ve eserleriyle ilgili olarak ele alınan çalışmaları incelediğimizde Mısır'da yapılan bir doktora tezine ve Cezayir'de yapılan bir yüksek lisans tezine ulaşmış bulunmaktayız. Bunun yanı sıra Almanya'da yaşadığı dönemde ailesine ve arkadaşlarına yazdığı mektupları, Mısırlı gazeteci-yazar Muhammed Şa'îr vasıtasıyla kitaba dönüştürülmüştür. Türkiye'de ise yazarımız hakkında yapılan tek çalışma Cengiz Parlak'a ait bir doktora tezidir.

- Ramazân Ali Mansûr el-Hadarî, *el-Hitâbü'r-rivâi fî a'mâli Abdilhakîm Kâsım* Doktora Tezi, Edebiyat Fakültesi, ez-Zekâzîk Üniversitesi, Mısır 2001.

- Esmâ Deylemî, *el-Bünyetü's-serdiyye fî rivâyeti eyyâmi'l-insâni's-seb'a li-Abdilhakîm Kâsım*, Yüksek Lisans Tezi, Dil ve Edebiyat Fakültesi, Mohamed Boudiaf Üniversitesi, Cezayir 2017.

- Muhammed Şa'îr, *Kitâbâtü nevbeti'l-hirâse*, Kahire: Dâru mîrît, 2011.

- Cengiz Parlak, *Abdülhakîm Kâsım'ın Hayatı, Edebi Kişiliği ve "Eyyâmu'l-insâni's-seb'a" Adlı Romanı*, Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, 2021.

⁶⁹ Alâ Osman, ““Kusûru's-sekâfe” Tahtefi bi-zikrâ rahîli'l-kâtib Abdilhakîm Kâsım”, *el-Yevmü's-sâbi*, 22 Kasım 2015. (Erişim Tarihi 20 Eylül 2022) "قصور الثقافة" قاسم عبد الحكيم قاسم تحتفى بذكرى رحيل الكاتب عبد الحكيم قاسم - اليوم السابع (youm7.com)

⁷⁰ *Mobtada*, “Müsakkafûn: Abdülhakîm Kâsım zalemuhu en-nakd ve'htekarathu dâru's-şurûk”, (Erişim 25 Temmuz 2022) <https://www.mobtada.com/details/408536>

İKİNCİ BÖLÜM

MUHÂVELE Lİ'L-HURÛC ADLI ROMANIN İNCELENMESİ

Bu roman medeniyetlerin buluşmasına dair bir olay örgüsü etrafında kurulmuştur. Klasik Mısır edebiyatına yeni bir soluk getirmeyi hedefleyen yazar, ferdi ve toplumsal söylemi bir potada eritmeyi başaramıştır.

2.1. Romanın Özeti

Otuzlu yaşlarda olan Mısırlı Hakîm'in başrolü üstlendiği bir romanda onun hayatına dair yaşanmışlıklar konu edinilmiştir. Sıcak bir yaz günüdür. Hayatını gezip tozmayla geçirmektedir. Hakîm, Fransızca öğrenmek için arkadaşı Eveline'in yanına gitmektedir. Bir gün ona İsviçreliler'den oluşan bir grubun Mısır'a geleceğini, kendisinin de onlara rehberlik edeceğini söyler ve Hakîm'i de kendisini yalnız bırakmaması için bu turistik geziye davet eder. Kızların sayıca fazla olduğunu duyunca heveslenen Hakîm, bu büyük fırsatı kaçırmak istemez ve bu daveti kabul eder. Gezinin başlayacağı günü iple çekmektedir. Beklenen büyük gün gelmiş ve gezi otobüsüne binmiştir. Koltuklarda sarışın güzel kızlar ve şaşkın bakışlar ona odaklanmıştır. Etrafta ise Fransızca konuşan insanlar bulunmaktadır. İlk andan itibaren gözüne bir kızı kestirir ve gözünü artık ondan alamaz. Geçip onun önüne oturur. Araba sıcak bir öğle vakti Kahire sokaklarında ilerlemeye başlar. Pencereden dışarıyı seyreden turist kafilesi, insanların iç açıcı olmayan durumlarını görünce kendi aralarında onların ne kadar da fakir ve pis olduklarından bahsetmeye başlar. Bu sözleri duyduktan sonra kendini tutamayan Hakîm, arkasını dönerek gururla -evet- fakiriz şeklinde karşılık verir. Bu onların arasında geçen ilk konuşmadır. Ardından aralarındaki konuşmalar farklı konular üzerinden ilerlemeye başlar. Konu konuyu açar, ondan oldukça etkilenmiş bir hâldedir. Araba önce Memphis'te durur ve etrafı dolaşırlar. Heykelleri dikkatle inceledikten sonra tekrar arabaya dönerler. Araba yolu zar zor tırmandıktan sonra en tepe noktada durur. Yüksek yerden geniş araziye doğru bakmaktadırlar. Sakkâra piramidini, enkaz yığınlarını, insanları, hayvanları görmektedirler, ancak hâlâ adını dahi bilmemektedir. Ona doğru dönüp adını sorar ve

Elizabeth olduğunu öğrenir. Yanındaki ablasıyla da tanışır. Oradan yemek yemek için gazinoya giderler. Karınlarını doyurduktan sonra geziye devam ederler. Kayalıkların arasında dolaşırken bir odaya rastlarlar. Keşfetmek için bu odaya girerler. Tamamen yalnızdırlar. Fırsattan istifade eden Hakîm, Elizabeth'e zorla yaklaşmayı dener ancak Elizabeth kaçarak kendini bu girişimden kurtarır. Bu çirkin yeltenmeden sonra ona nefret eden bakışlarla bakar. Araya soğukluk girmiştir artık. Eveline'in partisinde buluşmak üzere sözleşip ayrılırlar. Partiye kendi arkadaşlarını davet etse de olumsuz cevap alır. Tek başına gitmeye mahkûmdur. Şık bir şekilde giyinir ve gider. Hareketli geçen parti ikili arasındaki buzların erimesine katkı sağlar. Partinin bitmesiyle beraber gece yarısı Kahire sokaklarında dolaşmaya başlarlar. Beraber uzun bir gece geçirirler. Nil'de oturup ellerini suya daldırırlar. Geçmişlerine dair hikâyelerini de birbirlerine anlatırlar. Hikâye yazdığından, çocukluk döneminde geçirdiği hastalıktan, dinlemekten keyif aldıkları müzisyenlerden, ailesinin çiftçi oluşundan, ülkedeki nehirlerden bahsetmektedirler. Sohbetin koyulaşmasına güvenen Hakîm, bir kez daha onunla yakınlaşmaya çalışır ancak aldığı karşılık yine aynıdır. Hakîm, kendisini tutamamış olmanın pişmanlığını yaşar. Yoruğu günün ardından Elizabeth'i kaldığı otele bıraktıktan sonra evine doğru yürüyerek döner.

Eveline'le beraber kitap okurken birden bire konu Elizabeth'e gelir. Elizabeth'in kendisinden memnun olduğunu duyunca donakalır. Zira aralarında geçen tatsız olaylardan dolayı ondan ümidini kesmişti. Onun tekrar görüşme talebi olduğunu duyunca sevinçten içi içine sığmaz. Bu coşkulu heyecanla beraber taksiye atlayıp onların kaldığı otele giderler. Oradan kızları aldıktan sonra Kahire sokaklarını gezmeye başlarlar. Eski mahalleye girerler. Kızlar gördükleri karşısında şaşkınlıklarını gizleyemezler. Dar sokaklarda çıkıntılı taşlar üzerinde zor bela yürüyerek ilerlerler. Dükkânların önünden geçerken gözleri bakır testilere takılır. Elizabeth gözlerini onlardan alamaz. Onlardan almak ister ancak parası onu almaya yetmez. Bu dükkândan çıkıp başka bir dükkâna geçerler. İçeride bulunan eşyalardan oldukça etkilenirler. Buradan bir yüzük alıp Elizabeth'e hediye eder. Eileen'da pek çok şey alır ve çıkarlar. Elizabeth ve Eileen bir taksi çevirip otele geri dönerler. Bir buçuk saat sonra tekrar buluşacaklardır ancak Hakîm için uzun bir ayrılıktır bu. Bir lokantaya girip yemek yer ve ardından çıkar. Yemekler midesini bulandırır ancak tek tesellisi kızlarla buluşacak olmasıdır. Onları nereye götüreceğini uzun uzun düşündükten sonra el-Kanâtır'ın uygun olduğuna karar verir.

Ancak büyük bir problemi vardır: Yanında para kalmamıştır. Utana sıkıla kızlara söyler. Elizabeth yanında para olduğunu söyler ve deniz otobüsüne doğru ilerlerler. İskeleye ulaştıktan sonra deniz otobüsüne binerler, sadece onlar ve personel vardır. İnip eşyalarını taşıyarak yürümektedirler. Elizabeth'in Hakîm'e karşı olumsuz izlenimi değişmiştir. Nil'de asfalt caddede yürümektedirler. Eileen onların arkasında yolda karşılaştığı çocukla ilgilenmektedir. el-Kanâtır'a uzun yıllar sonra tekrar gelmiştir. Aralarındaki mesafe artık ortadan kaybolmuştur. Saat 10.00'da otelin salonunda buluşmak üzere sözleşip ayrılırlar. Elizabeth'le sarılmanın tadı hala göğsünde olan Hakîm, evine döner. Gezinin nasıl geçtiğini kardeşine aktardıktan sonra onun için asıl sürpriz olacak haberi onunla paylaşır. Elizabeth'in arkadaşını da kardeşi için davet etmiştir ve dörtlü bir buluşma planlamıştır. Kendisini kolonyaya boğup kardeşiyle et-Tumyati restoranının önünde buluşmak için sözleşmişlerdir. Otelden onu alarak caddenin gürültüsünde restorana doğru yürümüşlerdir. Ancak Eileen'in hasta olduğu için gelmemiş olması kardeşi adına kötü haberdur. Shimi lokantasına gitmeye karar verirler. Geniş, ferah, bağırış çağırışın olmadığı bir mekândır. Yemekleri ise leziz ve iştah açıcıdır. Ancak servis biraz geç gelmektedir. Elizabeth ise kendisine sunulan şarabın tadını beğenmiştir. Yemeğin ardından kardeşi onları lüks bir taksiye bindirir ve yanlarından ayrılır. Taksicinin davranışlarından oldukça rahatsız olup korkarlar. Gerginlikle dolu dakikalar taksiden inmeleriyle biter. Biraz yürüdükten sonra Nil'e nâzır olan bir yere oturup soğuk içecek siparişi verirler. Bitirdikten sonra kalkıp yalnız başlarına geceleyin yürümektedirler. Küçükken kaldığı hastanenin önünden geçince o günleri Elizabeth'e anlatır. Etrafındaki hasta kimselerden bahseder. Çocukluk dönemini sürekli hasta ve babasının kucağında geçirdiğini dile getirir.

Eve dönünce üzgün hâldeki kardeşini görür. Yemekte yaşananlar hâlâ aklındadır. Canı sıkı olduğu için abisinin "Bizimle köye gelecek misin?" teklifini de reddetmiştir. Tek kalmak istemeyen Hakîm, arkadaşı Salâh'ı arar ve onu davet eder. Onun kabul etmesi üzerine otobüse atlayıp onun evine gider. İki dost, geçmişin tozlu raflarına dalarlar. İstemeye istemeye çalar saatin alarmini dört buçuğa kurup yatmışlardır. Hakîm heyecandan saat çalmadan önce kalkmıştır. Hemen oteli arayıp kızları uyandırmak istemiştir ardından da Salâh'ı uyandırmıştır. Evden çıktıktan sonra bir taksiye atlamışlardır. Kızları kaldıkları yerden aldıktan sonra Babü'l-hadîd'e doğru ilerlemektedirler. Köy yolculuğu için tasarruflu olan gidiş-dönüş biletini almışlardır.

Sonunda trene yetişebilmişlerdir. Son vagona binmişlerdir. Gürültü çıkarmayan yavaş giden bir trendir. Tantâ istasyonuna varınca inmişlerdir. Orada başka bir trene aktarma yapmışlardır.

Artık Elizabeth, Hakîm'in dünyasına yakından tanıklık etmektedir. Doğup büyüdüğü yerleri görecektir. Hakîm'in gelip geçen herkesle selamlaştığını görünce bu durumu oldukça garipser. Onun garipseyeceği şeyler bununla da sınırlı değildir.

Kız kardeşiyle Elizabeth'i tanıştırır. Onlara tercümanlık yaparak aralarında iletişim kurmalarını sağlar. Kız kardeşi Hakîm'i görünce onun boynuna atlayıp öpücüklerle boğarlar. İlerleyip eve geçerler. Yılların özlemiyle annesi sımsıkı sarılır. Elini alır öper. Alışmış olduğu rutubet kokusu burnuna ilişir. Elizabeth'in kolundan tutup evini gezdirir. Bomboş bir odada baş başa kaldıklarında Hakîm bu fırsatı kaçırmaz ve aralarında bir yakınlaşma gerçekleşir. Ardından Salâh ve Eileen yanlarına gelir. Evlerinin güzelliğinden, anne ve kardeşlerinin zarafetinden bahsederlerken gözlerine uzakta el sallayan biri çarpar. Hakîm'in kız kardeşi, dedelerinin evinin çatısından onlara işaret yapmaktadır. Çatıların üzerinden yürüyerek onun yanına geçerler. Evlerin tek bir blok gibi olup bir evden diğerine geçmek, köy nüfusunun üç bin olması, insanların birbirine karşı samimi ve sıcak davranması, herkesin birbirinden haberdar olması Elizabeth ve Eileen için oldukça şaşkınlık verici bir durumdur. Zira onların köyünde nüfus azdır ve biri ölse kimsenin ruhu bile duymaz.

Ardından mahallede yürüyerek kız kardeşinin evine geçerler. Kız kardeşi onları görünce hemen boyunlarına atlar. Eileen gördüğü her şeyin fotoğrafını çekme gayreti içindedir. Evde güzel vakitler geçirdikten sonra oradan ayrılırlar. Sokaklardan geçerek tarlaya giderler. Küçükken orada nasıl vakit geçirdiğini anlatır. Fotoğraf çekildikten sonra köyün okuluna doğru büyük bir heyecanla gitmeye başlarlar. Bir yandan da okul günlerini anlatır. Okula uğradıktan sonra da akrabalarının yattığı köyün mezarlığına doğru geçerler. Mezarlar türbe şeklindedir. Orayı da gezdikten sonra yorgun halde eve dönerler. Yemeği yedikten sonra Eileen ve Salâh hemen uykuya daldılar. Ayrılık vakti gelmiş ve sevdiklerini arkasında bırakarak köye veda etmiştir. Kızlar ise bu köy yolculuğunu sevmiştirler.

Kaldığı otelden aldıktan sonra biraz Nil'in etrafında dolaştıktan sonra Kahire kulesine giderler. Seyir terasındaki eğlenceli anlardan sonra Hakîm onu kendi evine

götürür. Fırsattan istifade edip yakınlaşırlar. İsviçre'de nasıl bir hayat yaşadığını Hakîm'e anlatır. Hakîm de ona hikâye yazdığından bahseder. Son saatleri olduğu için her ikisi de üzgündür. Elizabeth onu yaşadığı yere davet eder ancak Hakîm bunu kabul edemez. İçindeki ses ona Mısır'dan ayrılmaması gerektiğini söyler. Hakîm ise ona yine gel diyerek tekrar bir araya gelmek için talepte bulunur. Saat geç olmuştur ve ayrılması gerekmektedir. Hakîm'den son bir istekte bulunur. Tren istasyonuna gelmemesini istemektedir. Son isteğini de Hakîm istemeyerek olsa da yerine getirmiştir. Otele doğru yürürken arkasından bakar halde kalmıştır. Elinden gelen başka bir şey yoktur.

2.2. Şahıs Kadrosu

Kolcu şahıs kadrosunu “*Şahıs kadrosu bir öyküde yer alan ve dolaylı ya da dolaysız olarak anlatılan olayla ilişki içinde bulunan varlıkların tamamının adıdır.*” şeklinde ifade eder. Şahıs kadrosu insanlardan oluşabileceği gibi nesne, kavram gibi farklı unsurlardan da meydana gelebilir. Aynı zamanda kişileştirilmiş kahramanlar da olabilir.⁷¹

Ergiydiren'e göre “*Roman kahramanları yazarın vermek istediği temel mesaja ve estetik gayeye uygun olarak yarattığı kurgu dünyasının istenen tezahürlerini verecek şekilde düzenlenmiş figürleridir.*”. Başrol-yan rol edebi eserde bir bütünü tamamlayan parçalardır. Birbirlerine pek çok yönden bağlıdırlar.⁷²

Aşk, yalnızlık, gurbet, hastalık, çıkar çatışması, hayal kırıklıkları, geçim derdi gibi konulara can veren, insandır. Bütün bu konuların var oluş nedeni insanın kendisidir. Ne kadar insan unsuru geri planda tutulmaya çalışılsa da pek de mümkün değildir. Hatta bazen yazarın oluşturmuş olduğu karakter, konunun önüne dahi geçer.⁷³ Karakterlerin inandırıcılığı/gerçekliği meselesi ise gerçek dünyadaki insanlara benzeme oranından ziyade oluşturulan dünyanın gerçekliğine ikna etme becerisiyle ilişkilidir.⁷⁴

Stevick eserdeki karakterleri “düz” (flat) ve “yuvarlak” (round) olmak üzere ikiye ayırır. Çeşitlilik için bu iki farklı karakter tiplemesine ihtiyaç duyulur. Düz karakterler tek bir fikri temsil ederler. Roman kurmacasında kolaylıkla tanınırlar. Ciddi bir kimliğe

⁷¹ Ali İhsan Kolcu, *Öykü Sanatı* (Konya: Salkım Söğüt Yayınevi, 2006), 25.

⁷² Sevinç Ergiydiren, *Edebiyat Araştırmaları -Edebiyat Eleştirisi Üzerine Bir Deneme-* (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, 2001), 14.

⁷³ İsmail Çetışli, *Metin Tahlillerine Giriş/2* (Ankara: Akçağ Yay., 2004), 66-67.

⁷⁴ Ergiydiren, *Edebiyat Araştırmaları*, 14.

sahip olduklarında ise sıkıcıdır. Şayet birden fazla fikir veya niteliğe sahip olmaya başlarsa yuvarlak karaktere doğru evrilirler.⁷⁵

Muhâvele li'l-hurûc romanındaki şahıs kadrosu, tabiri caizse bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar azdır. Genel olarak olaylar iki başrol arasında geçmektedir. Bu iki isme zaman zaman üç yan karakter eşlik etmektedir.

2.2.1. Hakîm

30'lu yaşlarda Mısırlı bir delikanlıdır. Büyük ve kahverengi gözlerini babasından almıştır. Romanda ailesinin kaç kişiden oluştuğuna dair tam bir sayı verilmemiştir. Erkek ve kız kardeşlerinin olduğunu zikretse de ne adlarına ne de diğer konularda detaylı bilgilere değinmemektedir. Bu yaşına kadar henüz elle tutulur bir başarısı olmayan biridir. Romanda geçen olayların başrolü bu karakterdir. Çok konuşkan bir yapısı vardır.

Bununla birlikte içinde açığa vurmadığı, bastırmaya çalıştığı, kafasında dönüp duran bir iç ses de vardır. Özlem ve gurbet ön plana çıkan duygularıdır. Daima kendini yalnız hissetmektedir. Hakîm'in içinde köle olmayı değil de efendi olmayı isteyen isyankâr bir insan çığılığı vardır. Gece gündüz demeden Mısır sokaklarını ve caddelerini gezerek hayatını geçirmektedir. Fransızca öğrenmek için şair arkadaşının eşi Eveline'in yanına gitmektedir.

Kızlara karşı zaafı olan biridir. İsviçreliler'den oluşan bir grupla Mısır gezisine katıldığında gözüne bir kızı kestirir. Grup içinde ondan daha güzeli olsa da kendisine en uygununun o olduğunu düşünür. Cesaretini toplayıp sonunda konuşmaya karar verir. İsminin Elizabeth olduğunu öğrenir. Ancak ismini ilk seferde doğru telaffuz edemez. İlk gördüğü andan itibaren onun etkisi altındadır. Elizabeth ise ona karşı ilgisiz davranışlar sergilemektedir. Gelişen olaylar nedeniyle birbirlerine alışmaya başlamışlardır ancak yine de Hakîm'in yaklaşma girişimlerinden Elizabeth yüz çevirmektedir. Reddedilmeler karşısında ise içinde öfke duygusu uyanmaktadır. Ancak bu öfke hemen sönüveren bir türdedir. Hakîm'in köyüne gidip doğup büyüdüğü yerleri gördükten sonra aralarındaki yakınlaşmalar da peşi sıra başlamaktadır. Artık Hakîm'e karşı ön yargısı yıkılmış ve aralarındaki aşılmaz duvar da ortadan kalkmıştır. Bu iki karakter, iki sevgiliyi temsil etmenin yanı sıra doğu ve batı kültürünün bir araya gelmesini de yansıtır.

⁷⁵ Philip Stevick, *Roman Teorisi*, çev. Sevim Kantarcıoğlu (Ankara: Akçağ Yayınevi, 2021), 170-173.

Köyde fakir bir ailede doğup büyümüştür. Pis ve yoksul bir hayata gözlerini açan Hakîm hayata karşı bir nefret beslemekteydi. O sıralar yaygın olan sıtma hastalığına yakalanmış ve beş yıl boyunca sıkıntısını çekmiştir. Bir süreliğine hastanede de kalmıştır. Kâğıt oyunu oynayarak hastanede vaktini geçirmiştir. Çocukluk dönemi sürekli babasının kucağında geçmiş, çocuklarla oyun oynama fırsatı dahi bulamamıştır. Karanlıktan korkmaktadır. Çatı katında duvarları beyaz, penceresiz bir odada kaldığına, babasının arkadaşlarıyla beraber evin balkonunda oturup kitap okuduklarına, babası ve onun arkadaşlarıyla el-Hüseyin camisine gittiklerine dair detaylı bilgilere değinilmektedir. İngilizce ve az da olsa Fransızca bilmektedir. Çoğu geceyi kardeşiyle beraber yatağa uzanıp sohbet ederek geçirmişlerdir. Beethoven'ı ve Seyyid Derviş'i dinlemeyi sevmektedir. İçecek olarak birayı tercih etmektedir. Evinin temiz ve düzenli olmasına dikkat eder. Cebinde çok az parası olan biridir. Beyaz kumaştan elbisesini giydiğinde kendisini Hintliler'e benzetmektedir. Hikâye yazmaktadır ancak bu hikâyeleri pek çok kişiye okusa da henüz yayımlama fırsatı bulamamıştır. En büyük zevklerinden biri de, hikâyelerini insanlara okuduğu zaman dinleyicilerin gözlerinde oluşan parıltıyı görmektir. Veda vakti geldiğinde ise Elizabeth'in "benimle gel" teklifine Mısır'a olan bağlılığı sebebiyle "olmaz" diyerek reddetmek zorunda kalmıştır. Bu hüznü ayrılıkta tek yapabildiği şey "yine gel" teklifiyle bir daha görüşme ihtimalini oluşturmaya çalışmak olmuştur.

2.2.2 Elizabeth

Romandaki ikinci ana karakterdir, İsviçrelidir. Mısır'a turistik gezi amacıyla gelmiş, kendisini sıra dışı olayların içinde bulmuştur. Hakîm'le başrolü paylaşmaktadır. Romanda en çok tasvir edilenlerin başında bu karakter gelmektedir. Hakîm gibi o da köylüdür. Babası ise çiftçidir. Kısa boylu, gözleri küçük ve yeşil, kirpikleri sık ve uzun, yanakları yumuşacık, kahverengi gözlüklü, omuzları ve kolları zayıf, cildi kuru, kemikleri ince, alnı yağlı, kâkülü alnının üzerinde, ağzı büyük, avuçları ve ayakları küçük, teni beyaz, kaşları ince, elleri kuvvetli, dudağının üstü tüylü, dişleri sigaradan hasar görmüş ve sarıdır. Tam anlamıyla bir sigara tiryakisidir. İnce, narin, uyuşturan bir ses tonuna sahiptir. Uzaklara dalmasına neden olan bilinmedik bir yönü de vardır. Hakîm'in aklını alan bir gülüşe sahiptir. Kol çantasını kolay kolay yanından ayırmaz. Et yemeyi sever. İçecekteki tercihi ise limonata ve şaraptır.

İsviçre’de küçük bir köyde öğretmenlik yapmaktadır. Köyünde sadece yirmi aile bulunmaktadır. Yaşlı bir çiftin evinde kalmaktadır. İki odadan oluşan küçük bir evdir. Canı sıkıldığında ev sahibinin yanına oturmaya ya da komşu köydeki arkadaşının yanına gitmektedir. Mısır’daki yoksulluğu, geri kalmışlığı, insanların kötü hâlini gördükten sonra acıyan gözlerle onlara bakmaktadır. Arap toplumunun geri kalmışlığı karşısında şoka uğramıştır. Gezi sırasında üzerinde ipekten bir elbise ve ayağında da takunya vardır. Hakîm’i dilsel problemler sebebiyle anlamakta güçlük çektiği zamanlar olmaktadır. Zaman zaman Hakîm’in davranışlarına anlam verememektedir. Kültürel farklılıklar ve yetiştirdiği ortamların farklı olması da aralarında problem çıkmasına neden olan etkenlerin başında gelmektedir. Hakîm’in davranışlarından rahatsız olan Elizabeth, kendisine daha nazik davranmasını istemektedir. Buna karşılık Hakîm yaptığı yanlışların farkında dahi değildir. Hikâyenin sonuna gelindiğinde ise Hakîm’i kendi ülkesine davet etmektedir. Aslında o, Hakîm’i bu geri kalmışlıktan, yoksulluktan kurtarma davetidir.

2.2.3. Eveline

Romandaki yan karakterlerden biridir. Hakîm’in şair arkadaşının eşidir. Hakîm’le öğretmen-öğrenci ilişkisi vardır. Ona Fransızca öğretmektedir. Bununla birlikte sıkı bir dostlukları vardır. Yeri geldiğinde birlikte oturup dertleşirler. Elizabeth konusunda da içini döktüğü ilk kişi o olmuştur. Romandan sürekli turistik gezi gruplarına rehberlik yapıp yapmadığı anlaşılmasa da kızların çok olduğu İsviçreli bir gruba rehberlik edecektir. Bu geziye Hakîm’i davet etmesiyle asıl hikâyenin başlamasına vesile olacaktır.

2.2.4. Salâh

Hakîm’in arkadaşıdır. Birbirlerinin sırdaşıdır. Çerçevesi kalın gözlüğü vardır. Uyumadan önce son dokunduğu şey bu gözlüklerdir. Onu çıkardığında karanlıkta hiçbir şey görememektedir. Hayatının bir döneminde Almanya’da ikamet etmiştir. Orada bir kuş gibi yaşadığını dile getirmiştir. Mısır’da ise böyle bir yaşamın mümkün olmadığından üzülmeye başlamıştır. Dişleri parlak, saçları özenle taralıdır. Güzel görünümlü bir sırt hattına sahiptir. Çok temkinli biridir. Evde kedi beslemektedir. Vaktinin çoğunu evinde geçirmektedir.

Ergenlik döneminde Hakîm’le beraber kızlarla mektuplaşırlardı. Geceleri yazı yazmak için sözlüklerin başında vakitlerini geçirirlerdi. Onlardan mektup gelmesini arzu ederlerdi. Uzun uğraşlar sonucunda yazdığı mektuplardan birine cevap alabilmiştir.

Cevap mektubunu gönderen ise Kristin isimli bir kadındır. Hakîm kendisinde kaldığında odasındaki yumuşak kanepede yatmayı tercih ederdi. Evinin kapısı çalınca önce mercekten dikkatlice bakar sonra da korkacak bir şey yoksa kapıyı açardı. Davet üzerine köy yolculuğunda Hakîm'e eşlik etmektedir. Eileen isminde İsviçreli bir kızla tanışır. Bütün ilgisi artık Eileen'a kaymış vaziyettedir. Gözlerini bir an olsun ondan ayıramamaktadır. Ancak bu ilgiyi daha ileri bir noktaya taşımayı başaramamıştır.

2.2.5. Eileen

Elizabeth'in arkadaşıdır. Uzun boyludur. Gözlük kullanmaktadır. Çok çekingen biridir. Onunla beraber Mısır'a gezi için gelmiştir. Yüzü zayıf, ağzı büyüktür. Kelimeleri alışılmadık bir şekilde telaffuz etmektedir. Hakîm ve Elizabeth'i baş başa bırakmak için gezi boyu yanlarında pek durmaz. Çok meraklı biri olan Eileen, yanında getirdiği fotoğraf makinesiyle gördüğü her şeyi çekme gayretindedir. Zira doğup büyüdüğü ortamdan oldukça farklı bir ortam olan Mısır, ondaki merak duygusunu da oldukça artırmaktadır. Bu gezi, onun için bir nevi gelecekte geçmişe doğru zamanda yolculuk tecrübesidir. Nerede bir çocuk görse onunla ilgilenir. Onlara kendisini alamadığı bir sevgi beslemektedir.

2.2.6. Hakîm'in Babası

Hakkındaki bilgiler oldukça azdır. Kendisi çiftçidir. Esmer ve şişmandır. Balkonda arkadaşlarıyla oturup etkili hikâyeler okumayı seven bir yapısı vardır. Etkileyici üslûbuyla insanları kolaylıkla etki altına alabilecek bir söylem gücüne sahiptir. Bir ortama girdiğinde herkesi ayağa kaldıracak bir saygınlığa sahiptir. Hakîm'in hasta olduğu dönemde onu kucağından neredeyse hiç düşürmemiştir. Hastalığı sebebiyle onunla yakından ve özel olarak ilgilenmiştir.

2.2.7. Hakîm'in Erkek Kardeşi

İsmi romanda zikredilmese de Hakîm ile aralarında geçen diyaloglara yer verilmektedir. Hakkında fazla bilgi verilmemiştir. Omuzları iri, gözleri küçük ve kahverengidir. Sigara kullanmaktadır. Mesleği ise mühendisliktir.

2.2.8. Rosemary

Elizabeth'in ablasıdır. Ondan daha küçük görünmektedir. Bu yüzden insanlar ilk karşılaştıklarında bu durumu garipsemektedir. Mısır gezisinde kardeşi Elizabeth'e eşlik etmektedir. İnsanlara çabuk ısınamayan bir yapısı vardır.

2.3. Romanın Dil ve Üslûp Bakımından İncelenmesi

Arapça kökenli olan üslûp, “s-l-b” kökünden türemiştir. Sözlük anlamı, “*oluş, değiş veya yapış biçimi*” dir. Yazara, sanatçıya özgü biçimlendirme, yöntem, kurgu, teknik ve stildir.⁷⁶ Bir başka deyişle “*Dil ve edebiyatta kişinin kendi duygu, düşünce ve heyecanlarını dile getirme şekli, dili kullanma biçimidir.*”⁷⁷

Ahmet Çoban ise, üslûbu “*belli bir duyuş, görüş ve birikime sahip olan sanatçının hayatı boyunca edindiği tecrübe ve tavırlarla seçtiği konuyu, biçim ve içeriğin belirlediği vasıta ve yöntemler kullanarak kendisine has bir biçimde ördüğü kelimelerle anlatmasından doğan bir edebî değer unsuru ve ölçüsü*” şeklinde tanımlamıştır.⁷⁸

Konuyu, olayı, duygu ve düşünceleri ifade etme biçimi olarak da ifade edilebilir. Yazarın kendine has söylemi, tutumu onun üslubunu açığa çıkarır. Dilin kişiye has kullanımıyla yeni bir dünya oluşturulur. Bu yeni dünyada yazarın sosyal hayatının, bakış açısının, psikolojisinin, alışkanlıklarının, yaşadığı çevrenin izlerine rastlanır.⁷⁹

İki ucu keskin bir silah olan üslûptaki başarı, kullanan kişinin bilgi, beceri ve yeteneğine göre değişiklik gösterir. Belli bir yazarla ya da yöreyle özdeşleşip peşine milyonlarca kişiyi takabilir. Benzerlerinden ayırt edici özellikleri ile ön plana çıkabileceği gibi kullanan kişinin başarısız ve isabetsiz kullanımı, okur nezdinde anlaşılmamaya yol açarak kendisinden uzaklaştırabilir.

Yazarımızın üslûbu ise, kolay anlaşılmayacak bir yapıya sahiptir. Defalarca okuma sonrası çözümlenebilecek bu karmaşık dil, okuru peşinden sürükleyebileceği gibi kendisinden uzaklaştırmaya da sebep olabilmektedir. Bu ağır diline rağmen çağdaşlarının ve okurlarının övgülerine mazhar olabilmiş, kendi neslinde ön plana çıkan yazarlardan biri olmuştur. İsim cümlesine fiil cümlesinden daha fazla başvurmuştur. Cümlelerin

⁷⁶ “Üslûp”, *Türkçe Sözlük* (Ankara: Türk Dil Kurumu, 1998), 2:2313.

⁷⁷ İsmail Durmuş, “Üslûp”, TDV İslam Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV, 2012), 42./ 83-85.

⁷⁸ Ahmet Çoban, *Edebiyatta Üslûp Üzerine* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2004), 10.

⁷⁹ Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi* (Ankara: Öncü Kitap, 2013), 271-272.

temel taşıma sıklıkla başvurduğu tasvirler oluşturmaktadır. Bu tasvirlerde ise mecaz, istiâre, kinaye, teşbih gibi çeşitli söz sanatlarından faydalanarak kendine özgü kurmaca bir dünya oluşturmayı başaramıştır.

2.3.1. Metinlerarasılık

Bu kavramı ilk kullanan kişi Julia Kristeva'dır. Metinlerarası kavramı "*Bir metin ya da metinler grubunun başka metinlerle olan açık ya da gizli ilişkilerini belirtir.*". Her bir metin kendisinden önce yazılmış olan metinlerden çeşitli açılardan az ya da çok da olsa etkilenmiştir. Bu etkilenme bazen doğrudan bazen de dolaylı yoldan gerçekleşir. Kısaca belirtmek gerekirse kendi yapısını aşır başka eserlere gönderimde bulunduğu durumda metinlerarasılık gündeme gelir.⁸⁰

Benzer bir ifadeyi de Kıran ve Kıran kullanmış olup "*Pek çok metin açık ya da kapalı bir biçimde başka metinlere göndermede bulunur.*" şeklindedir. Bu kavramın ortaya çıkış nedenlerinden biri de, eserlerin müstakil ve diğer yapıtlardan soyutlanamayacağı düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin bazı durumlarda bir eserin anlaşılması, diğer eserlerin okunması ön koşulunu da barındırabilmektedir.⁸¹

Aktulum bu kavramla alâkalı daha farklı bir tanım ortaya koymuştur. Aktulum'a göre metinlerarasılık yazarın "*bir resme, bir müzik parçasına, bilime, siyasete, dine, kısacası yazınsal metnin alanında yer almayan her şeye*" dair yaptığı dolaylı alıntıdır.⁸²

Son birkaç yüzyıldır giderek artan bireyselleşme trendinin bir sonucu olarak ortaya çıkan özgün yaşamı dile getirme hedefinde olan edebiyatın peşine takıldığı yeni eğiliminin bir diğer göstergesi de metinlerarasılıktır. Post modern yazar önceki eserlerdeki yapı, biçim, kurgu gibi dokulardan yararlanarak yeni yapıtlarda da bu öğelerin kullanımından kaçınmaz.⁸³

Kimi zaman bir metin okurken insanın aklından geçirdiği -sanki daha önce bunu okumuştum- hissiyatı bu kavrama örnek verilebilir. Birebir taklitten ziyade cümleler arasında benzerliklerin olması söz konusudur.

⁸⁰ Günay, *Metin Bilgisi*, 211-212.

⁸¹ Kıran ve Kıran, *Edebiyat Araştırmaları*, 359.

⁸² Kubilay Aktulum, *Metinlerarası İlişkiler* (Ankara: Öteki Yayınevi, 1999), 110.

⁸³ Yıldız Ecevit, *Orhan Pamuk'u Okumak: Kafası Karışmış Okur ve Modern Yazar* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004), 141.

Muhâvele li'l-hurûc romanında metinlerarasılığa örnek verilebilecek cümleleri bulmak zordur. Sadece Seyyid Derviş'ten yaptığı alıntı, metinlerarasılığa örnek olarak zikredilebilir.⁸⁴

2.3.2. Âmmîce

Yazar en meşhur eseri olan *Eyyâmu'l-insâni's-seb'a* romanını Âmmîce lafızlardan arındırma niyetini dile getirse de içinde bulunduğu toplumsal dinamikler ve değişen toplum yapısı sebebiyle bu hedefini gerçekleştirememiştir.⁸⁵ Başta ele aldığımız *Muhâvele li'l-hurûc* adlı eseri olmak üzere bütün eserlerinde Âmmîce lafızlar göze çarpmaktadır. Romanlarında fushâ olarak nitelediği dili kullanma çabası içinde olsa da Âmmîce'ye başvurmadan kendini alamamıştır. İncelediğimiz romanda geçen Âmmîce lafızların⁸⁶ Türkçe'deki karşılığını ve fasih dildeki karşılığını belirtmeye çalışacağız.

شاييف البنت اللي لابسة عقال⁸⁷

هل رأيت البنت التي ترتدي عَقَّالاً؟

- 'Îkâl giyen kızı gördün mü?

-ليه ما تتكلموش معهم⁸⁸

-لماذا لا تتحدثون معهم؟

-Niçin onlarla konuşmuyorsunuz?

-احنا فين.. ورايحين فين..⁸⁹

-أين نحن؟.. و إلى أين نذهب...؟

-Neredeyiz biz... Ve nereye gidiyoruz...

-خللى السواق يقف يا ايقلين.. عشان نشوف غيط القطن ده..⁹⁰

-اجعلي السائق يقف يا ايقلين.. لكي نرى غَيْط القطن هذا...

⁸⁴ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 42.

⁸⁵ Savân, "Abdülhakîm Kâsım... Min Sicni'l-vâhât".

⁸⁶ Âmmîce ifâdeler, romandan aynen alınmıştır.

⁸⁷ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 9.

⁸⁸ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 9.

⁸⁹ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 14.

⁹⁰ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 16

-Eveline şoföre söyle dursun... Bu pamuk tarlasını görmemiz için...

علشان تشوفو الملك والملكة⁹¹

لكي تروا الملك والملكة

-Kral ve kraliçeyi görmeniz için.

بدأت أكلها⁹²

بدأت أن أكلها

-Onu yemeye başladım.

-معاك اكل⁹³

-هل معك طعام؟

-Yemeğin var mı?

-حتيجي الندوة الليلة⁹⁴

-هل ستأتي إلى الندوة الليلة؟

-Akşam meclisine gelecek misin?

تعالى الحفلة بتاعتي بكره بالليل⁹⁵

تعالى حفلي غدا في الليل

-Yarın gece partime gel.

-حتييص انت مع السويسريات⁹⁶

-ستستمتع أنت مع السويسريات

-İsviçreli kızlarla mı eğleneceksin (takılacaksın).

-هاجى طبعا⁹⁷

⁹¹ Kâsım, Muhâvele li 'l-hurûc, 19.

⁹² Kâsım, Muhâvele li 'l-hurûc, 24.

⁹³ Kâsım, Muhâvele li 'l-hurûc, 24.

⁹⁴ Kâsım, Muhâvele li 'l-hurûc, 24.

⁹⁵ Kâsım, Muhâvele li 'l-hurûc, 28.

⁹⁶ Kâsım, Muhâvele li 'l-hurûc, 30.

⁹⁷ Kâsım, Muhâvele li 'l-hurûc, 31.

- سأحضر طبعاً

-Tabii ki geleceğim.

-استحميت⁹⁸

-استحمت

-Duş aldım.

-بص.. انا ماشي حافي..⁹⁹

-انظر... أنا أمشي حافياً...

-Bak... Yalın ayak yürüyorum ben...

-وحياتك يا اخ.. دا رايع شارع فؤاد¹⁰⁰

- لطفاً أخي.. هل يؤدي هذا الطريق إلى شارع فؤاد

-Affedersin kardeşim... Burası Fuâd caddesine gidiyor mu?

فين بطاقتك؟¹⁰¹

أين بطاقتك؟

-Kimliğin nerede?

-مش معقول¹⁰²

-غير معقول (مستحيل)

-Mümkün değil.

-ليه؟¹⁰³

-لماذا؟

-Niçin?

⁹⁸ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 31.

⁹⁹ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 43.

¹⁰⁰ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 49.

¹⁰¹ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 51.

¹⁰² Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 52.

¹⁰³ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 52.

-عملت ايه...؟¹⁰⁴

-ماذا فعلت...؟

-*Ne yaptın...?*

-إنها عاوزه تشوفك¹⁰⁵

-إنها تريد أن تراك

-*Seni görmek istiyor.*

-ازيك¹⁰⁶

-كيف حالك؟

-*Nasılsın?*

-على فكرة ده مش محلي¹⁰⁷

-ليكن في علمك، هذا الدكان ليس لي

-*Bilgin dâhilinde olsun bu dükkân benim değil.*

-هات شاي¹⁰⁸

-أحضر شايًا

-*Çay getir!*

-بكام ده يا استاذ¹⁰⁹

-بكم هذا يا أستاذ؟

-*Ustam bu kaç?*

-زي ما انت كده على طول¹¹⁰

¹⁰⁴ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 52.

¹⁰⁵ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 53.

¹⁰⁶ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 56.

¹⁰⁷ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 61.

¹⁰⁸ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 62.

¹⁰⁹ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 64.

¹¹⁰ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 66.

-استمر مستقيماً كما أنت

-Dümdüz devam et!

-هو ده¹¹¹

-أهذا هو؟

-Bu o mu?

-القارب مستنى¹¹²

-القارب ينتظر

-Sal bekliyor.

-تعالوا بقى¹¹³

-هيا تعالوا

-Hadi gelin!

-مشوار القناطر كان هایل¹¹⁴

-رحلة القناطر كانت رائعة

-el-Kanâtır yolculuğu harikaydı.

-انا عزمت صاحبتهأ عشانك¹¹⁵

-أنا دعوت صديقتها لأجلك

-Onun arkadaşını senin için çağırdım.

-حتبقي قعدة جميلة¹¹⁶

-ستكون جلسة جميلة

-Güzel bir buluşma olacak.

¹¹¹ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 70.

¹¹² Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 82.

¹¹³ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 84.

¹¹⁴ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 87.

¹¹⁵ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 88.

¹¹⁶ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 88.

-لسه مالبستش¹¹⁷

-ألم تلبس بعد؟

-Henüz giyinmedin mi?

-روح انت¹¹⁸

-اذهب أنت

-Sen git!

هستناكم قدام مطعم الدمياطى¹¹⁹

سوف أنتظرکم أمام مطعم الدمياطى

-ed-Dimyâtî restoranının önünde sizi bekleyeceğim.

-كويس اوى¹²⁰

-جميل جدا

-Çok güzel.

-مافيش مانع¹²¹

-لا يوجد مانع

-Sorun yok!

-ابعدو دلوقت حالا¹²²

-ابعدوا فوراً

-Derhal uzaklaşın!

-انتو عايزين رخصتي¹²³

¹¹⁷ Kâsım, Muhâvele li 'l-hurûc, 89.

¹¹⁸ Kâsım, Muhâvele li 'l-hurûc, 89.

¹¹⁹ Kâsım, Muhâvele li 'l-hurûc, 89.

¹²⁰ Kâsım, Muhâvele li 'l-hurûc, 91.

¹²¹ Kâsım, Muhâvele li 'l-hurûc, 91.

¹²² Kâsım, Muhâvele li 'l-hurûc, 94.

¹²³ Kâsım, Muhâvele li 'l-hurûc, 94.

-هل تريدون رخصتي؟

-Siz ehliyetimi mi istiyorsunuz?

-حاجة ساقعة¹²⁴

-مشروبًا باردًا

-Soğuk bir içecek.

-خدمة تانية يافندم¹²⁵

-هل تريد شيئا آخر يا سيدي؟

-Başka bir şey ister misiniz efendim?

-تيجي معنا البلد¹²⁶

-هل تأتي معنا إلى القرية؟

-Bizimle beraber köye gelecek misin?

-تحب تاكل¹²⁷

-هل تريد أن تأكل؟

-Yemek yemek istiyor musun?

-فاكر باريس¹²⁸

-هل تتذكر باريس؟

-Paris'i hatırlıyor musun?

-جاي حالا¹²⁹

-سأتي حالا

-Hemen geleceğim.

¹²⁴ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 97.

¹²⁵ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 98.

¹²⁶ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 103.

¹²⁷ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 104.

¹²⁸ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 104.

¹²⁹ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 105.

-جالك جواب¹³⁰

-هل أتك رسالة؟

-Sana mektup geldi mi?

-كنا نتمنى واحدة من اللي بنراسلهم تيجي¹³¹

-كنا نتمنى واحدة من اللواتي نراسلهن أن تأتي

-Mektuplaştıklarımızdan birinin gelmesini temenni ediyorduk.

-دأما تلافني في أي حاجة غلط¹³²

-دأما نجد في كل شيء خطأ ما

-Her zaman her şeyde bir hata buluruz.

-نظبطه على كام¹³³

-في أي ساعة نضبطه؟

-Saati kaç kuralım?

-عشان نقدر نمشي¹³⁴

-لكي نستطيع أن نمشي

-Yürüyebilmemiz için.

-أنا متأكد أنك ماغتتش نهائي¹³⁵

-أنا متأكد أنك لم تنم أبدا

-Eminim ki sen hiç uyumadın.

-تسلمي يا ضنايا¹³⁶

¹³⁰ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 105.

¹³¹ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 105.

¹³² Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 105.

¹³³ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 106.

¹³⁴ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 107.

¹³⁵ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 110.

¹³⁶ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 119.

-سلمت يا ابنتي

-Sağ olasın kızım.

عملنا كل حاجة ياخويا¹³⁷

فعلنا كل شيء يا أخي

-Her şeyi yaptık kardeşim.

-مابوديش اسبيكم¹³⁸

-لا يهون علي أن أترككم

-Sizi bırakmaya kıyamam.

-مين دول يا خالي¹³⁹

-من هؤلاء يا خالي؟

-Onlar kim dayı.

-مانى عارفة¹⁴⁰

-بالطبع أعرف

-Tabi ki de biliyorum.

-مش هيا ده بتاعتك يا خالي¹⁴¹

-ألم تخصك هذه يا خالي؟

-Bu seninki değil mi dayı?

-من الصبح لافف عليها زى الحبل¹⁴²

-منذ الصباح وأنت تدور حولها مثل الحبل

-Sabahtan beri ip gibi onun etrafında dönüyorsun.

¹³⁷ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 120.

¹³⁸ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 126.

¹³⁹ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 127.

¹⁴⁰ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 131.

¹⁴¹ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 131.

¹⁴² Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 131.

-أدى احنا عايشين¹⁴³

-نحاول أن نبقى على قيد الحياة

-Hayatta kalmaya çalışıyoruz.

-خليها عندك واحنا راجعين¹⁴⁴

-ضعها عندك إلى أن نعود

-Biz dönünceye kadar o sende kalsın.

-احنا عملنا حاجة¹⁴⁵

-هل فعلنا شيئا؟

Bir şey yaptık mı ki?

2.3.3. Eş dizimler (Kalıp İfadeler - Deyimler)

Çotuksöken, kalıp ifadelerle ilgili olarak “*Kalıp sözler en az iki sözcükten oluşan, içindeki sözcükleri temel (düz) anlamlarını yitirmeden yeni bir kavramı, durumu, eylemi karşılayan söz öbekleridir.*” şeklinde ayrıntılı bir tanım yapmıştır.¹⁴⁶

Bir dildeki en önemli unsurların başında şüphesiz ki eş dizimler gelmektedir. İngilizce’de “collocation”, Arapça’da “التلازم اللفظي” olarak adlandırılan eş dizim ifadesi, kalıp ifadeleri ve deyimleri de kapsamaktadır. Bugün kullanmış olduğumuz anlamda eş dizim (collocation) terimi, ilk defa dil bilimci Firth’in 1951 yılında kaleme aldığı “Modes of Meaning” adlı makalesinde zikredilmiştir.¹⁴⁷ Kalıp ifadeler ve deyimlerin, herkes tarafından kabul edilen kullanımları olsa da eş dizimler bir araya geldiği sözcüklerle beraber yeni anlamlar da kazanabilmektedir. Örneğin ألقى خطابا ifadesi “Konuşma yaptı.” anlamına gelirken ألقى وعدا ifadesi “Söz verdi.” anlamına gelmektedir. Diğer dillerde dil bilimi temelli çalışmalarda dikkate değer bir konuma sahip olan eş dizim

¹⁴³ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 134.

¹⁴⁴ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 136.

¹⁴⁵ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 147.

¹⁴⁶ Yusuf Çotuksöken, *Deyimlerimiz* (İstanbul: Özgül Yayınları, 1992), 8.

¹⁴⁷ John Rupert Firth, “Modes of Meaning”, (London: Oxford University Press, 1957), 196.

konusu Türkçe’de daha az önem verilen bir konumdur.¹⁴⁸ Kalıp ifadeler ve deyimler de, toplumun geleneği ve göreneğiyle harmanlanarak toplumun kültürünü yansıtan sözlerdir.¹⁴⁹ Her millette belli durumlar karşısında kullanılması alışlagelmiş birtakım sözler vardır. Bu sözler iki kişinin birbirine verdiği selam, baş sağlığı için kullanılan, tıraş olmuş birine, yeni bir ev veya araba alana, elde edilen bir başarı için tebrik sözleri olabildiği gibi, hoşnut olunmayan bir durumda kullanılan sitem, beddua ifade eden sözler de olabilmektedir.¹⁵⁰

Deyimler ise, gerçek anlamından farklı, kendine has bir mana taşıyan yapılar olarak tanımlanmaktadır.¹⁵¹ Arapça’daki deyimleri “Dilin Derin Devleti Deyimler” kitabında değerlendirmeye alan Doğru, “*Sayıları az olmakla birlikte, bazı sözcüklerin mecaz yoluyla tek başlarına deyim anlamı kazandıkları söylenebilir.*” diyerek sözcüklerin tek başına da deyim olabileceğini vurgulamıştır.¹⁵² Hatiboğlu ise, tek bir sözcüğün deyim olamayacağını, en az iki sözcükten oluşması gerektiğini zikretmiştir.¹⁵³

تبرق عيون¹⁵⁴

Gözler parıldıyor.

واحدة وراء الأخرى¹⁵⁵

Birer birer

ترتدي نظارة¹⁵⁶

Gözlük takıyor.

على الطرف الآخر¹⁵⁷

¹⁴⁸ Bülent Özkan, “Türkiye Türkçesinde Belirteçlerin Fiillerle Birliktelik Kullanımları ve Eşdizimliliği” (Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007), 31.

¹⁴⁹ Çiğdem Erol, “Türkiye Türkçesinde Kalıp Sözler Üzerine Bir İnceleme” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2007), 14.

¹⁵⁰ Erol, “Türkiye Türkçesinde Kalıp Sözler”, 14.

¹⁵¹ “Deyim”, (3 Kasım 2022), deyim ne demek TDK Sözlük Anlamı (sozluk.gov.tr)

¹⁵² Erdiç Doğru, *Dilin Derin Devleti Deyimler* (Ankara: Fecr Yayınları, 2011), 25.

¹⁵³ Vecihe Hatiboğlu, *Türkçenin Sözdizimi* (Ankara: TDK Yayınları, 1972), 207.

¹⁵⁴ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 6.

¹⁵⁵ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 6.

¹⁵⁶ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 6.

¹⁵⁷ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 8.

Diğer taraftaki

يقرقع ضحكات¹⁵⁸

Kahkaha atıyor.

بين آن وآخر¹⁵⁹

Ara sıra

يعلقان تعليقات¹⁶⁰

Yorum yapıyorlar.

أطرف ناحية الأخرى¹⁶¹

Diğer tarafa bakıyorum.

أشعلت سيجارتها¹⁶²

Sigarasını yaktı.

تدغدغ جلدي¹⁶³

Cildimi gıdıklıyor.

هزت رأسها¹⁶⁴

Başını salladı.

أسقطتني في العزلة¹⁶⁵

¹⁵⁸ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 8.
¹⁵⁹ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 8.
¹⁶⁰ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 9.
¹⁶¹ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 10.
¹⁶² Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 12.
¹⁶³ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 13.
¹⁶⁴ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 14.
¹⁶⁵ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 14.

Beni yalnızlığa attı.

يلتقطون الصور¹⁶⁶

Fotoğraf çekiyorlar.

تقبض النفس¹⁶⁷

Can sıkıyor.

ركعت على ركبته¹⁶⁸

Dizlerinin üzerine çöktü.

مددت يدي¹⁶⁹

Elimi uzattım.

لا ينضب معينها¹⁷⁰

Kaynağı tükenmeyen

انشغلت نفسها¹⁷¹

Kendisiyle ilgilendi.

تابعت سيري¹⁷²

Yürüyüşüme devam ettim.

تعلقت نظارتنا¹⁷³

¹⁶⁶ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 15.

¹⁶⁷ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 16.

¹⁶⁸ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 17.

¹⁶⁹ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 17.

¹⁷⁰ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 19.

¹⁷¹ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 25.

¹⁷² Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 25.

¹⁷³ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 25.

Göz göze geldik.

يا للحنن¹⁷⁴

Ne kadar da üzücü!

استجمعت نفسي¹⁷⁵

Kendimi topladım.

أغرقت نفسي بالكولونيا¹⁷⁶

Kendimi kolonyaya boğdum.

جمدت في مكاني¹⁷⁷

Dondum kaldım.

تشدد الانتباه¹⁷⁸

Dikkat çekiyor.

يمنحني فرصة¹⁷⁹

Bana fırsat veriyor.

يبعث الرهبة¹⁸⁰

Korku veriyor.

اغمضت عيني على¹⁸¹

¹⁷⁴ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 26.

¹⁷⁵ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 28.

¹⁷⁶ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 31.

¹⁷⁷ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 31.

¹⁷⁸ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 34.

¹⁷⁹ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 34.

¹⁸⁰ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 42.

¹⁸¹ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 44.

Gözümü kapattım.

التف ذراعي حول¹⁸²

Kolumla sardım.

انفتأ هياجي¹⁸³

Heyecanım söndü.

الى هذا الحد¹⁸⁴

Bu kadar da

أترك نفسي ل¹⁸⁵

Kendimi bırakıyorum.

يفرغ الأحشاء¹⁸⁶

Mide bulandırıyor.

تبادلني نظرة¹⁸⁷

Bana bakış atıyor.

أكبس نفسي¹⁸⁸

Nefesimi tutuyorum.

تهز رأسها¹⁸⁹

¹⁸² Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 47.

¹⁸³ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 48.

¹⁸⁴ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 50.

¹⁸⁵ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 50.

¹⁸⁶ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 51.

¹⁸⁷ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 52.

¹⁸⁸ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 53.

¹⁸⁹ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 54.

Başını sallıyor.

تستبدلان نقودا¹⁹⁰

Parayı bozduruyorlar.

تشير الاشتزاز¹⁹¹

Mide bulandırıyor.

أرحت نفسي¹⁹²

Rahatladım.

دفعت الحساب¹⁹³

Hesabı ödedim.

مرت على آلاف السنين¹⁹⁴

Binlerce yıl geçti.

من النظرة الأولى¹⁹⁵

İlk bakışta

لأول مرة¹⁹⁶

İlk defa

من تلقاء نفسه¹⁹⁷

¹⁹⁰ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 55.

¹⁹¹ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 55.

¹⁹² Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 55.

¹⁹³ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 55.

¹⁹⁴ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 55.

¹⁹⁵ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 56.

¹⁹⁶ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 57.

¹⁹⁷ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 57.

Kendiliğinden

واجهات الدكاكين¹⁹⁸

Dükkânların vitrinleri

وقعت أبصارنا على¹⁹⁹

Gözümüz takıldı.

معتدّ بنفسه²⁰⁰

Kendisini beğenmiş

أبذل جهدي²⁰¹

Çaba sarf ediyorum.

التقطت صورة²⁰²

Fotoğraf çekti.

التقطت التغيير²⁰³

Değişmeye başladı.

التفت ورائي²⁰⁴

Arkama döndüm.

التقطت غيارا داخليا²⁰⁵

¹⁹⁸ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 60.

¹⁹⁹ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 61.

²⁰⁰ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 61.

²⁰¹ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 61.

²⁰² Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 75.

²⁰³ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 78.

²⁰⁴ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 81.

²⁰⁵ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 88.

İç çamaşırı aldım.

يَحِلُّ مَحَلَّهُ²⁰⁶

Yerini alıyor.

2.3.4. Âyetler

Arap edebiyatında yazarların eserlerinde anlatımı zenginleştirme, pekiştirme, dikkat çekme gibi sebeplerle kullanımına başvurduğu olgulardan biri de âyetlerdir. Romancımız ise, eserinde âyete yalnızca bir yerde başvurmuştur. Uğradıkları bir dükkânda Fetih sûresinin şu ilk âyeti yazmaktadır: ﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا﴾ “Doğrusu biz sana apaçık bir fetih ihsan eyledik.”

2.3.5. Diyalog

Diyalog, ilk insandan beri var olan dürtüsel bir iletişim aracıdır. Asgari iki kişi arasında meydana gelen karşılıklı konuşmalara diyalog adı verilir. Eğer bu konuşma karşılıklı olmaktan ziyade tek bir kişi tarafından ve uzun halde meydana geliyorsa monolog olarak isimlendirilir. Diyalog roman, hikâye, masal, tiyatro gibi edebî türlerde yaygın anlatım tarzlarından biridir. Romanda monotonluktan ve tekdüzelikten sıyrılmak isteyen yazar, anlatıcıdan sözü alıp romandaki kahramanları konuşturmak suretiyle okurla kahramanı baş başa bırakır.²⁰⁷ O anı yaşayanın ağzından okur için daha gerçekçi bir ortam oluşturulma girişimi olarak da ifade edilebilir.

Celal Aslan, diyalogun işlevini “*Teatral bir teknik olan diyalog, anlatmaya dayanan düzyazı metinlerinde dramatizasyon sağlayan, böylece sahneler oluşturarak anlatının öyküleme yapısını hem çeşitlendiren, hem de hızlandıran işlevleriyle kullanılır.*” şeklinde ifade etmiştir. Sahnelemede sıklıkla kullanılan tekniklerden biri olan diyalog konuşmaları aracısız olarak aktararak okurun hikâyeye katılımını sağlamış olur.²⁰⁸ İzlenen bu yöntem ile okur artık sadece metnin sunmuş olduğunu pasif olarak takip

²⁰⁶ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 88.

²⁰⁷ Çetişli, *Metin Tahlilleri*, 102-103.

²⁰⁸ Celal Aslan, “Sait Faik Abasıyanık’ın Öykülerinde Kurgu ve Anlatım Teknikleri” (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007), 89.

etmekle kalmayıp aktif olarak çıkarımda bulunan, olayı yaşayan bir kişiliğe bürünür. Böylelikle çift taraflı bir ilişki kurulmuş olur.²⁰⁹

Sazyek ise diyalogu en genel şekliyle iki kısma ayırmıştır. Birincisi, felsefi bir form olan ve öğretme gayesi barındıran tartışma şeklidir. Örnek olarak Sokrates, Platon, Aristo gibi isimlerin aralarında cereyan eden bu türden diyaloglar zikredilebilir. İkincisi ise, kişilerin konuşmalarından oluşan gruptur. Diğer anlatım tekniklerinden farklı olarak bu anlatım tekniğinde cümle içerisinde tire (-) ya da tırnak işaretleri (“ ”) kullanılarak daha belirgin bir şekilde zikredilmektedir.²¹⁰

Yazar, satır aralarında hiç de azımsanmayacak derecede diyaloglara yer verir. Bazen kendisi ve arkadaşı arasında geçen diyalogu, bazen de etrafında olan insanlardan duymuş olduğu diyalogları okura sunar. Bir nevi metnin daha akıcı olmasının önünü açma adına yazarın yaptığı birtakım estetik rötuşlardır. Bununla birlikte çok uzun diyaloglar yerine kısa veya biraz uzun diyaloglar tercih edilmektedir. Nadiren de olsa uzun diyalog da bulunmaktadır.

Sayısı az olan uzun diyaloglardan biri de; İngilizce olarak, arabada seyir halinde iken gözlerine çarpan tarlalar sebebiyle şu şekilde gerçekleşmiştir:

- كم محصولا تزرعون...؟

- الدورة الزراعية عندنا أربعة وعشرين²¹¹ شهرا نزرع فيها ثلاثة محاصيل بشكل أساسي القطن والقمح والذرة، وهناك محاصيل أخرى كالقصب، والخضروات...

- هل هذا هو نخيل البلح؟

- نعم...

- متى يستحصد؟

- في سبتمبر

- ...

²⁰⁹ Deniz Hacıhaliloğlu, “Memduh Şevket Esendal’ın Hikâyelerinde Kurgu ve Anlatım Teknikleri” (Bartın: Bartın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020), 67.

²¹⁰ Sazyek, *Roman Terimleri*, 110-112.

²¹¹ Orijinal metinde geçen “عشرين” kelimesi gramer açısından hatalı olup “عشرون” şeklinde merfû olmalıdır.

- وذلك هو الذرة...
- أعرفه... نحن نزرعه
- لكن اسمحي لي... أسئلتك خاصة قليلا... هل تدرسين الزراعة...؟
- لا... أنني قروية... أبي مزارع...
- حقا...؟ أنني من قرية أيضا... أبي فلاح... يمكنك أن تري قريتي... ستحبينها جدا... نحن فقراء... متخلفون... لكن... سوف تجدين أشياء لطيفة... مصر ليست القاهرة... إنها الريف... تعالي لزيارة قريتي...
- إن ذلك يكون رائعا... أنا شخصا أريده... لكن لست أدري... برنامجنا قد يكون مزدحما.²¹²
- “-Kaç mahsul ekiyorsunuz?
- Bizde tarım dönemi 24 aydır. Genel olarak pamuk, buğday, mısır olmak üzere üç mahsul ekıyoruz, şeker kamışı ve yeşillikler gibi başka mahsuller de var...
- Bu hurma ağacı mı?
- Evet...
- Ne zaman toplanacak?
- Eylül'de
- ...
- Bu da mısır...
- Biliyorum onu... Onu ekıyoruz.
- Fakat... Affedersin... Soruların biraz özel... Tarım mı okuyorsun?
- Hayır... Ben köylüyüm... Babam çiftçi.
- Gerçekten mi...? Ben de köylüyüm. Babam çiftçi... Köyümü görebilirsin. Onu seveceksin. Biz
- Fakiriz... Gelişmemişiz... Ama... Hoş şeyler bulacaksınız. Mısır sadece Kahire demek değil... Mısır kırsal bir yer... Köyümü ziyarete gel.
- Bu harika olur. Şahsen ben isterim... Fakat bilmiyorum... Programlarımız yoğun olabilir.”

²¹² Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 10-11.

Trenden inip Hakîm'in köyünü gezmeye başlamışlardır. Elizabeth herkesin Hakîm'e selam vermiş olmasını oldukça garipser ve aralarında şu diyalog geçer:

-لماذا سلم عليك الناس جميعا... هل أنت رئيس هنا...

-لست أبدا رئيسا... لكن المسألة هكذا... حينما يرتدي صبي بذلة ويحمل كتبه ذاهبا إلى المدرسة... يحبونه جميعا... ربما... دهشة أو خوف... أو أمل...

-ما هذا...؟

-مزرعة الحكومة... يجربون... يبحثون... عن نباتات تعطي محصولا أوفر...

...

-وهنا سينون مستشفى صغير²¹³... زمان كنا نركب الحمير ثلاث ساعات لناخذ حقنة ضد البلهارسيا...

-أوه... كان ذلك قاسيا...

-وهذا الخزان يمد القرية بالماء النقي... ألسنت مرشدا سياحيا ممتازا...؟²¹⁴

“-Niçin insanların hepsi sana selam verdiler... Sen burada bir reis misin...?”

-Reis değilim tabii ki... Fakat mesele şöyle... Bir çocuk formasını giymiş, kitaplarını taşıyarak okula gidiyorsa... Onu herkes sever. Belki de... Şaşkınlık ya da korku... Ya da umut...

-Bu ne?

Hükümetin çiftliği... Deniyorlar... Arıyorlar... Daha fazla mahsul veren bitkileri...

-...

Ve buraya küçük bir hastane yapacaklar... Eskiden kurtçuk hastalığına karşı aşı olmak için üç saat eşeğe binerdik...

-Ah... Oldukça zor bir şeydi...

Bu depo köye temiz su taşıyor, mükemmel bir turist rehberi değil miyim...?”

Uzun diyalogların yanı sıra kısa diyaloglar da mevcuttur.

²¹³ Metindeki صغير dil bilgisi kurallarına göre صغيراً şeklinde yazılmalıdır.

²¹⁴ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 117.

Kayahıkların üzerinde ilerlerken dengeyi kaybedip suya basmıştır:

- أوه... لقد تلوثت ثيابك.

- لا تبالي... تعالي... نجلس... هكذا²¹⁵

“-Ah... Elbisen kirlenmiş.

Boş ver... Gel... Şöyle oturalım...”

Hakîm köye gidecekleri günün akşamı Salâh'ın evinde kalmıştır. Beraber uzunca sohbet ettikten sonra az da olsa uyuma imkânı bulmuşlardır. Sabah erken saatte uyanır uyanmaz ilk iş kızları uyandırmak için kaldıkları yeri telefonla aramak olmuştur. Uykulu bir tonda:

-ألوه

-صباح الخير يا الزيث

-صباح الخير... سأعد نفسي حالا... حدث خلط... نمت في غرفة أخرى... المهم... سأعد نفسي حالا...

-سأحضر تاكسي وأنتظرك تحت.²¹⁶

“-Alo

-Hayırlı sabahlar Elizabeth

-Hayırlı sabahlar... Hemen hazırlanacağım... Bir karışıklık oldu... Diğer odada uyudum... Neyse... Hemen hazırlanacağım...

-Taksi çağırıp aşağıda seni bekleyeceğim.”

2.3.5.1. İç Diyalog

Yazarın roman kahramanının zihnine hiçbir müdahalede bulunmadan karşısında biri varmış hissiyatı uyandıran diyalog meydana getirmesi şeklinde tanımlanabilir. Bu anlatım tekniği kullanılarak anlatıya hem birden çok ses ve bakış açısı kazandırılır hem de roman kahramanının bilincini direkt verme olanağına sahip olunur.

²¹⁵ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 43.

²¹⁶ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 111.

Diyalogların dilbilgisi kurallarına uygun olup, sohbet havasının hâkim olduğu ve bilinç akışı görülmediği bir tekniktir.²¹⁷

Farklı yazarlar tarafından birbirine benzer nitelikte pek çok tanım yapılmıştır. Tekin,

*“Roman kahramanının doğal olarak içinde bulunduğu psikolojik duruma göre kendi kendisiyle -sanki karşısında biri varmış gibi- konuşması, tartışması.”*²¹⁸ ve Kolcu, *“İç diyalog tekniği, bir öykü karakterinin sanki karşısında bir başkası varmış gibi kendi kendisiyle konuşması.”*²¹⁹ diye tanımlamıştır. Başka bir tanımda ise *“Kişinin içinden, kendi kendine, sanki karşısında biri varmış gibi yaptığı konuşmalar.”* şeklinde ifade edilmiştir.²²⁰

İç konuşmanın bir çeşididir. Yapısal olarak ikili konuşma pasajı şeklinde bir görünüme sahiptir. Tırnak içinde verilen cümlelerin ardından “dedi”, “diye karşılık verdi” vb. ifadeler iç monologda yer almaz.²²¹

Biraz dinlenmek için oturmaya karar verirler. Bu sırada Hakîm köyü tanıtmaya girişir, ancak Elizabeth’in dalgınlığı Hakîm’in kendi içinde konuşmaya dalmasına neden olur:

شاردة تفكر، لا تنصت لي، لكن هل كنت أعنيها بكلامي حقاً، المسألة أنني أصبحت في الثلاثين وأعرف بعض الأشياء الصغيرة. أكره الحياة ولا أتخلّى عنها، والأفكار تتسرب إلى روحي كالأعشاب الطفيلية حتى تخنقها فما تعود قادرة على الخصب.²²²

“Dalgın, düşünüyor, beni dinlemiyor, fakat sözlerimle gerçekten onu mu kastediyordum?, mesele şu ki ben otuz oldum ve bazı ufak tefek şeyleri biliyorum. Hayattan nefret ediyorum ama ondan da vazgeçemiyorum, düşünceler yeniden bitmeye güç yetiremeyinceye kadar boğan parazitli otlar gibi ruhuma sızıyor.”

Sala binip Nil’in üzerinde ilerlemektedirler. Başka biri daha binince Hakîm kürekleri ona bırakır. Oturağın ıslak olduğunu görünce mendilini çıkarıp üzerine serer:

²¹⁷ Kolcu, *Öykü Sanatı*, 43.

²¹⁸ Tekin, *Roman Sanatı*, 271.

²¹⁹ Kolcu, *Öykü Sanatı*, 43.

²²⁰ Mehmet Aça vdğr., *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi* (İstanbul: Kesit Yayınları, 2011), 76.

²²¹ Sazyek, *Roman Terimleri*, 163-164.

²²² Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 76.

أخرجت منديلي، فرشته لها، وضعت رجلا على رجل وجلست سارحة، تأملتها قليلا ثم نحيت بصري بعيدا،
أتأمل الضفة الأخرى التي يرسو عليها مركبنا، أنه حزمة حياة متأرجحة في هذه التيه المعتم السحيق، ترى
أترسو بجوار هذه السفينة الكبيرة...؟²²³

*“Mendilimi çıkardım, onun için serdim, bacak bacak üzerine attı ve düşünceli
hâlde oturdu, biraz ona baktım sonra gözlerimi ondan uzaklaştırdım,
salımızın demirlediği diğer yakaya bakıyorum, bu kayıp derin zifiri karanlıkta
sallanan bir hayat demeti, acaba bu büyük geminin yanına demirleyecek
mi...?”*

2.3.5.2. Dış Diyalog

Roman, hikâye gibi edebî metinlerde var olan karakter ya da figürlerin karşılıklı olarak konuşma temeline dayanan dış diyalog ile edebi metne hareketlilik kazandırılması hedeflenmektedir. Figürlerin konuşmalarının doğrudan veya dolaylı anlatım şeklinde aktarıldığı dış diyalogda, yazar edebî metindeki olaya doğrudan veya dolaylı olarak girmedikten figürler karşılıklı konuşmalar sebebiyle kendilerini birbirlerine doğrudan tanıtmaktadırlar. Bu yol ile roman, hikâye gibi edebî metinlerin gerçekçi olması çıkarımına varılmaktadır.

Yapılan bir tanımlamada “Dış diyaloglardaki tüm bireysel kaçış paylarının iç diyalogda açıkça ifade edilmesi, bireylerin iç sesini çıplaklaştırdığını ve gerçek yaşamdan rol çalmaya çalıştığı söylenebilmektedir.” biçiminde ifade edilmektedir.²²⁴

Bir başka tanımda ise “İki veya daha fazla insanın karşılıklı ve sesli bir biçimde konuşmalarıdır.” ifadesi kullanılmıştır.²²⁵

Bir başka kaynakta ise dış diyalog tekniği ile ilgili olarak “Yazar, karakterlerin hakkında psikolojik çözümlemeler yapmak yerine onları konuşturarak onların ruh hâlleri hakkında okuyucuya bilgi verir.” denmiştir.²²⁶

²²³ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 155.

²²⁴ İsmail Toprak, “Bakhtin’in Diyaloji Ve Heteroglossia Kavramları Bağlamında Alev Alatlının “Orda Kimse Var Mı?” Roman Dizisinde Çokseslilik” (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2017), 68.

²²⁵ Malik Uğur Dadak, “İbrâhîm Gülistân, Medd Ve Mih Adlı Eserinin İncelenmesi” (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2015), 42.

²²⁶ Seda H. Saygılı, “Leylâ Erbil’in Öykücülüğü”, (Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, 2016), 179.

Bu tekniğin diğer tekniklerden farkı ise, okuyucu iki veya daha fazla figürün karşılıklı olarak yaptığı konuşmaya tanıklık etmektedir.²²⁷

- أنك تفكر...؟
- في طفولتي
- لم تكن سعيدا...؟
- لم أكن أبدا طفلا صغيرا
- أحقا... كيف...؟
- كنت مريضا دائما... لا أستطيع اللعب مع الأطفال... دائما في حجر أبي... أسمع لأصحابه العجائز... ملأوني حزنا...
- أنك غريب
- معبأ بالسنين... كالزكية
- ودائما تتأمل محتويات هذه الزكية
- لكنك جئت... أخيرا جئت... وأنا لأسألك... ماذا أنا لك...؟
- كم كنت خائفة أن تسألني... فأنا لا أدري... لم أفكر... أنت تجرني بحيث لا أفكر... كنت حريصة ألا يحدث... هل فهمت... أن تمر بمكان ما سريعا...²²⁸

“-Düşünüyor musun?

-Çocukluğumu

-Mutlu değil miydin...?

-Hiç küçük bir çocuk olmadım

-Gerçekten mi... Nasıl...

-Sürekli hastaydım... Çocuklarla oynayamıyordum... Sürekli babamın kucağındaydım... Onun yaşlı arkadaşlarını duyuyordum... Beni hüzne boğuyorlardı.

²²⁷ Funda Balcı Baykoç, “Mahrem ve Kırmızı Zaman Romanlarında Birtakım Postmodern Anlatım Teknikleri”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 25/3 (2022): 788.

²²⁸ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 100-101.

-Tuhafsın

-Yıllarla dolu... Çuval gibi.

-Sürekli bu çuvalın içindekilerini düşünüyorsun

-Fakat sen geldin... Sonunda geldin... Sana soruyorum... Senin için ben neyim...?

-Bana sorarsın diye ne kadar çok korkuyordum... Bilmiyorum...
Düşünmedim... Düşünmediğim bir şeye beni sürüklüyorsun... Olmamasını çok
istiyordum... Anladın mı.. Herhangi bir yere hızlıca geçip gitmek gibi... ”

Hep beraber sıra sıra olan çatılarda yürüdükten sonra oturdukları mahalleye doğru gitmektedirler. Kendi kültürlerinde daha önce hiç karşılaşmadıkları manzaralar onları bir hayli şaşırtır:

-هاللو

-كم عدد ناس قريبتكم؟

-ثلاثة آلاف

-هذا كثير جدا قريتنا عشرون أسرة لا غير... البيوت منتشرة على مساحة كبيرة...

-نحن فقراء... متكومون... مكدسون في كومة...

-عندنا... ربما يموت الواحد في شقته...

...

-يموت شخص ولا يعلم أحد... وإذا علم... ألقى نظرة ثم مضى...²²⁹

“-Helloo...

-Köyünüzde kaç kişi var?

-Üç bin.

-Bu çok fazla gerçekten bizim köyümüzde sadece 20 aile var... Evler büyük bir alana yayılmış vaziyette.

-Biz fakiriz... Kümelenmiş... Bir kümeye yığılmış...

²²⁹ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 125.

-Bizde... Biri evinde ölebilir...

-...

-Biri ölür ve kimsenin haberi olmaz... Haberi olduğunda da... Bir bakar sonra da geçip gider..."

2.4. Romanın Anlatım Teknikleri Bakımından İncelenmesi

2.4.1. İç Çözümleme

Romanda yer alan kahramanların genellikle de başkahramanların iç dünyasının okurla paylaşılmasını ifade eden bir anlatım biçimidir. Bu tür anlatımlarda amaçlanan şey olayların veya durumların aktarılmasından ziyade kişilerin içinden geçen sevinçlerini, hüznelerini, sitemlerini, kaygılarını yüksek sesle dile getirmektir. Bu anlatım tekniğine destanlar, halk hikâyeleri, efsanelerde yüzeysel olarak yer verilmiş, modern romanda ise romantiklerin edebiyat sahasında önemli bir aktör olmasıyla beraber kahramanlar daha fazla iç derinliğe sahip olmuşlardır.²³⁰

Ruhsal çözümlemede kullanılan tekniklerden biri de iç çözümleme tekniğidir. Ruhsal çözümlemeyi yapmak için ilahî bakış açısına sahip olmak gerekir. İlahî bakış açısından kasıt ise her şeye hâkim olan, görüp gözetan, bilen bir yapıya sahip olmaktır. Aynı zamanda yazarın, bu tekniği kullanırken objektif olması gerekmektedir.²³¹

Yazarın ya da anlatıcının becerisiyle mantık süzgecinden geçirilerek tasnife tâbi olan cümleler kurulur. Dil bilgisi kurallarına uyulur.²³² Bu teknikte yazar pasif konumdan çıkıp okur ile karakterin arasına girerek karakterin duygu ve düşüncelerini dile getirir.²³³

Elizabeth'e evlenecek olan iki gencin hikâyesinden bahsettikten sonra damadın iç dünyasını gözler önüne serer:

²³⁰ Çetışli, *Metin Tahlilleri*, 106-107.

²³¹ Zehra Anaz, "Mavisel Yener'in Çocuk Edebiyatı Yapıtlarının Dil Özellikleri, Söz Varlığı, Anlatım Teknikleri ve Dış Yapı Özellikleri Bakımından İncelenmesi" (Hatay: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018), 177.

²³² Tekin, *Roman Sanatı*, 277.

²³³ Beşir Erdem Gönüllü, "Ayfer Tunç'un Romanlarında Kullanılan Anlatım Teknikleri" (Yüksek Lisans Tezi, Siirt Üniversitesi, 2019), 93.

وكان العريس يحس رجفة قلب عروسه دون أن يراها، تمتلئ أكتافه زهوا ويمتلئ شموخا وتتقطر روحه حنانا إلى جلوة العروس، يرق قلبه ويهفو إلى ذلك الريق الأنثوي بعيدا عن ملاعب الشباب الخشنة، يحن إلى عينين، إلى ابتسامة.²³⁴

“Damat gelini görmeden onun kalbinin titremesini hissediyor, içini mutluluk ve gurur kaplıyor, özlemle gelinin duvağının açılmasına can atıyor, kalbi yumuşayıp odunsu erkek ortamından uzaklaşarak kadın tükürüğü için kalbi kıpır kıpır oluyor, bir çift gözü, bir gülümsemeyi arzuluyordu.”

Köyde beraber gezerlerken karşılaştıkları adamın nasıl evlendiğini anlatınca Eileen’in nasıl etkilendiğini ifade etmek için iç çözümleme yöntemine başvurur:

ارتبكت ايلين جمدت في مكانها تنظر لي خائفة.²³⁵

“Eileen’in kafası karıştı ve bana korkmuş bir şekilde bakarak olduğu yerde dondu kaldı.”

Sabah treniyle Salâh, Elizabeth, Eileen ve Hakîm hep beraber Hakîm’in köyüne gitmektedirler. Son vagona oturmuşlardır ve kimse de yoktur. Pek çok durak geçtikten sonra demir yolunda çalışan iki genç gelip yanlarına oturur. Onların iç dünyalarıyla ilgili olarak ise şu değerlendirmeyi yapar:

جلسا إلى جوارنا في نوع من التحدي، لكنني ممتلئ طيبة ومرحاً، ألقيت إليهم وجها ودوداً، انكسر شيء فيهما، بدأ يتفرجان علينا بلهفة وحب.²³⁶

“Sanki meydan okur gibi yanımıza oturdular, fakat ben neşe ve sevinç doluyum, onlara dostça bir yüz gösterdim, onların içinde bir şey(önyargıları) kırıldı ve bize özlemle ve sevgiyle bakmaya başladılar.”

Takside giderlerken Elizabeth’in içinden geçenleri yüksek sesle dile getirdiği cümle, bu tekniğe dâir diğer bir örnektir:

كانت مهتمة بزيئتها الليلة، الآن تتلفت بسرعة، خائفة حتى مني.²³⁷

“Akli akşam hazırlığındaydı, hızlıca etrafına bakıyor şimdi. Benden bile korkuyor.”

²³⁴ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 60.

²³⁵ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 137.

²³⁶ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 113.

²³⁷ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 95.

2.4.2. Gösterme

“Gösterme, öykülemenin “görülme-yen yaşantı” şeklindeki temelini oluşturan ve roman kişilerinin iç dünyalarını doğrudan vermeyi amaçlayan “iç konuşma” ve “bilinç akışı” ile dolaylı olarak bu kapsamdaki “kısmî geriye dönüş” tekniklerini kapsayan yöntemdir.”

Çağdaş roman, esas hedefi olan insanı dolaysız irdelemenin, onu ayrıntılarıyla kavramanın ve iletmenin en doğal yolunu bu yöneme bağlı teknikler sayesinde bulmuştur. Bu yöntemde figür olmayan anlatıcı devre dışı kalır. Böylelikle figür iç yaşantısını, karmaşıklığını bütün çıplaklığıyla okura aktarma fırsatı bulur.²³⁸

Bu yöntem için sahneleme yöntemi tabiri de kullanılmaktadır. Terim anlamı olarak ise olayları okuyucunun gözünde canlandırmasını ifade eder. Bu teknik daha çok tiyatroya has olmakla beraber diğer türlerde de anlatma yöntemi ile beraber kullanılabilir.²³⁹

Modern romanlarda kullanımına ağırlık verilen bir yöntemdir. Yansıtıcı bilinç kullanılır. Hayatı gerçekçi bir şekilde aktarmada etkili bir tekniktir. Okurun dikkati metin üzerinde yoğunlaşır. Olayların şimdiki zamanda gerçekleştiği izlenimini verir.²⁴⁰

Yazar, Hakîm ve Elizabeth’in arasında başlayacak olan ilişkinin tohumlarını atarken bir yandan da kenara çekilip okuru olayların içine dâhil eder:

- كم محصولا تزرعون...؟

-الدورة الزرعية عندنا أربعة وعشرين شهرا نزرع فيها ثلاثة محاصيل بشكل أساسي القطن والقمح والذرة، وهناك محاصيل أخرى كالقصب، والخضروات...

-هل هذا نخيل البلح؟

-نعم...

-متى يستحصد؟

-في سبتمبر

²³⁸ Hakan Sazyek, *Roman Terimleri Sözlüğü* (Ankara: Hece Yayınları, 2015), 146-147.

²³⁹ Aça vdğr., *Tür ve Şekil Bilgisi*, 86.

²⁴⁰ Çetin, *Roman Çözümleme*, 116.

...-

-وذلك هو الذرة...

-أعرفه... نحن نزرعه

-لكن... اسمحي لي... أسئلتك خاصة قليلا... هل تدرسين الزراعة...؟

-لا... أنني قروية... أبي مزارع...

-حقا...؟ أنني من قرية أيضا... أبي فلاح... يمكنك أن تري قريتي... ستحبين جدا... نحن فقراء... متخلفون... لكن... سوف تجدين أشياء لطيفة... مصر ليست القاهرة... إنها الريف... تعالي لزيارة قريتي.

-إن ذلك يكون رائعا... أنا شخصا أريده... لكن لست أدري... برنامجنا قد يكون مزدحما.²⁴¹

"-Kaç mahsul ekiyorsunuz?"

-Bizde tarım dönemi 24 aydır. Genel olarak pamuk, buğday, mısır olmak üzere üç mahsul ekiyoruz, şeker kamışı ve yeşillikler gibi başka mahsullerde var...

-Bu hurma ağacı mı?

-Evet...

-Ne zaman toplanacak?

-Eylül'de

-...

-Bu da mısır...

-Biliyorum onu... Onu ekiyoruz.

-Fakat... Affedersin... Soruların biraz özel... Tarım mı okuyorsun?

-Hayır... Ben köylüyüm... Babam çiftçi.

-Gerçekten mi...? Ben de köylüyüm. Babam çiftçi... Köyümü görebilirsin. Onu seveceksin. Biz

-Fakiriz... Gelişmemişiz... Ama... Hoş şeyler bulacaksınız. Mısır sadece Kahire demek değil... Mısır kırsal bir yer... Köyümü ziyarette gel.

²⁴¹ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 10-11.

-Bu harika olur. Şahsen ben isterim... Fakat bilmiyorum... Programımız yoğun olabilir.”

Elizabeth’in elindeki kâğıtları alıp okuduktan sonra şu şekilde soru yöneltir:

- ما معنى هذه الجولة الحرة...؟

- كل واحد يفعل ما يحلو له في النصف الأول من هذا النهار.

- حسنا يمكن استغلاله في زيارة القرية...

- كم من الوقت لغاية هناك...؟

- ساعتان للذهاب ومثلها للعودة، ثلاث ساعات هناك... وذلك نصف نهار.

- أنا شخصيا موافقة... سنرى على أي حال...²⁴²

“-Bu serbest gezi de ne demek...?”

-O günün ilk bölümünde herkes istediğini yapar

-Güzel. Köy ziyaretiyle değerlendirilebilir...

-Oraya ne kadar sürede ulaşılır?

-İki saat gidiş iki saat de dönüş... Orası 3 saat... Bu da günün yarısı demek.

-Bana uyar... Her hâlükârda göreceğiz.”

Alışveriş için girdikleri dükkândan çıktıktan sonra dar sokaklara doğru ilerlerler. Etraflarındaki kalabalık peyderpey azalır. Elizabeth nerede olduklarını merak eder.

-أين نحن؟

-نحن في مصر... يا اليزيث...

-لا أدري متى تمزح

-لا أمزح... هذه مصر... وهذا بيت القاضي

-ما هذا القاضي؟

-إنه بيت القاضي

²⁴² Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 12.

-ماذا تعني؟

-لا أدري ماذا أقول... شخصية كبيرة... مقدسة

-أفهم... قل

-ألا تعرفين شيئا عن تاريخ مصر...؟

-لا...

-إذن... فقط تخيلي... الآلاف الشاحبين الحافين العراة مكდسين هنا في هذا الميدان أمام هذا البيت يهتفون

نريد محمد علي

-كانت الثورة...؟

-كان حلما

-لم يصل لشيء...؟

-حصلوا على شيء غير حقيقي

-ما هذا...؟

-محمد علي نفسه...

-أوه... إنني لا أفهم²⁴³

“-Biz neredeyiz?

-Mısır'dayız... Elizabeth.

-Ne zaman şaka yaptığımı anlamıyorum.

-Şaka yapmıyorum... Burası Mısır... Burası da Kadı'nın evi

-Kadı derken?

-O Kadı'nın evi

-Ne demek yani?

-Ne diyeceğimi bilmiyorum... Büyük bir kişilik... Kutsal...

-Anlıyorum... Söyle...

²⁴³ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 65-66.

-Mısır tarihi hakkında bir şey bilmiyor musun?

-Hayır...

-O hâlde... Sadece hayal et... Binlerce solgun, yalın ayak, çıplak, burada toplanmış hâlde Muhammed Ali'yi İstiyoruz diye slogan atıyorlar bu evin önündeki meydanda.

-Devrim miydi...?

-Hayaldi

-Herhangi bir şeye ulaşmadılar mı?

-Gerçek olmayan bir şeyi elde ettiler.

-Nedir?

-Muhammed Alinin kendisi...

-Of... Anlamıyorum."

Hakîm, Eveline ile beraber Fransızca öğrenmek için kitap okumaktadır. Bu esnada söze giren Eveline Elizabeth'in kendisinden memnun olduğunu Hakîm'e söyler. Hakîm duyduklarına inanamaz.

-اسمع... الزبث مبسوطه منك

سقط الكتاب من يدي

-مش معقول

أحرق فيها جامدا كأبله وتبادلني نظرة باسمه

-مش معقول

-ليه...؟

-كنت يئست منها خلاص

-عملت أيه...؟

-أتسرعت

-في سقارة...؟

-وليلة الحفلة... كانت فرصة أصلح الخطأ... لكن الندم لا يأكلني الآن... كالسرطان، أصبحت المسألة فائتة، فائتة ومنقضية.

-ايفلين... قالت أياه...؟ بالضبط

-قالت إنك خوفتها... لكن يبدو أنك مش وحش للدرجة دي... وقالت إنها عاوزة تشوفك لما ترجع من الصعيد...²⁴⁴

"-Dinle... Elizabeth senden memnun.

Kitap elimden düştü.

-Olamaz

Ahmak gibi bön bön bakıyorum, o da bana gülümseyen gözlerle bakıyor.

-Olamaz

-Niçin?

-Ondan umudumu kesmiştim

-Ne yaptın?

-Acele ettim

-Sakkâra'da?

-Ve parti gecesi... Hatayı düzeltmem için bir fırsattı... Fakat pişmanlık beni yiyip bitirmiyor artık... Kanser gibi... Mesele geçip gitti...

-Eveline... Ne dedi... Tam olarak...

-Onu korkuttuğunu söyledi... Ama görünüşe göre o kadar da kötü değilsin... es-Saîd'den döndüğünde seni görmek istediğini söyledi..."

2.4.3. İç Monolog Tekniği

Anlatıcının kendi varlığını ortadan kaldırıp okuyucuyu kahramanların duygu ve düşünceleriyle baş başa bıraktığı bir tekniktir. Bu teknikte olası yorumlar ve çıkarımlar okuyan kişiye bırakılır. Kullanılan dil ise konuşma dilinden farksız olup doğal ve yalındır.

²⁴⁴ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 52-53.

İç çözümleme tekniğinin aksine mantık silsilesinin göz ardı edildiği cümlelerden oluşur.²⁴⁵

Bu teknik ile ilgili bir başka tanım ise “*Kahramanın kendi kendine tek taraflı yaptığı iç konuşmalardır.*” şeklindedir. Romandaki kişilerin bilinmeyen yönlerine dikkat çekilir.²⁴⁶ Bir bakıma romandaki kişilerin zihinlerinden geçirdiği şeylerin yansıtılmasıdır.

²⁴⁷ Bu konuşmalar bir başkası tarafından işitilmeyen konuşmalardır.²⁴⁸

Bu tekniğin ilk defa Fransız yazar Edouard Dujardin (ö. 1949) tarafından yazılan *Les Lauries sont Coupés* adlı kitapta kullanıldığına dair bilgiler de mevcuttur.²⁴⁹

Yazarın kullanımına başvurmayı sevdiği yöntemlerden biri de iç monolog tekniğidir.

Hakim, Eveline’nin daveti üzerine Sakkâra gezisine katılır. Otobüste tek başına oturmaktadır, ancak gözüne birini kestirmiştir. İç monolog tekniğiyle his ve düşünceleri okura aktarılmaya çalışılmıştır:

ليست أكثرهن جمالا لكنها اقربهن الي، وقد أموت قبل أن أجرؤ على القيام والسير نحو واحدة أخرى
وبدء الكلام معها... ثم إنها تدخن السيجارة هكذا، وحينما تصعد حلقات الدخان نحو عينيها تضيقان
قليلا ثم تعود ملامح وجهها تستريح حاملة، وإذا يستلفتها شيء، تتأمله، ثم تعود دوائر اللامبالاة تتراكم
على جانبي الفم.²⁵⁰

“O diğerlerinden daha güzel değil fakat bana en yakın olanı, belki de başka bir kıza doğru yürümeye ve onunla konuşmaya başlamaya cesaret edemeden öleceğim... Öylece sigara içiyor sigara dumanları gözüne doğru yükseldiğinde gözlerini biraz kısıp duman dağılınca da yüzü eski haline dönüyor, bir şey dikkatini çektiğinde ona bakar, sonra da ağzının etrafında dumanlar birikmeye başlar. Sonra da ne olup bittiğiyle ilgilenmeden sigara içmeye geri döner.”

²⁴⁵ Tekin, *Roman Sanatı*, 276-277.

²⁴⁶ Aça vdğr., *Tür ve Şekil Bilgisi*, 87.

²⁴⁷ Gürsel Aytaç, *Çağdaş Türk Romanı Üzerine İncelemeler* (Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2016), 43.

²⁴⁸ Gülşah Güzel, “Tarık Buğra’nın Hikâyelerinde Anlatım Teknikleri” (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, 2017), 80.

²⁴⁹ Anaz, “Mavisel Yener’in Çocuk Edebiyatı Yapıtlarının Dil Özellikleri”, 178.

²⁵⁰ Kâsım, *Muhâvele li l-hurûc*, 10.

Gecenin ilerleyen saatlerinde caddede yürümektedirler. Geçip gidenler oldukça azdır. Ancak biriyle karşılaştıklarında ise gözlerini devirip ikisine bakmaktadırlar. Bu durum her ikisini de rahatsız etmektedir:

لكنني أنا أعرف، أعرف الرؤى المخبولة، المكنونة تحت طيات التأثم والرهبنة، أحلام لاهثة مفزعة، شوهاء، كتلك الرسوم على جدران المراخيص، أعرفها، وكم وقفت أمامها واجفا ويدي تبحث عن قلمي.²⁵¹

“Fakat ben biliyorum, aptal bakışları biliyorum, tövbenin ve korkunun altında gizlenen, nefes nefese, korkunç rüyalar, çarpık, tuvalet duvarlarındaki resimler gibi, onu biliyorum, kaç defa önünde titreyerek ve elimle kalemimi arayarak durdum.”

Yorgunluk ve sıcak sebebiyle bir mekâna oturup bir şeyler yiyip içmektedirler. Elizabeth ise sigarasını yakıp etraftaki gürültüden uzaklaşıp kendi dünyasına çekilmiştir. Bu hâli onda şaşkınlık uyandırmıştır:

تأملتها مستغربا، أين كل ما رأيناه معها، كأنها كانت في مشوار عادي ممل تذهب إليه كل يوم، لكنني كنت حولها طول الوقت أحيطها بشغفي ولهفتي، وكانت تشرع نحوي وجها مليئا بالعدوثة، لا يمكن أن تكون عادية إلى هذا الحد، ترى ماذا تقول في نفسها الآن... أحاول أن أصطاد رعشة عينيها، لكنها غارقة في حديث عن المشروبات والحر، وأنا خارج الدائرة أنتظر²⁵²

“Garipseyerek ona baktım, onunla gördüğümüz şeyler nerede, sanki her gün gittiği sıradan, sıkıcı bir gezintiydi, fakat ben günboyu etrafında tutku ve heyecanla onu kuşatıyordum, tatlı mı tatlı bir yüzle bana doğru yöneliyordu... Bu kadar da sıradan olması mümkün değil, şu an kendi kendine ne diyor acaba... Gözlerindeki titreyişi yakalamaya çalışıyorum... Fakat o içecekler ve sıcaklıktan bir bahse dalmış vaziyette. Ben de çemberin dışında bekliyorum.”

Oturup köprüye baktıkları sırada polis arabası kaldırımında yürüyen iki kadının yanında durup sırayla onlarla görüşürler. Ardından arabaya yaslanan istihbaratçılar onlara doğru bakar hâlde dururlar. Bu durum Hakîm’de panik uyandırır:

²⁵¹ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 38.

²⁵² Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 25.

نظرت ناحية العربية، لازالا هناك، الزيت لم تلاحظ شيئا، أخذت يدها وقمنا، أمشي ببطء²⁵³ شديد، أحاذر غاية الحذر لدرجة توقف الحياة الكامل في كياني، حتى لا يرتابوا بنا... حتى ابتعدنا وصوت الزيت نسمة رقيقة تعيدني للحياة...²⁵⁴

“Arabanın olduğu tarafa baktım, hâlâ oradalar... Elizabeth hiçbir şey fark etmedi... Elini tuttum ve kalktık, çok yavaş bir şekilde yürüyorum, vücudumda tamamen hayat duracak şekilde çok dikkat ediyorum, bizden şüphelenmesinler diye... Nihayet uzaklaştık, Elizabeth'in zarif bir esinti gibi olan sesi beni hayata döndürüyor...”

Elizabeth Hakîm'in teklifini kabul ederek onun evine doğru giderler. uyuyan kapıcının yanından sessiz sedasız geçip asansörle eve çıkarlar:

أضأت النور، قفزت الحيطان الأربعة واقفة أمامي بيضاء بلا شبايك، يا لها من غرفة ضيقة، السريران بجوار الحائطين متقاربي الرأسين، هكذا نتمدد أنا وأخي جزءا كبيرا من الليل، كل ليل على مدى عمر موغل في القدم...²⁵⁵

“Işığы yaktım, beyaz, penceresiz dört duvar önüme çıkıverdi, ne kadar da dar bir oda, iki duvarın yanındaki iki yatağın başları birbirine yakın, çok eskiden beri her gece, gecenin büyük bölümünde ben ve kardeşim bu şekilde uzanırdık...”

Hakîm, onun mühendis kardeşi ve Elizabeth bir yemekte bir araya gelirler. Aslında Eileen da bu yemeğe katılacaktır ancak hasta olması sebebiyle katılamamıştır:

مطعم الشيمي، مددت يدي على آخرها عازما عليها لتدخل، ابتسمت وخطت داخله، يا له من مكان فسيح مضاء عابق برائحة الشواء، والناس عاكفون وجوههم تقطر نورا، دوارنا وقد ازدحم بضوء الكلوب وبالطاعمين، هنا لا جلبة ولا جلابة لكن السرور هو وبريق العيون، السرور ينهمر على قلبي من منابع عمري الأولى، أنني أتفرج بالمرح.²⁵⁶

“Shimi lokantası, girmesi için buyur ederek elimi uzattım, gülümsedi ve içeri girdi, kebab kokan ne kadar da geniş, aydınlık bir mekân, insanlar meşgul, yüzleri ışıksaıyor, etrafımız kulüp ışıklarıyla ve yemek yiyen insanlarla dolu, burada bağıriş çağırıış yok, fakat mutluluk ve gözlerin ısıltısı var, mutluluk ömrümün ilk pınarlarından kalbime akıyor, mutluluktan patlamak üzereyim.”

²⁵³ ببطء şeklindeki yazım doğru olanıdır.

²⁵⁴ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 163.

²⁵⁵ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 165.

²⁵⁶ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 92.

2.4.4. Mektup Tekniği

İlk zamanlar yalnızca bir haberleşme aracı olarak kullanılan mektup, sonraları geniş bir yelpazeye sahip yazışma aracı olarak kullanılmıştır. Mektup, bazen duygusal bir içerik bazen de diplomatik bir sürece şahitlik etmiştir. Bazen felsefi bir düşünceyi bazen de şiirsel duyguları dile getiren bir araç olmuştur. Mektup özü gereği mahrem olup şahsa özgü duygu ve düşünceleri barındırır.²⁵⁷ Bu özellikleri ile mektup tekniği, edebî metinlerde en çok kullanılan anlatım tekniklerinden biri olma özelliği taşımaktadır. Ağırlıklı olarak ise romanda kullanılır.

Kolcu, mektubu “*öyküde karakterlerin tek taraflı ya da başka karakter(ler)le yaptığı yazışmalardan oluşan bir anlatım tekniği*” biçiminde tanımlamıştır.²⁵⁸

Bu tekniğin roman yapısındaki anlam ve fonksiyonuna değinecek olursak Holman bu durumu şu şekilde açıklamıştır: “*Mektuplu roman, bir veya daha fazla karakter tarafından yazılmış mektuplarla biçimlenmiş bir romandır. Bu tarz, yazara, romanın aksiyonuna bizzat müdahale etmeksizin, karakterlerin duygu ve tepkilerini sunma fırsatı vermektedir. Dahası, mektuplar, olayın (aksiyonun) can alıcı yerinde yazıldıklarından olaya canlılık katmaktadır.*”²⁵⁹

Kefeli’nin deyişine göre, “*Romandaki şahısların hayatlarındaki önemli kesitleri aydınlatan ve onların bu durumdaki hislerini, duygularını an be an, inceden inceye işleyen, tahlil eden belgeler bir nevi iç monologlardır.*”²⁶⁰

Mektup tekniği, özellikle roman ve hikâyede daha yaygın şekilde kullanılan anlatım tekniklerinden biri olma özelliği taşımaktadır.²⁶¹

İncelemeye aldığımız eserde karakterlerin kızlarla olan mektuplaşması zikredilmiş olsa da bu mektuplara dair herhangi bir detay verilmemiştir. Bu mektupları sözlükler yardımıyla yabancı dilde yazmışlardır. Mektuplarla ilgili bilgiye yer verilmediğinden eserde bu tekniğe uygun örneğe rastlanmamıştır.

²⁵⁷ Tekin, *Roman Sanatı*, 237-238.

²⁵⁸ Kolcu, *Öykü Sanatı*, 45.

²⁵⁹ C. Hugh Holman, *A Handbook To Literature* (New York: Third Edition, 1972), 199.

²⁶⁰ Emel Kefeli, *Anlatım Tekniği Olarak Mektup* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2002), 32.

²⁶¹ Ali Donbay, “Edebiyatımızda “Mektup” Türü ile İlgili Başlıca Çalışmalar”, *ERDEM İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 61 (2011): 98.

2.4.5. Geriye Dönüş Tekniği

Geriye dönüş tekniğinde yazar, şimdiden geçmişe giderek kahramanının mazisinde meydana gelmiş bir veya birkaç anıyı anımsatır. Kahraman, bu anılara bazen zihnine gelen hatıralarla, bazen de çevresinde görmüş olduğu hatırlatıcı objeler sayesinde yolculuk eder. Böylelikle okur kahramanları daha yakından tanıma olasılığı yakalar.

Geriye dönüş tekniğinde farklı kaynaklarda birden çok tanımlamalar yapılmış olsa da hemen hemen hepsi anlam bakımından birbirine yakınlık göstermektedir.

Sazyek onu “*Kronolojik düzeni genellikle ileri doğru giden iç zamanın, yer yer bu düzenliliğinden kopup geriye dönük bir yönelim içine girmesini karşılayan bir terimdir.*” biçiminde tanımlamıştır.²⁶²

Tepebaşı ise “*Geri dönüşler eserde devam eden olayların öncesine yönelik kısa veya uzun gönderimlerdir. Film sanatında “Flash back” olarak bilinir.*” şeklinde tarif etmiştir.²⁶³

Ayrıca geriye dönüş tekniği sayesinde belirsiz olan bazı olaylar aydınlığa kavuşmuş olur.²⁶⁴

el-Hüseyn camiine çıkan dar bir sokakta yürümektedirler. Eski günlere dair anılar aklına gelir:

كنت أحضر كل عام مع أبي ودراويشه، الغرفة الكبيرة القديمة، الموقد والقهوة، الخبز والملح والقراقيش.²⁶⁵

“Her yıl babam ve dervişleriyle geliyordum, büyük eski oda, ocak, kahve, ekmek, tuz, Karâkîş.”

Nil’de oturdukları sırada Hakîm, babası ve arkadaşlarından şu şekilde bahseder:

حينما كنت صغيراً... كان لي أب أسمر سمين... يجلس على أريكة في الشرفة والناس حوله، ومعهم كتاب أوراقه صفراء يقرأون حكايات مؤثرة، ثم يذهبون إلى المسجد، يغسلون وجوههم ويسكنون في خشوع، ثم يخرجون نظيفون هادئون... كم أحببتهم. لكن عقلي راح يسأل، اشتريت لنفسك كتباً بيضاء.²⁶⁶

²⁶² Sazyek, *Roman Terimleri Sözlüğü*, 139.

²⁶³ Fatih Tepebaşı, *Roman İncelemesi* (İstanbul: Çizgi Kitap Evi, 2019), 327.

²⁶⁴ Baykoç, “Mahrem ve Kırmızı Zaman Romanlarında”, 786.

²⁶⁵ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 67.

²⁶⁶ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 74.

“Küçükken... Şişman esmer bir babam vardı... Balkonda bir koltuğa oturur insanlar da etrafında olurdu, onların sarı yapraklı bir kitabı vardı ki etkileyici hikâyeler okurlardı, sonra câmiye giderlerdi. Yüzlerini yıkayıp huşu içinde oturuyorlardı. Sonra temiz, huzurlu bir biçimde çıkıyorlardı... Ne kadar da sevmiştim onları... Fakat aklım sorgulamaya başlamıştı, Kendime beyaz kitaplar aldım.”

Salâh'ın evindeyken Hakîm'in aklına beraber nasıl vakit geçirdikleri gelir:

كنا نراسل الفتيات، نتلقى الكلمات والصور نقضي الليالي بجوار القواميس لنحرر الخطابات ونرسل بطاقات البريد.²⁶⁷

“Kızlarla mektuplaşıyor, yazışıyor ve fotoğraflıyor, mektup yazmak ve sözlüklerin yanında geçiriyorduk posta kartları göndermek için.”

Hakîm, çocukluk dönemini “kalbimde ağır bir yükür” şeklinde ifade edip bir hâtırayı paylaşır:

كان عندنا شاب صغير ... يعمل عندنا... يساعدنا في الحقل... كان طيبا وكنت أحبه يأخذني معه إلى الحقل... إلى هنا... يومها كانت الشمس شاحبة... طيبة... كنت أجري وألعب على هذه السكة... أمسكت حزمة من القش... ألقيتها في الماء... هنا... الولد خاف... خاف جدا... جرى إلي > لماذا فعلت هذا...؟ < لم أفهم أرقدني في حجره... قال لي > ... نم أغمضت عيني... وسمعت صوت رجل... قوى رهيب (من رمى القش في الماء...؟) قال الولد (لا أعرف... الصغير نائم...) كنت أرتجف من الرعب و أنا مغمض العينين... عرفت أن هذه الأرض ليست لنا... الأرض التي يرويها أخي الأكبر...²⁶⁸

“Yanımızda küçük bir delikanlı vardı... Yanımızda çalışıyordu... Tarlada bize yardım ediyordu... İyiydi, onu seviyordum beni alıp tarlaya götürüyordu... Buraya... O gün güneş solgundu... Güzeldi... Bu yolda koşup oynuyordum... Bir demet ot tuttum... Onu suya attım. Burada... Çocuk korktu... Çok korktu... Bana doğru koştu – Bunu niye yaptın?- Anlamadım, beni kucağına yatırdı. Bana dedi ki: Uyu... (gözlerimi kapattım) bir adam sesi duydum... Korkutucu, yüksek bir sesle (Otu suya kim attı)... Çocuk dedi ki: (Bilmiyorum... Küçük uyuyor...) Gözlerim kapalıydı korkudan titriyordum... Bu toprağın bizim olmadığını öğrendim... En büyük kardeşimin suladığı toprak...”

²⁶⁷ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 105.

²⁶⁸ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 139.

Hakîm, evin balkonuna çıkıp etrafa bakınmaktadır. Amcası evinin önünde oturmaktadır. Hafif bir esintiyle yalpalayan hurma ağacının dallarına bakar hâlde eskilere gider:

كان الصمت يومها شاملا هكذا... كنت طفلا صغيرا وعلى البعد فرخ ميت ملقى على أرض الشارع تحوم حول جثته الحدادی، صممت على أن أصيد الحدأة، أمسكت حجرا ووقفت على هذه الدكة أنظر، والحدادی تدور في السماء عالية محومة، وعندما طال انتظاري، وضعت الحجر في جيبي... وفي لحظة أنقضت الحدأة على جثة الفروج وطار به قبل أن أتمكن من إخراج الحجر من جيبي... بقيت أنظر لها طائفة عاليا... لو كنت صدت الحدأة... لربما كانت الأشياء كلها تغيرت... غالبني الابتسام أسبلت عيني محتفظا بالحدأة نقطة سوداء عالية في السماء...²⁶⁹

“O gün böyle bir sessizlik hâkimdi, küçük bir çocuktum, uzakta caddeye atılmış ölü bir civcivin etrafında akbabalar uçuşuyordu, çaylağı avlamaya karar verdim, taşı elime alıp bu bankta bakakaldım, akbabalar gökyüzünde yüksekte uçuyorlar, bekleyişim uzadığında, taşı cebime koydum... Bir anda çaylak, civcivin cesedinin üzerine atladı ve daha cebimden taşı çıkaramadan onu kapıp uçtu, yüksekte uçarken ona bakakaldım... Çaylağı avlayabilseydim... Belki de bütün her şey değişecekti... Beni bir gülümseme tuttu, gökyüzüne yükselen siyah bir nokta şeklinde zihnimde canlandırarak gözlerimi kapattım...”

Hakîm'in Elizabeth'le paylaştığı son şey ise, küçükken köyde gördüğü hasta insanlar hakkındaki bilgilerdir:

رأيت كثيرا منهم وأنا صغير... لوهم أصفر وأسود... عيونهم صفراء تماما وبنية نحاف جدا... بطونهم كبيرة جدا... مثقلة بالماء... يجلسون ساكنين بجوار الحيطان ينظرون للعالم نظرات مليئة بالإدانة.²⁷⁰

“Küçükken onların çoğunu gördüm... Renkleri sarı ve siyah... Gözleri tamamen sarı ve kahverengi, zayıf mı zayıflar... Karınları büyük mü büyük... Suyu ağırlaşmış... Duvarın dibinde sessizce oturuyorlar, suçlayan bakışlarla dünyaya bakarak.”

²⁶⁹ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 148.

²⁷⁰ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 171.

2.4.6. Leitmotiv Tekniği

Kökeni Almanca olan leitmotiv kelimesi, anlamca müzik dalında sıkça kullanılan ana motif sözcüğünden alıntıdır. Sözlerin yanı sıra davranış, durum ve olaylara karşı yaklaşımın da tekrar edilmesini leitmotiv kapsamında incelemek mümkündür.²⁷¹

Edebî eserlerde ise bir anlatım biçimi olarak herhangi bir durumun, sözün veya hareketin birden fazla tekrarlanması olayına denir. Bu tekrarlar, edebî eserlerde anlatımda canlılık ve devamlılık sağlar.²⁷²

*Kolcu'ya göre, "Edebiyat eserlerinde leitmotiv, bir anlatım tarzı olarak herhangi bir sözün ya da hareketin birden fazla tekrarlanmasıdır."*²⁷³

Karabulut'a göre de "*Leitmotif (main theme, central motif), ana motif, anlamlı tekrar, nakarat, tema anlamlarına gelmekte olup özellikle psikanalitik eserlerde kendini hissettirir.*". Bu faktör, psikanalitik iskeleti çözmeye destek olan bir anlatım tekniğidir.²⁷⁴

Tepebaşı ise, onu "*genellikle yalnızca o eserdeki kişilerin sunumu açısından kullanılan ve eser boyunca kullanılan motifler*" şeklinde nitelendirmiştir. Kahramanların kılık kıyafetleri, onlarla özdeşleşmiş konuşma tarzları, tercih etmiş oldukları renkler, yemekler, deyimler vb. kişisel tercihleri örnek gösterilebilir.²⁷⁵

Eserdeki leitmotiv tekniğine dair örnekleri şöyle sıralayabiliriz: "Onlar 105, gözleri 176, köy 55, Mısır 16, Kahire 17, Tantâ 4, özlem 33, güzel 71, gece 41, soğuk 17, biz 130, gerçekten 36, altın 21, eller 30, yüz 162, oda 56, seviyorum 14, baba 16, insan 76, gülümseme 25, soluk 8, ışık 71, cadde 46, kapı 19, ağaç 25, harika 37, dünya 24, araba 58, otobüs 19, sıcak 26, toz 12, gezi 11, sabah 24, akşam 16, Fransızca 20 defa, karanlık 8, dedi 50, hızlıca 18, oturuyor 15, merdiven 12, kahkaha 28, hasta 20, solgun 21, düşünceli 12, belki 27, elini tuttum 14, nefes nefese 12, taksi 20, kalabalık 20, eşya 28, garip 12, yaşlı 15, şaşkın 38, sessiz 83, adam 48, aldı(-m, -lar) 37, dudakları 31, kalbim 31, dedi 55, yürüyoruz 10, elbise 32, sırt 19, yapışıyor 8, korkunç 20, Nil 38, düşünüyor(-um, -musun) 14, istemiyorum 11, hayır 37, yorgun 23, telefon 10, evet 57, hemen 18,

²⁷¹ Rıdvan Süzen, "Yiğit Okur'un Romanlarında Kurgu, Dil ve Anlatım Teknikleri" (Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi, 2020), 121.

²⁷² Kolcu, *Öykü Sanatı*, 50.

²⁷³ Kolcu, *Öykü Sanatı*, 50.

²⁷⁴ Mustafa Karabulut, "Yusuf Atılgan'ın Aylak Adam Romanında Anlatım Teknikleri", *Turkish Studies*, 7/1 (2012): 1381.

²⁷⁵ Tepebaşı, *Roman İncelemesi*, 330.

dalgın 27, verdi(-m, -ler) 20, kapladı 7, zorla 7, sızıyor 7, ben(-i, -im, -imle, -den) 315, hayat 36, pis 29, fakir 10, aptal 13, yöneldi(-m) 12, hikâye 25, etrafında 36, kısık sesle 7, saç(-ları, -ı, -ım, -larından) 17, gibi 225, defa 11, birbirine 16, Hakîm 22, Elizabeth 243, Salah 53, Eileen 101 ve Eveline 15 defa kullanılmıştır.

2.4.7. Eksiltili Anlatım

Olayların hızlandırıldığını ve olaylar arasında bir seçim yapılarak belli bir kısmın atıldığını ifade eder. “*Ertesi gün*”, “*ertesi hafta*”, “*on yıl sonra*” gibi anlatım biçimleriyle gerçekleştirilen zaman içindeki sıçramaya eksiltili anlatım denir.²⁷⁶

Günay ise eksiltili anlatım için “*Bir tümceden bir ya da birden çok ögenin silinmesi işlemini belirtir.*” ifadesini kullanmıştır. Aynı zamanda bu silme işleminde dilbilgisi kurallarına uyulması ve mantıksal açıdan herhangi bir bozulmaya sebebiyet vermemesi gerekir. Çıkarılan cümlelerin nasıl doldurulacağı ise okura bırakılmış bir iştir. Okur dile vâkıf olma, dili doğru kullanabilme gibi kabiliyetler aracılığıyla ön varsayım ya da sezgiye bulunarak oluşan boşlukları doldurabilir.²⁷⁷

Tanımlamalardan eksiltili anlatım için iki şeklin olduğu görülmektedir. Birinci şekil bir gün sonra, bir hafta sonra gibi doğrudan tarihsel bir ifade verilerek zamanın atlanmasıdır. İkinci şekil ise bir sözün ya da unsurun cümle içinden çıkarılmasıdır. Örneğin –Kardeşin de maça gelecek mi? sorusuna –Gelecek şeklinde cevap verilmesi. Cümlelerin eksiltisiz hali şöyledir: –Kardeşim de maça gelecek.

Turist kafilesine meraklı bakışlarla bakan insanlar vardır:

–عیون... عیون... فی کل رکن... ینظرون إلیک هکذا... لا یتروکونک وحیداً أبدا...²⁷⁸

“–Gözler... Gözler... Her köşede... Sana böyle bakıyorlar... Seni hiç yalnız bırakmıyorlar...”

Küçükken arazinin kendilerine ait olduğunu düşünürken acı bir olayla başkasının olduğunu öğrenir ve eksiltili bir şekilde Elizabeth’e anlatır:

²⁷⁶ Zeynel Kıran ve Ayşe Kıran, *Yazınsal Okuma Süreçleri* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2007), 230.

²⁷⁷ Doğan Günay, *Metin Bilgisi* (İzmir: Multilingual Yayınevi, 2007), 83-85.

²⁷⁸ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 157.

تملكها أميرة... لها موظفون... يأتون إلى دارنا. نفس المكان الذي كنا فيه منذ ساعة ويأتي الفلاحون خائفين يلقون أمامهم بنقودهم... قديمة ملوثة بعرق أيديهم... والموظفون يصرخون... وأبي يتوسل... الآن أعطت الثورة الأرض لنا...²⁷⁹

“Prenses onun sahibi... Çalışanları var... Evimize geliyorlar... Bir saat önce bulunduğumuz aynı yer, çiftçiler korkarak gelip onların önüne paraları atıyorlar... Ellerin teriyle kirlenmiş, eski... Çalışanlar bağırıyorlar... Babam yalvarıyor... Şimdi de devrim toprağı bize verdi...”

Hakîm kuru, yapraksız ve çiçeksiz olan siyah bir ağaca işaret eder ve sözlerini sürdürür:

- كنت أذهب إليها... في الظهيرة دائما... الناس هاجعون... والقرية ساكنة أذهب إلى شجرتي... من حفر سوداء مبلولة في جنب الساق تخرج قطرات الصمغ، عيون ذهبية مضاءة بالشمس... أريد أن آخذها... أملكها لنفسي... لكنني إذا أكتحتها... تتشوه...²⁸⁰

“-Ona gidiyordum... Her zaman öğleyin... İnsanlar uyuyor... Ben ağacıma giderken köy sâkin... Gövdesindeki ıslak siyah çukurlardan yapış yapış eden damlacıklar çıkıyor, güneşle aydınlanan altın gözler... Onu almak istiyorum... Kendim için... Onu çekip alsam... Bozulur...”

Hakîm, kız kardeşiyle bir araya gelmiş ve onu arkadaşlarına tanıtmıştır. Kız kardeşinin hazırladığı içecekleri içmişler ve hoşlarına gitmiştir. Güzel geçen birliktelikten sonra gezmek için oradan ayrılırlar. Elizabeth'in kardeşi hakkındaki güzel sözlerine karşılık:

-الزيت... أنني هنا منذ ألف عام... أعرف الأشياء جميعا... ابقني هنا معي... بجواري ألف عام... أحكي لك...²⁸¹

“-Elizabeth... Ben bin yıldır buradayım... Ne var ne yok hepsini biliyorum... Burada benimle kal... Bin yıl yanımda... Sana anlatayım...”

Elizabeth'in sorusu üzerine:

-مزرعة الحكومة... يجربون... يبحثون... عن نباتات تعطي محصولا أوفر...²⁸²

²⁷⁹ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 140.

²⁸⁰ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 135.

²⁸¹ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 132.

²⁸² Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 117.

“-Hükümetin çiftliği... Deniyorlar... Arıyorlar... Daha fazla mahsul veren bitkileri...”

Hakîm’in gözünden Salâh:

أسنانه لامعة شعره مصفف باعتناء، منذ خمسة عشر عاما لم يتغير فيه شيء، هو... هو صديق طنطا والمدرسة الثانوية...²⁸³

“Dişleri parlak saçları özenle taranmış, on beş yıldır onda hiçbir şey değişmemiş, o... O Tantâ’dan ve liseden arkadaş...”

Aralarındaki muhabbetin ilerlemesi Hakîm’i daha da heyecanlandırır:

لو يمضي الحديث هكذا... رقيقا بلا كلفة مع فتاتين جميلتين.²⁸⁴

“Konuşma böyle giderse... İki güzel kızla zarif, teklifsiz, samimi bir şekilde.”

-أتدري... الفتيات الأخريات... تتسألن²⁸⁵... وتتهامس²⁸⁶. نحن لا نرتبط بالباقيات... لا نسير حسب البرنامج... نغيب ساعات طويلة ونعود...²⁸⁷

“-Biliyor musun... Diğer kızlar... Birbirine soruyorlar... Fısıldaşıyorlar... Diğerleriyle irtibata geçmiyoruz... Programa göre hareket etmiyoruz... Saatlerce ortalıktan kayboluyoruz ve dönüyoruz...”

Hakîm ve Elizabeth deniz otobüsünde giderken ellerini suya daldırmaktadırlar. Hakîm’in sarılma teşebbüsünden kaçınmaktadır. Aralarında geçen anlamsız diyalogdan sonra Hakîm:

هأننا... ثلاثون عاما... في كم كلمة تقال الأشياء كلها... ثلاثون عاما... لكنني لازلت هنا... فرح...
فلازلت أسير.²⁸⁸

“İşte ben... Otuz yıl... Bütün her şey kaç kelimeyle ifade edilebilir ki dile kolay... Otuz yıl... Ama ben hala buradayım... Mutlu... Hala yürüyorum.”

Çarşıda dolaşırken bir dükkân önünde duran develer gözlerine çarpar:

²⁸³ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 104.

²⁸⁴ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 80.

²⁸⁵ هن çekiminde gelmesi gramer açısından doğru olanıdır.

²⁸⁶ هن çekiminde gelmesi gramer açısından doğru olanıdır.

²⁸⁷ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 78.

²⁸⁸ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 73.

جمال صغيرة مسكينة... لا صحراء... لا نخيل.²⁸⁹

“Zavalh küçük develer... Çöl yok... Hurma ağacı yok.”

İsviçrelilerden oluşan turist kafilesine gezide eşlik edecek olmanın heyecanını okura aktarır:

أن يكون ثمة هذا العدد الكبير من الفتيات، ذهبيات متوردات الوجوه دهشة ولهفة، وأن تنطلق بنا هذه العربة السياحية الفارحة إلى سقارة... يا رب كل شيء... أن الوضع مليء بالاحتمالات الرائعة.²⁹⁰

“Altın saçlı, pembe yüzlü bu kadar çok genç kızın olması, gerçekten hayret ve merak uyandırıcı bir durum ve bu lüks turist arabasının bizi Sakkâra'ya götürmesi... Ya Rabbim her şey... Bu durumda bir sürü hârika şey olabilir.”

Elizabeth İsviçre'de küçük bir köyde öğretmen olarak çalışmaktadır:

-نعم... في بيت يملكه عجوزان... لي شقة صغيرة... غرفتان... أحيانا أصاب بالملل... أنزل، أجلس قليلا مع صاحبي البيت... أحيانا آخذ عربتي إلى قرية صغيرة مجاورة... عند صديقة لي...²⁹¹

“-Evet... İki yaşlının sahip olduğu bir evde... Küçük bir dairem var... İki odalı... Bazen sıkılıyorum... İniyorum, ev sahipleriyle biraz oturuyorum... Bazen arabamı alıp civardaki küçük köye gidiyorum... Bir kız arkadaşımın yanında...”

Seyyid Derviş'in Hakîm'de uyandırdığı hüznü, tarifi zor bir duygudur:

-أريد أن أقول لك... لكن المسائل... هكذا... لكن اسمعي... كان مملوءا حزنا وابتساما... مرارتنا من نوع غريب... لا أدري بالضبط²⁹²

“-Sana demek istiyorum ki... Fakat meseleler... Böyle... Ama dinle... O, hüznü ve tebessüm doluydu... Acımız bir tuhaf... Tam olarak bilmiyorum...”

Mısır'ın durumunu şu sözlerle gözler önüne sermektedir:

ناس كثيرون... الأرض قليلة... ولا توجد مصانع... لا أحد يساعدنا... لا أحد... أننا نحارب قدرا رهيبا... بعد مئة سنة من الحزن...²⁹³

²⁸⁹ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 60.

²⁹⁰ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 7.

²⁹¹ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 40.

²⁹² Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 41.

²⁹³ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 42.

“Bir sürü insan... Toprak az... Fabrika bulunmuyor... Kimse bize yardım etmiyor... Hiç kimse... Korkunç bir kaderle savaşıyoruz... Hüzünden yüz sene sonra...”

-الزيت... أنت هنا... في الشرق... أرض افريقية... عالم مختلف...²⁹⁴

“Elizabeth... Sen buradasın... Doğuda... Afrika toprağında... Farklı bir dünyada...”

Cümledeki unsur çıkarılarak verilen cevap eksilteli anlatıma örnek olabilir.

-كيف كانت رحلتكم

-جميلة لكن التراب والحر...²⁹⁵

“-Yolculuğunuz nasıldı?

-Güzel fakat toz toprak ve sıcak...”

2.4.8. Montaj Tekniği

Tekin, montaj tekniğini “bir romancının genel kültür bağlamında bir değer ifade eden anonim, bireysel ve hatta ilâhî nitelikli bir metni, bir söz veya yazıyı “kalıp halinde” eserinin terkibine belirli bir amaçla katması, kullanması” biçiminde tanımlamıştır.²⁹⁶ Bu teknik edebiyatımızda bulunan “iktibâs” sanatıyla benzerlikler göstermektedir. İktibâs sözlükte, “aktarma, alıntı, ödünç alma” anlamına gelmektedir. Edebî anlamda ise manayı güçlendirmek adına diğer eserlerden ya da tanınmış şahsiyetlerden parça almaya verilen isimdir.²⁹⁷

Aytaç ise onu, “yazarın gerçekliği çok boyutlu yansıtmak amacıyla çok çeşitli alanlardan hazır ifade kalıplarından yararlanması, bu kalıpları kendi romanının anlatım dokusuna ustalıkla monte etmesi” şeklinde açıklamıştır.²⁹⁸

Montaj tekniği, yazarın eserinde bir başkasına ait olan edebî metni kendi eseri ile ilişki kurarak aktarım sağlamasıdır. Bu teknikte esere aktarım kurulan metin ile yazarın eserinin uyumlu olması beklenir. Neticede anlatım gücüne doğrudan veya dolaylı olarak

²⁹⁴ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 42.

²⁹⁵ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 54.

²⁹⁶ Tekin, *Roman Sanatı*, 254.

²⁹⁷ “İktibas”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1993), 4:356.

²⁹⁸ Aytaç, *Çağdaş Türk Romanı*, 45.

bir katkıda bulunması sağlanır. Montaj tekniğinin eserin anlatımına hem zenginlik hem de bir derinlik katması beklenir. Üstünkörü veya monoton anlatıma düşüp metnin anlam bütünlüğünü bozmadan eserin konusuna uygun bir şekilde metin veya metin parçalarının esere eklenmesi koşuluyla eserin anlatımı renklendirilip okuyucuya daha zengin anlam katacak bir durum oluşturulmaya çalışılır. Montaj yapılan eserin anlam karmaşasına dikkat edilip bütünlüğün korunması çalışılır.²⁹⁹

Edebi metinlerde kullanılan bu teknikte asıl amaç olay akışını fevkalade bir biçimde anlatmak değildir. Yazar bu tekniğin aracılığıyla eserinde kullanmak istediği alıntıyı ya orijinal şekliyle ya da kendine göre düzenleyip anlamı özetleyerek uygular.³⁰⁰

İncelemeye alınan eserde montaj tekniğine örnek olabilecek tek bir cümleye rastlanmıştır. Müzik zevki konusu açılınca Beethoven ve Seyyid Derviş'ten bahsetmekten kendilerini alamazlar. Sonrasında ise Hakîm, Seyyid Derviş'ten alıntı yaparak mırıldanır:

مين في اليومين دول شاف تلطيم زى الصنایعية المساكين³⁰¹

“Bugünlerde gariban sanatkârlar gibi çile çekenî gören oldu mu?”

Eserde “المساکين” ifadesi kullanılmış olsa da aslına baktığımızda “المظالم” ifadesinin kullanıldığı göze çarpmaktadır.

2.4.9. Açıklama/Yorumlama Tekniği

Açıklama/yorumlama tekniği için yapılabilecek en genel tanımlamalardan biri de, “sanatkârın çeşitli meseleler, olaylar, durumlar, insanlar hakkındaki düşünce ve kanaatlerini, ya doğrudan ya da anlatıcı veya kahramanlar vasıtasıyla okuyucuya iletmesi” şeklindedir. Eğitme-öğretme isteği bulunan yazarlar eserde başvurdukları dili olayların anlatımına ara vererek bir şeyin izahını yapmak için kullanır.³⁰²

Açıklama tekniği bir öyküde yazarın kendisi veya sözlerini miras bıraktığı figür dilinden herhangi bir konu ya da durum hakkında gerekli hissettiği bir açıklama yapması veya yorum yapmaya girişmesidir. Öyküdeki karakterlerin ve yazarın dile getirdiği

²⁹⁹ Kolcu, *Öykü Sanatı*, 56.

³⁰⁰ Halil Kumaş, “Konrad Bayer’in “Altıncı His” Romanında Montaj Tekniği”, *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 1/10 (2018): 6.

³⁰¹ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 42.

³⁰² Çetişli, *Metin Tahlilleri*, 111.

kelimeler, cümleler bir açıdan okuru öyküye hazırlama veya daha iyi kavramasına yönelik bir hareket olarak görülür.³⁰³

Bu teknikte amaç daha çok okuyucuya bilgi ve mesaj içeriği vermek olup yazar iletmek istediği konudaki düşüncelerini bu teknikle okura iletir. Fakat modern roman yazarları bunu kendileri yapmaz. Duygu ve düşüncelerini bir kahraman veya anlatıcı aracılığıyla okura yansıtmak ister. Bunun için de bu teknikten yararlanmaktadır. Metafizik, siyaset, bilim, aşk gibi konularda yazarın duygu ve düşünceleri, açıklama tekniği ile kendine romanda yer bulur.³⁰⁴

Açıklamada objektif bir tavır söz konusu iken yorumlamada kişisel beğeni, yorum, düşünce gibi sübjektif bir tavır söz konusudur. Bununla beraber her ikisinde de bir şeyin izahının, bilgilendirmesinin, açıklamasının yapılması ana hedeftir.

Hakîm, romanın genelinde milliyetçi bir tutumla yaklaşarak ülkesine güzellmeler yapmak yerine salt bir biçimde içinde bulunulan vaziyeti resmetmeye çalışmıştır.

نحن فقراء... متخلفون... لكن... سوف تجدین أشياء لطيفة... مصر ليست القاهرة... إنها الريف...³⁰⁵

“Fakiriz... Geri kalmışız... Ama... Hoş şeyler bulacaksın... Mısır sadece Kahire demek değil... Mısır köy...”

-ما معنى هذه الجولة الحرة...؟

كل واحد يفعل ما يحلو له في النصف الأول من هذا النهار.³⁰⁶

“-Bu serbest gezi de ne demek...?”

-Bu günün ilk yarısında herkes istediğini yapar.”

Hakîm, davranışlarının arkasında yatan sebepleri şöyle açıklar:

أنني أفكر بغددي لا بدماغي، وأعصابي متصلة مباشرة بهذه الغدد، وإلا كيف أخزي هكذا إذ تنصرف عني.

307

³⁰³ Kolcu, *Öykü Sanatı*, 57.

³⁰⁴ Aça vdğr., *Tür ve Şekil Bilgisi*, 90.

³⁰⁵ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 11.

³⁰⁶ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 12.

³⁰⁷ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 12.

“Beynimle değil hormonlarımla düşünüyorum. Sinirlerim doğrudan bu hormonlarıma bağlı. Yoksa bana sırtını döndüğünde neden bu kadar kırılalım ki.”

Kavurucu öğle sıcaklığında vezirin kabrine inmişlerdir. Binlerce yıldır varlığını koruyan detayları şu şekilde açıklar:

الحيطان سوق هائل مزدحم لا تمل من استطلاع تفاصيله، صفوف صفوف من البشر وأحمال من البضائع والأواني والطعام، فاكهة وحبوب، رؤوس عجول وأفخاذ لحم...³⁰⁸

“Duvarlar, detaylarını keşfetmekten bıkmayacağın devasa kalabalık bir çarşıdır, saf saf insanlar, eşya yükleri, kaplar, yemekler, meyveler, hubûbât, buzağı kafaları, butlar...”

Elizabeth’in kendisine düşmanca, soğuk bakışlarla bakmasına öfkelenir. Bu davranışları hak etmediğini savunarak:

إنك تفهمين الناس من خلال مسلمات حمقاء، الإنسان ليس آلة مضبوطة على قواعد أخلاقية ثابتة، هل يجب أن نفهم كل الأشياء ونعللها تعليلًا صحيحًا، ألا توجد أشياء فقط نحسها فقط نجها من خلال إحساسنا بها، ألا توجد أشياء شاذة ورائعة حقًا، كيف تصبح الحياة دون الخطأ والعفوية والصدفة غير المعقولة، ربما كنت سيئًا ولكنني لست بشعًا...³⁰⁹

“İnsanları aptalca önyargılar aracılığıyla anlıyorsun, insanlar değişmez ahlakî kurallara göre kontrol altına alınacak bir makine değildir, bütün şeyleri anlamamız ve onların nedenini doğru bir şekilde ortaya koymamız mı gerekir, hissetmek sûretiyle sadece hissettiğimiz ve sadece sevdiğimiz şeyler yok mudur, gerçekten kural dışı ve harika şeyler yok mudur, hayat hatasız, kendiliğinden, akıl almaz tesadüfle nasıl olur, belki de ben kötüydüm ancak çirkin değildim...”

Neden yavaş yürüdüğüyle ilgili olarak:

أمشي بجوارها متدفعًا مثل جمل قديم، لقد عبأت نفسي بالطعام كالزكينة.³¹⁰

“Yaşlı bir deve gibi onun yanında yürüyorum, midemi yemekle doldurmuştum bir çuval gibi.”

³⁰⁸ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 19.

³⁰⁹ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 28.

³¹⁰ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 33.

Çocukluk döneminde yakalandığı hastalığı Elizabeth'e açıklamaktadır:

-ألم تعالج... إن علاجه ليس صعبا...

-آه... ليس صعبا... لكن... نوعا منه خبيث

-أحقا...

-الميكروبات... تصعد للمخ...

-تجعل الإنسان ينسى... تجعله كذلك يتذكر... بطريقة غريبة...³¹¹

"Tedavi olmadın mı... Tedavisi zor değil

-Ah.. Zor değil... Fakat... Kötü huylusu

-Gerçekten mi...

-Mikroplar... Beyne ulaşıyor...

-İnsanı unutkan yapıyor. Aynı şekilde hatırlamasını da sağlıyor... Tuhaf bir şekilde..."

Seyyid Derviş'in çok eser yazdığını vurguladıktan sonra bu çalışmaların azlığının nedenini izah eder:

الحرفيون الذين فقدوا أعمالهم بعد الاحتلال الإنجليزي... حينما أغرقت بضائع أوروبا سوقنا...³¹²

"İngiliz işgalinden sonra çalışmalarını kaybeden sanatkârlar... Avrupalıların malları piyasamızı istila edince..."

Mecaz ifade kullanması sebebiyle ilk seferde anlamayan Elizabeth'e açıklama yapmak zorunda kalır:

-أحيانا كنت أזור هذا الرجل

-يقسم عالمه...؟

-عالمه...؟

-يقسم قطعة الأرض الصغيرة إلى أقسام... في كل قسم يزرع شيئا مختلفا.³¹³

³¹¹ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 37.

³¹² Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 41.

³¹³ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 115.

“-Bazen bu adamı ziyaret ediyordum

-...

-Dünyasını taksim ediyor...

-Dünyasını...?

Küçük toprak parçasını kısımlara ayırıyor... Her kısmında farklı bir şey ekiyor.”

Salâh’ın evinde az da olsa uyumaya imkân bulmuştur.

أنصت لنبضات المنبه، أتأمل تريث عداد الدقائق الثقيل عند كل قطرة ضوء فسفورية... ويبدو أنني قد أخذتني سنة من النوم فقط استيقظت فزعا... وكان نصف ساعة قد انقضى... ظللت أصدق الميناء المضيء دون أن أطرف، حتى أصبحت الساعة الرابعة والنصف.³¹⁴

“Çalar saatin tıkırtısını dinliyorum, fosforunun ışığında ağır hareket eden akrebin hantallığına bakıyorum, sanırım biraz uykuya dalmışım, panikle uyandım... Yarım saat geçmişti... Gözümlü kırpmadan aydınlık limana bakar halde kaldım, saat dört buçuk oluncaya kadar.”

Hakîm’in açığa vurmadığı, hikâye boyunca muğlak kalan bir yönü vardır:

نائم على دكته لا أريد، أن استيقظ، لا أريد أن يقتحميني أحد، في داخل صخب، حوار زاعق بلغة غريبة.

315

“O bankında uyuyor, uyanmasını istemiyorum, kimsenin üstüme gelmesini istemiyorum, içinde kargaşa var, garip bir dilde bağırان bir diyalog.”

Etrafında gördüğü iki adamla ilgili bir fikir yürütmektedir:

تلفت أبحث عن الجرسون لا أحد حولنا أبدا على البعد - في نور الكشك - رجلا، حيمان أنيقان، يقفان بطريقة خاصة، يدخان ويتبادلان همسات وأيماءات غامضة، تملك خطوط جسدهما³¹⁶ تباها واستعلاء... يتكلمان عني دون شك، وسوف يتقدمان إلي حالا ويأمران بالقبض علي، وعندئذ يخرج من كل الجوانب المظلمة مخبرون على وجوههم أقنعة شراسة مروعة، فإنني متهم بشيء على وجه التأكيد... أغمضت عيني، يفقد كياني تماسكه يستحيل إلى كمية من الرمل الناعم، أغور...³¹⁷

³¹⁴ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 109.

³¹⁵ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 102.

³¹⁶ Muzâf olması sebebiyle cer konumundadır. İfade جسدیهما şeklinde olmalıdır.

³¹⁷ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 96.

“Garson aramak için döndüm ancak etrafımızda kimse yok, - kabinin ışığında- iki adam, fit vücutlu, yakışıklı, özel bir şekilde duruyorlar, sigara içiyorlar, karşılıklı fısıldaşıyorlar ve gizemli mimiklerle anlaşıyorlar, vücut hatlarında övünç ve kibir var... Şüphesiz benim hakkımda konuşuyorlar, sonra hemen bana gelip beni tutuklayacaklar, işte o zaman bütün karanlık taraflardan yüzlerinde vahşi, korkunç maskeleriyle ajanlar ortaya çıkacak, kesinlikle bir şeyle suçlanıyorum... Gözlerimi kapattım, bedenim kontrolü kaybedip bir miktar yumuşak kuma dönüşüyor, dalıyorum...”

Taksiye binmişlerdir ancak şoför oldukça sert biridir. Bu durum da Elizabeth’i bir hayli korkutmuştur:

أسارق الزيت النظر، شاحبة تدخن كانت مهمة بزيئتها الليلة، الآن تتلفت بسرعة، خائفة حتى مني.³¹⁸

“Elizabeth’e göz ucuyla bakıyorum, solgun, sigara içiyor, akli akşam hazırlığındaydı, hızlıca etrafına bakıyor şimdi, benden bile korkuyor.”

Taksiyle Ömer Mekrem Câmîi’nin önünde inmişlerdir. Henüz Hakîm nereye gideceklerini bilmemektedir.

مشينا في الشارع ساكتين، أين أذهب بهما، لا أدري، لم أجرب قبلا أن أذهب إلى مكان ما، أدور في حر الشوارع كدابة الساقية العمياء، ألا يمكن أن توجد أمكنة رائعة خارج اطار حياتي، وأماكن رائعة مليئة بالإثارة والجمال...³¹⁹

“Sessizce caddede yürüdük, onları nereye götüreceğim, bilmiyorum, daha önce herhangi bir mekâna gitmeyi denemedim, su değirmenini çeken kör bir hayvan gibi caddenin sığağında dolaşıyorum, benim hayat çerçevemin dışında harika mekânlar bulunmaz mı, heyecan ve güzelliklerle dolu harika yerler...”

el-Kanâtır bahçelerini görmek üzere yola çıkmışlardır:

اندفعت سائرا... وهما تمشيان معا، تتهامسان بالفرنسية وتنظران لي، هل تتحدثان عني، غرقت في الارتباك.³²⁰

“Yürümeye koyuldum... İkisi de beraber yürüyor, Fransızca fısıldaşıyorlar ve bana bakıyorlar, benim hakkımda mı konuşuyorlar, telaşa düştüm.”

³¹⁸ Kâsım, Muhâvele li l-hurûc, 95.

³¹⁹ Kâsım, Muhâvele li l-hurûc, 68.

³²⁰ Kâsım, Muhâvele li l-hurûc, 69.

الأتوبيس يهدر راسيا، الماء يصفق خشب المرساة في شقاوة.³²¹

“Deniz otobüsü demir atarken ses çıkarıyor, su iskelenin tahtasına gelişigüzel bir şekilde vuruyor.”

السائق لا يرى أمامه بوضوح، فالماء ينبعث من تحت أنف العربة ثم ينهمر على الزجاج لكن السائق ليس عصيبا، يطلق السارينة ويدفع العربة إلى مزيد من السرعة.³²²

“Kaptan önünü net olarak görmüyor, aracın altından su fışkırıyor, camın üzerine dökülüyor ama şoför sinirli değil, sireni açıyor ve aracı daha da hızlı sürüyor.”

Gülmesinin nedenini şöyle paylaşmaktadır:

-الزيت

...-

-أرني حقيبة يدك

ناولتها مستسلمة، أحب النظر في حقائب يد البنات، أغرقت في الضحك.

-لماذا تضحك...؟

مرة وجدت في حقيبة فتاة قشر فول سوداني.³²³

“-Elizabeth

-.

-El çantani bana göstere

Pes ederek onu bana verdi, kızların el çantalarına bakmayı seviyorum, kahkahaya boğuldum.

-Niçin gülüyorsun?...

Bir defasında bir kızın çantasında yer fıstığı kabuğu bulmuştum.”

Dine olan bakış açısına da şöyle açıklık getirmektedir:

-هل أنت متدين...؟

³²¹ Kâsım, *Muhâvele li 'l-hurûc*, 70.

³²² Kâsım, *Muhâvele li 'l-hurûc*, 70.

³²³ Kâsım, *Muhâvele li 'l-hurûc*, 71.

- كنا سعداء يوم بنينا مسجد قريتنا.

- هل تراه حينما تذهب للقرية...؟

- نعم... أنه شيء واحد... نظيف جميل... ننظفه بأطراف ثيابنا... بدلا من الأكواخ القذرة...

- لكنك لست متدينا

- أعرف الأديان وأحبها³²⁴

"-Dindar mısın?

-Köyümüzün camisini yaptığımız gün mutluyduk.

-Köye gittiğinde onu görüyor musun?

-Evet... O tek şey... Temiz, güzel... Kıyafetlerimizin ucuyla onu temizliyoruz...

Kirli barakalar yerine...

-Fakat sen dindar değilsin

-Dinleri biliyorum ve seviyorum."

ميسرداكي ائيلير هاککندا Elizabeth'e bilgi vermektedir.

- في بلدنا... أحيانا... تعيش الأسرة على بضعة أمتار من الأرض... تسقيها بالشادوف على ضفة القناة...

يزرعونها خضرا... يبيعون الخضار بأرغفة... يعيشون على هذه الأرغفة خبزا فقط طول اليوم... لكنهم الآن

يعيشون العصر... يحسون به... يملكون طاقة رهيبة يريدون التغيير...³²⁵

"Ülkemizde... Bazen... Aile birkaç metrelik yerde yaşıyor... Onu kanalın

kenarında tulumbayla suluyorlar... Yeşillikleri ekiyorlar... Yeşillikleri

ekmeklerle takas ediyorlar... Gün boyu sadece bu ekmeklerle hayatlarını

sürdürüyorlar... Fakat şu an onlar çağı yaşıyorlar... Onu hissediyorlar...

Değişimi isteyen müthiş bir enerjiye sahipler..."

Nil'de yürürken içinde bulundukları durumla ilgili bilgi vermektedir:

مشينا لكن ولدا صغيرا في غاية اللطافة ظل وراءنا يلح في اغوائنا، سرت منه ايلين وتأخرت به عنا، ربما

لإحساسها أنها زائدة ، تلفتنا وراءنا تكلم الولد كيف يعد بالفرنسية وهو يحاورها ويعلمها كيف تعد بالعربية...

326

³²⁴ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 74.

³²⁵ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 76.

³²⁶ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 80.

“Yürüdük fakat dikkatimizi çekmekte ısrarlı çok hoş bir çocuk arkamızda kaldı, Eileen onunla mutlu ve bizden geride kaldı, belki de kendisini fazlalık hissettiği için, arkamıza döndük, Eileen çocuğa nasıl Fransızca sayacağını öğretiyor çocuk ise onunla konuşuyor ve nasıl Arapça sayacağını öğretiyor.”

Elizabeth ve Hakîm, ağacın gölgesinde baş başadırlar. Elizabeth, Eileen ile ilgili olarak şu bilgiyi vermektedir:

–ایلين... تركناها وحيدة... ذلك يجعلها تخاف... حينما تكون بين ناس لا تعرفهم...³²⁷

“-Eileen... Onu yalnız bıraktık... Bu onu korkutuyor... Tanımadığı insanların arasında olduğunda...”

2.4.10. Özetleme Tekniği

Bourneur ve Quellet, bu konuda “çok uzun süren bir zamanın kısa olarak anlatılması” şeklinde bir tanım ortaya koymuştur.³²⁸

Romanlarda sıklıkla başvurulanan yöntemlerden biridir. Olayları, durumları, kişileri uzun uzadıya anlatmak yerine kısaltılmış olarak dile getirme esasına dayanır. Böylelikle okurun şimdiki zamandan temelli olarak kopmasının önüne geçilmiş olur.

Özetleme tekniği ile okur, önemsiz detaylara maruz kalmaz. Roman, külfetli ve biçimsiz bir durumdan kurtulmuş olup eser daha düzenli ve derli toplu bir şekle bürünür.³²⁹

Sahneler arasında ritim boşluğu oluşmasının önüne geçebilmek adına özet verilmeden önce okur için merak duygusu uyandırılır. Zira iyi kurgulanmadığında ya da oluşabilecek bir boşlukta akışın hızını kesebilir. Böyle bir durumun meydana gelmesi, edebî eser için zayıflık yaftasının vurulmasına sebebiyet vermektedir.³³⁰

Gereksiz detayları silmesi hasebiyle esere derli toplu bir imaj kazandıran bir tekniktir. Hatlar ön plana çıkan özellikleriyle tanıtılır, gösterilir. Bu sayede eserin sıkıcı bir hâl almasının önüne de geçilmiş olur.³³¹ Yazar eseri, duruşmada bulunan kâtibin her

³²⁷ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 86.

³²⁸ Roland Bourneur ve Real Quellet, *Roman Dünyası ve İncelemesi*, çev. Hüseyin Gümüş (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989), 130.

³²⁹ Gönüllü, “Ayfer Tunç'un Romanları”, 60.

³³⁰ Aslan, “Sait Faik Abasıyanık'ın Öykülerinde”, 185.

³³¹ Tekin, *Roman Sanatı*, 241.

şeyi eksiksiz yazdığı tutanaktan farklı bir hâle getirmiş olur. Aynı zamanda anlamsal bir yoğunluk kazanmasına fayda sağlar.³³²

Hakîm, otuz yıllık hayatını şu cümlelere sığdırarak özetlemektedir:

فقد أصبحت في الثلاثين ولم أنجز بعد شيئا، مع أنني كنت دائما مفعم القلب بالرغبات العظيمة، ولم أقعد أبدا راكدا في ظل الجدار، وكل ليالي العمر لم أتم إلا قليلا.³³³

“30 yaşına geldim, kalbim büyük arzularla dolup taşmasına rağmen henüz hiçbir şey başaramadım. Duvarın gölgesinde de asla durgun bir şekilde oturmam. Ömrümün bütün gecelerinde de çok az uyudum.”

Hakîm, Elizabeth’i kaldığı yere götürmüştür. Elizabeth odasının temiz ve düzgün olduğunu belirttikten sonra Hakîm:

بعد أن أقضي يوما كاملا، أغسل كل شيء حتى يصير ناصعا أرتب الأشياء جميعها، ثم أغسل نفسي وأصفف شعري وأستلقي ساكنا على سريري، ساعة رائعة، لكنني في النهاية أقوم، أتحرك أكل، ألبس لأخرج، أعود... وتبدأ الأشياء تضطرب وتتسخ وتتكدس الفوضى حتى أحس بالدوار... لو كانت الأشياء نظيفة دائما ومرتبة.³³⁴

“Tam bir gün geçirdikten sonra, parlak oluncaya kadar her şeyi yıkıyorum, bütün her şeyi düzenliyorum, sonra yıkanıp saçımı tarıyorum, sessizce yatağıma uzanıyorum, harika bir saat, fakat sonunda kalkıyorum, yemek üzere hareket ediyorum, çıkmak için giyiniyorum, dönüyorum... Ve her şey bozulmaya, kirlenmeye başlıyor, baş dönmesini hissedene kadar tüm kargaşalar bir araya geliyor... Eşyalar her zaman temiz ve düzenli olsaydı.”

Hakîm Eileen, Salâh ve Elizabeth’le beraber nenesinin türbesine girerler. Türbenin mâzisini onlara özetler:

جدي صنع هذا لزوجته... ألبسه كالعروس... جاء عمي... ابنها... أخذ كل الأشياء الشمعدانات... الثريا... زين بها منزله في القاهرة... ترك المكان متربا عريانا.³³⁵

³³² Sazyek, *Roman Terimleri*, 264.

³³³ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 5.

³³⁴ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 166.

³³⁵ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 145.

“Dedem bunu eşi için yaptı... Gelin gibi onu giydirdi... Amcam geldi... Onun oğlu... Bütün eşyaları, mumlukları, avizeleri aldı... Onlarla Kahire'deki evini süsledi... Mekânı tozlu, bomboş bıraktı.”

Hakîm'in ailesinin mahallesine girerler. Bu mahallede amcaları, halaları ve çocukları yaşamaktadır. Altı yüz yıldır varlığını sürdüren ailenin serüveni ise:

هنا نحن منذ ستمائة عام... أسرة كبيرة... فلاحون فقراء... أو متيسرين قليلا... أسماء قليلا... سبعة أسماء فقط تتبادلها الأسرة منذ ستمائة عام...³³⁶

“Biz altı yüz yıldır buradayız... Büyük bir aile... Fakir çiftçiler... Ya da biraz varlıklı... Az isimler... Ailenin altı yüz yıldır kullandığı sadece yedi isim var...”

Hakîm ve Elizabeth, Hakîm'in annesinin yanına gitmişlerdir. Ev temiz bir hâldedir:

كم ازدهت هذه النقوش بضوء الكلوب في الليالي وكم صخبت بأحاديث الرجال، وكم كان جليلا أن ينهض الناس جميعا وقوفا حينما يدخل أبي، الأشياء الآن ساكنة وموحشة.³³⁷

“Geceleri fenerin ışıklarıyla bu nakışlar ne kadar da parlardı, erkeklerin konuşmalarıyla ne kadar da gürültülüydü, babam odaya girdiğinde bütün insanların ayağa kalkması ne kadar görkemliydi, şimdi her şey sessizliğe gömülmüş ve ıssız.”

Hastanede geçirdiği zamanları şöyle özetlemektedir:

—أتعلمين يا الزيث...

—نعم...

—كنت يوما ما مريضا في هذه³³⁸ المستشفى

—...

³³⁶ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 126.

³³⁷ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 119.

³³⁸ المستشفى kelimesi müzekker olması hasebiyle هذا ismi işareti kullanılmalıdır.

وكنّا نجلس نلعب الورق على البلاط العنبر، كنت أعرف عددا من اللعبات المضحكة، وحولي المرضى، أطفال كبار، وجوههم ليس فيها حى، ممتلئة وشاحبة، ناعمو الجلد ناكلون بالمرض. لهم ضحكات واهنة كالأطفال... أطفال كبار.³³⁹

“-Biliyor musun Elizabeth?

-Evet...

-Bir zamanlar hastayken bu hastanede

-....

Oturup fayansın üzerinde kâğıt oynuyorduk, pek çok komik oyunlar biliyordum, etrafımda hastalar var, büyük çocuklar, yüzlerinde sakal yok, dolgun ve solgun, ciltleri yumuşak, hastalıktan zayıf düşmüşler, çocuklar gibi cılız gülüşleri var... Büyük çocuklar.”

Ayrıca Mısırlılar ile ilgili sarf ettiği olduğu sözler de, özetleme tekniğine örnek verilebilir:

المصريون قد مرت عليهم آلاف السنين، عشرات من الملوك وجيوش من الغزاة، هاهم يحبون الكثرة من كل شيء، من الولد والبضائع والنكات والتعليقات السافرة.³⁴⁰

“Üzerinden binlerce yılın geçtiği Mısırlılar, onlarca kral ve savaşçı ordular var, işte onlar her şeyin çokluğunu seviyorlar, çocuklardan, mallardan, nüktelerden ve saçma yorumlardan.”

Eveline ile aralarında geçen konuşmayı özetleyerek vermektedir:

وذات يوم قالت لي إيفلين ان ثمة فريق من السويسريين، فتيات كثيرات، ورجلان وثلاث سيدات في العقد الرابع، وصل الجميع في رحلة إلى القاهرة، وأنها تشرف على سياحتهن، وأنها تود أن أكون معها، وأن أصحب الجميع في رحلة إلى سقارة.³⁴¹

“Eveline bir gün bana pek çok genç kızın, kırklı yaşlarda iki adamın ve üç kadının bulunduğu bir grup İsviçreli'nin olduğunu, hepsinin Kahire'ye bir geziyle geldiğini, turistlere kendisinin rehberlik edeceğini, onunla beraber olmamı ve Sakkâra yolculuğunda hepsine eşlik etmemi istediğini söyledi.”

³³⁹ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 100.

³⁴⁰ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 55-56.

³⁴¹ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 6.

Romanda yer yer gelişen olaylar detaya girilmeden anlatılmıştır:

وصلنا متأخرين، القطار جاء منذ مدة والركاب تفرقوا، اتصلنا باللوكاندة، قالوا نعم : هم هنا، أنا مهتاج مثل
نحلة خلف لوح زجاج، قفزنا إلى تاكسي طار بنا في زحام الشوارع.³⁴²

“Geç ulaştık, tren bir süre önce gelmiş, yolcular dağılmış, oteli aradık, evet
onlar burada dediler. Bir cam bölmenin arkasındaki bir arı gibi heyecanlıyım,
bizi kalabalık sokaklardan hemen götüren bir taksiye atladık.”

أنا مجهد كبقرة عجوز، متهدم، أريد أن تنسال دموعي، خائف وبردان، راجع إلى غرفتي على السطوح، فارغ
مهزوم، حتى صورتها لا أستطيع استحضارها في ذهني... فقط أريد أن أنام.³⁴³

“Ben yaşlı bir inek gibi yorgunum, çökmüşüm, gözyaşlarımın dökülmesini
istiyorum, korkuyorum ve üşüyorum, terastaki odama dönüyorum, eli boş,
mağlup halde, onun yüzünü dahi zihnimde canlandıramıyorum... Sadece
uyumak istiyorum.”

2.4.11. Bilinç Akımı Tekniği

Kahramanların psikolojik düzeninin çözümlendiği eserlerde, bilinç akımı tekniği veya diğer adıyla şuur akışı tekniği ve iç monolog teknikleri sık sık kullanılmaktadır. Bu teknik, iç konuşma tekniği ile çok benzerlikler göstermektedir. İç konuşmadan farklı ise parça cümlelerle mantıksal bir bağlantı olmaksızın karışık bir şekilde içinde olduğu hâli yansıtmaya çalışır.³⁴⁴

Bu akımda iç konuşmadan ayrı olarak kahramanın sezgi ve kanıları arka arkaya ve karışık bir şekilde iç konuşma şeklinde verilmektedir. İç konuşmada ise bu durum tam tersidir. Bilinç akımında karışıklık söz konusu olup mantıklı bir silsile mevcut değildir. Kahramanın iç dünyasından geçenler daha çok gösterme anlatım biçimini andırmaktadır. O denli ki yazar neredeyse okur ile kahraman arasından çekilmektedir.³⁴⁵

Bilinç akımı tekniği, psikoloji dalından romana verilen bir hediyedir. Bu teknik, bir bakıma romanın vasfını da tesiri altına almaktadır. Çünkü bu tekniği deneyimlemek

³⁴² Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 53.

³⁴³ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 51.

³⁴⁴ Yunus Ayata ve Necati Tolga, “Psikolojik Roman, Romana Yansıyan Yazar ve Türk Edebiyatındaki Bazı Örnekleri Üzerine Bir İnceleme”, *İlmî Araştırmalar*, 25 (2008): 10.

³⁴⁵ Aça vdğr., *Tür ve Şekil Bilgisi*, 89.

isteyen bir yazar, istese de istemese de ruh tahlillerine girip romana psikolojik bir zenginlik edindirmektedir.³⁴⁶

Elizabeth'in ayrılık vakti gelmiştir ve vedalaşırlar. Bu durum, Hakîm'i oldukça müteesir eder. Onun ardından bakakalır:

أحذق لهذا العالم بعينين صفراوين مليئتين بالإدانة، فالكرهية أعظم مواهبي، أضمر عليها صدري، لا يراها أحد، لكنهم يحدسونها في عيني المليئتين ألما عاجزا كئيبا.³⁴⁷

“Suçlayıcı, asabi gözlerle bu dünyaya bakıyorum, nefret etmek en büyük yeteneğim, içimde saklıyorum, kimse onu görmüyor, ama onlar çaresi bulunmayan, kederli bir acıyla dolu gözlerimden onu hissediyorlar.”

İçinde bulunduğu kaotik durumdan kurtulma çabasıdadır:

أنا ذاهب إلى الفندق، أمشي في الزحام وحيدا، ياليت إيقاع الحوادث يكون أقل تلاحقا، هذه المدينة المصاخرة، لماذا هي هوجاء ملهوجة، ثقيلة وسخة الأنفاس، سأمشي، لن أركب، الوقت متسع وأريد أن أنشر حولي دائرة أعيش فيها ساعة لوحدي...³⁴⁸

“Otele gidiyorum, kalabalığın içinde tek başıma yürüyorum, Keşke olayların ritminin kesintisizliği daha az olsa, bu gürültülü şehir niçin fırtınalı, çılgın, ağır, nefesleri pis, yürüyeceğim, binmeyeceğim, zamanım çok, etrafıma içinde bir saat tek başıma yaşayacağım bir dâire yaymak istiyorum...”

Mantıksal bir bağlantı olmaksızın geçiş cümleleriyle kahramanın psikolojisini yansıtan cümlelere en güzel örneklerden bazıları şunlardır:

أحدث أحيانا ورم في القلب، يتمدد فيزحم الصدر... أ يوجد عقار أو سحر، أو احتشاد هائل وصرخة جماعية... نجلس كلنا في رحب شاسع ويحكى كل واحد منا حكايته بأقل الألفاظ ذوقا... حينئذ أقول لكم أنها في الصباح مسافرة... ولا أزيد... أصمت يحوطني إنصاتهم... تحملني نبالة العيون... تربت على وحشتي... لكن المدينة جيوش جرارة، متزاحمة تفر من قدر خفي متسلط ناس شاحبون مفزعوا العيون...³⁴⁹

“Bazen kalpte bir tümör oluyor mu, yayılıp göğsü sıkıştıran... İlacı, sihri, büyük bir kalabalığı veya toplu bir çılgılığı var mı... Geniş bir alanda oturup her birimiz en az zevkli sözlerle kendi hikâyesini anlatıyor... İşte o zaman size

³⁴⁶ Tekin, *Roman Sanatı*, 271.

³⁴⁷ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 171.

³⁴⁸ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 151.

³⁴⁹ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 151.

diyorum ki o, sabah gidiyor... Başka bir şey söylemiyorum, susuyorum sizin kulak vermeniz beni kuşatıyor... Gözlerin asaleti beni ayakta tutuyor... Yalnızlığımı ve soğukluğumu okşuyor... Fakat şehir, baskın çıkan gizli kaderden kaçan, birbirini sıkıştıran, kalabalıklaşan çok büyük ordular misâli, insanların yüzleri soluk, gözlerinde korku var...”

ملت بوجهي ناحية الزيت مبتسما لها، أشرقت بسمتها، واهنة في نعاس وجهها، ليس لدي ما أقول ولا ما أسأل عنه، ولا أخاف أن تميل الشمس عن سمتها، هي لي في شحوب ضوئها واضمحلال وهجها، تمنحني لحظة وارفة أنعم في كنفها القدير، أدور معها في الزمن لا تتقلب المواقيت أو تستحيل...³⁵⁰

“Elizabeth'e gülümseyerek ona doğru yüzümü ona çevirdim, gülümsemesi parıldadı, yüzünde hafif bir uyku var, ne diycek ne de soracak bir şeyim var, güneşin onun yüzüne vurmamasından korkmuyorum, yüzündeki ışık solsa da yok olsa da o benim, ferah yuvasından memnun kaldığım bir gölge gibi yayılan bir an veriyor, onunla birlikte dolaştığımda zaman ne geçiyor ne de duruyor...”

كم حلمت بأن تكون لي فتاة أنيقة جميلة مثل الزيت، وأن نمشي معا هكذا في الشارع هادئ نتكلم، كم حلمت، وكم حكيت لنفسي الحكاية وأنا في فراشي أتأهب للنوم، ودائما كان خاطرا مفزعا يهاجم الحكاية ولما تكتمل، وأنا أتأمل يقظانا في تهاويل السقف المخيفة... القهر يخالط دمي يفسد على كل شيء مثل مريض الملاريا...³⁵¹

“Ne kadar da çok hayal ettim Elizabeth gibi şık, güzel bir sevgilimin olmasını, sakın caddede konuşarak bu şekilde birlikte yürümeyi, ne de çok hayal ettim, ne kadar çok hikâye anlattım kendime yatağımda uyumaya hazırlanırken, hikâyeye saldıran rahatsız edici bir düşüncedydi ve hikâyeye henüz tamamlanmadı, uyanık halde korkutucu çatının bölmelerine bakıyorum... Kahr kanıma karışıyor sıtma hastalığı gibi bendeki her şeyi mahvetmek üzere...”

Romanda ön plana çıkan temalardan biri de özlemdir:

الزيت خارجة من باب الدوار، ذابلة الملامح محمرة الوجنتين مهوشة الشعر متكسرة الثوب، تمشي متكاسلة، خطوة أليفة عارفة، ترسل دوغما كلفة أو حذر، كأنما هي هنا منذ ألف عام تتردد بين الصالة والشرفة، وأنا

³⁵⁰ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 148.

³⁵¹ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 95-96.

أرنو إليها تقترب، ثم أغمض عيني مرة أخرى ساكنًا في سمعي وشوشة ثوبها إذ تجلس وتنفسها الرتيب المرتاح، يا لها من عصرية، النسمات اللينة شفت النفس من وخزات المخاوف... كم أحن إلى الشاي، يتوق سمعي إلى جرس الملاعق الناعم في بللور³⁵² الأكواب.³⁵³

“Elizabeth yüzü solgun, yanakları kızarık, saçları dağınık, kıyafeti buruşuk halde evin salonunun kapısından çıkarak üşengeç üşengeç yürüyor, bilindik uysal adımlarla, kendi evi gibi rahat ve dikkatsizce yavaş yavaş yürüyor, sanki o bin yıldır buradaymış gibi salon ile balkon arasında mekik dokuyor, o yaklaşırken ben de ona bakıyorum, sonra bir kez daha gözlerimi kapatıyorum sâkince, otururken elbisesinin çıkardığı hışırtı ve rahat bir nefes alışı kulağında, ne kadar da modern, yumuşak esintiler ruhu korkuların acısından iyileştiriyor... Çayı ne kadar da çok özlüyorum, kaşıkların bardakların kristalindeki yumuşak sesine kulağım özlem duyuyor.”

قلبي ممتلىء بفرحة غامضة... لكنها أليفة... أعرفها... تصاحبني حينما أكون متجهًا إلى نبع طفولتي... الزيت تسرب متسللة داخلًا إلى جواربي. أتراها سمعت نداءً أسرا نابضا باحتياجي في كل خلية من خلايا جسدي... الزيت... الآن أسأليني...³⁵⁴

“Kalbim gizemli bir sevinçle dolu... Fakat tanıdık... Onu biliyorum... Çocukluğumun kaynağına yöneldiğimde bana eşlik ediyor... Elizabeth çaktırmadan yanıma sızıyor. Bedenimin her bir hücresinde isteklerimle dolu tutsak bir çağrıyı işitti mi acaba...”

فإن قلبي مليء، مليء مثل عمري الذي ازدحم بالسنين، والمخاوف تحاصرني، آتية من صمت هذه الشقة الأرضية الرطبة التي تبرز في أغوارها البعيدة عيون القطار، تكبس بسحبها القائمة على صحوة أشواق، تأمل وجه صلاح كيف تخبو أشراق الروعة القديمة...؟ لكنه هنا طول الوقت، في العتامة، في هذه الشقة الأرضية.

355

“Kalbim dolu, yıllarla dolup taşan ömrüm gibi dolu, en derin yerinde kedi gözlerinin parıldadığı bu rutubetli zemin kattaki dairenin sessizliğinden gelen korkular beni sarıyor, karabulutlarıyla özlemimin üzerine çöküyor, Salâh'ın yüzüne bakıyorum nasıl eski ihtişamının parıltısı soldu...? Ama o uzun zamandır burada, karanlıkta, bu zemin dairede.”

³⁵² بلور şeklinde yazılmalıdır.

³⁵³ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 148.

³⁵⁴ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 142.

³⁵⁵ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 107.

Kızlara karşı zaafı olan bir kişiliğe sahiptir:

وأنا أحب أن أتكلم، وأحب الفتيات، يمكنني أن أحكي لهن الحكايا³⁵⁶ طول عمري، فلا شيء أعمله سوى أن أعبد وجه أنثى، ويا لها من مهنة، وأن أجول في الشوارع حتى يلى حذائي، وأن أتكلم عن الأشياء المجيدة، ترينها متوهجة في كلماتي.³⁵⁷

“Konusmayı seviyorum, kızları seviyorum, ömrüm boyunca onlara hikâyeler anlatabilirim, bir kadın yüzüne tapmaktan ki ne güzel bir meslektir, caddeler de ayakkabım eskiyene kadar dolaşmaktan, iyi şeyler hakkında konuşmaktan başka yapacağım bir iş yok, ne güzel de bir iş, sözlerimde ısıldayan o şeyleri fark edersin.”

Karanlık, Hakîm’in ruhuna işleyen bir korku kaynağıdır:

أخاف، وأخاف أن تنسد الدروب بالظلام والصمت، وتبرق في الأركان عيون الوحشة فأعود كسيراً، تنكفىء على حيطان غرفتي بيضاء معتمة بلا شبابيك، أفتح عيني في سواد الظلمة، وتسقط الهواجس على جسدي مثل ورود محتركة الأوراق.³⁵⁸

“Korkuyorum, yolların karanlıkla, sessizlikle kapanmasından korkuyorum, yalnızlığın ve ıssızlığın gözleri parlıyor ve ben mağlup halde dönüyorum, yalnızlığın ve ıssızlığın gözleri penceresiz, karanlık odamın duvarları üzerine yansıyor(vuruyor). Zifiri karanlıkta gözlerimi açıyorum, kaygılar ve endişeler, yaprakları yanmış güller gibi vücudumun üzerine düşüyor.”

Hakîm’in Elizabeth ile ilgili ilk izlenimi:

أما الأخرى -على الطرف الآخر من المقعد- فهي قلقة متوترة تتحرك عيناها بسرعة تطلق تعليقات دهشة متعاقبة، صوتها يحمل رنة باكية تدفع الإنسان لأن يصمت ويستمع إليها، جلست على المقعد الذي أمامها، أحس بقلقها خلف ظهري، لكن الأخرى هي التي تعينني ومن هذا الوضع أستطيع أن ألحظها كل حين، لكن... شيئاً ما، دائرة مرسومة حولها تبدو صعبة الاختراق.³⁵⁹

“Ancak diğeri -koltuğun diğer tarafında oturan- o endişeli ve gergin, gözleri hızlıca hareket ediyor, birbirini ardına şaşkınca yorumlar yapıyor, sesi insanı susmaya ve onu dinlemeye sevk eden ağlamaklı bir ton barındırıyor. Onun

³⁵⁶ الحكايات

³⁵⁷ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 72.

³⁵⁸ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 6.

³⁵⁹ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 8.

önündeki koltuğa oturdum. Arkamda onun endişesini hissediyorum. Fakat benim ilgimi çeken diğeri. Bu konumdan her zaman onu görebilirim, Fakat... Bir şeyin, onun çevresinde çizilmiş bir dairenin aşılması güç görünüyor.”

Otobüsle giderken insanlar dışarıya bakmaktadırlar. İnsanların hâli Hakîm’de üzüntü uyandırır:

كل العيون خارج النوافذ، يتفرجون علينا، يالثرثثنا وفقرنا، كم نحن كآبى وشاحبون لكننا... أه، صدري ممتلىء بالكلام، وأحدا لم يسألني، أنا هنا وحدي.³⁶⁰

“Bütün gözler pencerenin dışında. Bizi seyrediyorlar, yıpranmışlığımızı ve fakirliğimizi, ne kadar da depresif ve solgunuz... Ah, içim sözlerle dolu, ama kimse bana bir şey sormadı, ben burada yalnızım.”

Bir anlık heyecanla köyüne davet etmektedir, ancak onları misafir edecek kadar parasının olmaması kendisinde panik uyandırmaktadır:

لكن ما كان لي أن أدعوها إلى البلد، لو حضر كل هؤلاء، كيف أطعمهم، قد يكلفني هذا خمس جنيهات، من أين ؟ لو كنت أقل تسرعا، كيف احتال لأخرج من هذه الورطة، لكنه شيء رائع أن تأتي، هذه الدقيقة الجميلة التي تدخن في هدوء خلف ظهري.³⁶¹

“Ama onu köye çağırmamalıydım (bana ne oluyor da onu köye davet ediyorum), şayet hepsi gelse onları nasıl doyuracağım ki, bu bana beş cüneyh’e mal olabilir. Nerdeee?... Daha yavaş olsaydım bu açmazın içinden nasıl çıkacaktım? Fakat arkamda sâkince sigara içen bu güzel küçüğün gelmesi muhteşem bir şey.”

Hakîm, Elizabeth’in yanında sessizce yürümektedir. Artık ona alışmaya başlamıştır. Onun yüzüne bakmaktadır.

تبدو مرهقة قليلا، تزدهي وجنتاها ازدهاء واهنا، اختفت تلك اللامبالاة تماما من حول الفم، غاية في الرقة كراهبة...³⁶²

“Biraz yorgun görünüyor, yanaklarında hafif bir parıltı ortaya çıkıyor, o umursamazlık ağzın etrafından kayboldu, bir rahibe kadar nazik...”

³⁶⁰ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 9.

³⁶¹ Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 13.

³⁶² Kâsım, Muhâvele li'l-hurûc, 20.

تمشي هادئة، مفكرة... ربما، ترى بماذا تفكر، هل تشغلها نفس الفكرة، هل نحن متباعدان جدا، لكنني أكون رقيقا وأنا معها، ممتلىء القلب بالكلام.³⁶³

“Sâkince, düşünceli hâlde yürüyor, belki de, acaba ne düşünüyor, aynı şey onu da meşgul ediyor mu yoksa -birbirimizden çok mu uzağız- fakat onunla birlikteyken kibar içimden hep konuşmak geliyor.”

Elizabeth'in değişen davranışları karşısında Hakîm şaşkınlığa uğrar:

تأملتها مستغربا، أين كل ما رأيناه معها، كأنما كانت في مشوار عادي ممل تذهب إليه كل يوم، لكنني كنت حولها طول الوقت أحيطها بشغفي ولهفتي، وكانت تشرع نحوي وجها مليئا بالعدوثة... لا يمكن أن تكون عادية إلى هذا الحد، ترى ماذا تقول في نفسها الآن... أحاول أن اصطاد رعشة عينيها... لكنها غارقة في حديث عن المشروبات والحر، وأنا خارج الدائرة أنتظر.³⁶⁴

“Garipseyerek ona baktım, onunla gördüklerimizin hepsi nerede, sanki her gün gittiği sıradan, sıkıcı bir gezintiydi, fakat ben gün boyu etrafında tutku ve heyecanla onu kuşatıyordum, tatlı bir yüzle bana doğru yöneliyordu... Bu kadar da sıradan olması mümkün değil, şu an içinden ne diyor acaba... Gözlerindeki titreyişi yakalamaya çalışıyorum... Fakat o içecekler ve sıcaklık hakkındaki bir konuşmaya dalmış vaziyette. Ben de çemberin dışında bekliyorum.”

2.5. Romanın Bakış Açısı Bakımından İncelenmesi

2.5.1. Hâkim (İlâhî, Tanrısal, Omniscient) Bakış Açısı

Tekin, hâkim bakış açısıyla ilgili olarak *“Temel karakteri itibarıyla 'her şeyi bilme' esasına dayanan bu bakış açısı, yazara geniş imkânlar sunmaktadır.”* ifadesini kullanmıştır.³⁶⁵

Çetışli ise, bu bağlamda şu ifadelere yer vermektedir: *“İlahi/Tanrısal bakış açısına sahip olan bu anlatıcı, hikâyeye ve romanın itibarı dünyasının kesin hâkimi; hatta tanrısı durumundadır. Bu sebeple itibarı dünyada yaşanmış, yaşanan ve yaşanacak olan her şeyi bilir, görür ve duyar. Onun son derece geniş bilme, görme, duyma imkânı, kahramanların gönlü veya kafasından*

³⁶³ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 38.

³⁶⁴ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 25.

³⁶⁵ Tekin, *Roman Sanatı*, 54.

geçenleri okumaya kadar uzanır. Bu noktada onun için imkânsızlık söz konusu değildir.”³⁶⁶

İngilizce’de omniscient kelimesine denk gelen bu bakış açısı her şeyi bilen, her şeyi gören anlamına gelmektedir. Omniscient kelimesi Türkçe’ye “Tanrısal olarak” çevrilmiştir. Bu bakış açısının bir diğer adı da üçüncü tekil şahıs anlatıcıdır. Anlatıcının, bahse konu olan durumların içinde olmaması ve onlara hâkim olması, anlatıcıya oldukça fazla hareket özgürlüğüne imkân verir. Anlatıcı eserdeki olayı anlatırken yorumlama, özetleme, tartışma ve yargılarda bulunma imkânı vardır. Bu yöntemde anlatıcı, tabii olarak kahramanlardan çok daha fazla bilgiye sahip olup kahramanlar hakkında kendilerinin okura verebileceklerinden çok bilgiye sahiptir. Eserde anlatıcı, anlatımını iki farklı biçimde gerçekleştirebilir. Birinci olayları veya durumları okura bizzat kendisi anlatır ya da olayı kişilerarası konuşma ve eylem biçiminde sunar.³⁶⁷

وعلى طاولة قريبة كان ثمة رجل في حوالى الأربعين - ممتلىء أنيق لامع- معه سيدة لا تبدو زوجته، بالة الأناقة مطلية الوجه بالاعتناء، الرجل يدللها باهتمام ودرنة، فاتنة لكن ثمة لمحات خاطفة من الضجف والخوف...³⁶⁸

“Yakın masada yaklaşık kırk yaşında bir adam vardı -dolgun, yakışıklı, ıslıtlı- yanında eşi gibi durmayan bir kadın vardı, çok şık, özenle yüzüne makyaj yapılmış, adam onu ilgiyle şımartıyor, büyüleyici fakat üzerinde güçsüz, korkulu, anlık bakışlar var...”

ناس كثيرون على محطة الاتوبيس، أشجار ضخمة، تتدلى من الفروع جذورا تبحث مرة أخرى عن الأرض، القمم العالية غارقة في الظلمة صامتة، النهر يتسلل خلف ظهور الناس جنب الشجر، تفضحه بقع من الضوء تبرق دهشة، والماء يهمس للشاطئ حذرا، الناس يتلفتون، كثيرون هم لكنهم وحيدون مغلقون، المساء رائق هامس، لمعات المصابيح المتباعدة أو الجنادب المخبأة في الليل...³⁶⁹

“Pek çok insan otobüs durağında, kocaman ağaçlar, toprağı tekrar arayan kökler dallardan sallanıyor, yüksek tepeler karanlığa sessizce gömülmüş, nehir ağaçların yanından insanların arkasından sızıyor, dehşetle parlayan noktaları onu açığa çıkarıyor, su kıyıya dikkatlice fısıldıyor, insanlar etrafına

³⁶⁶ Çetişli, *Metin Tahlilleri*, 84.

³⁶⁷ Hasan Boynukara, *Roman'da Bakış Açısı ve Anlatılış* (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1997), 116-117.

³⁶⁸ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 92.

³⁶⁹ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 85.

bakınıyorlar, onlar çok ama yalnızlar, içlerine kapanıklar, akşam sakin, fısıltılı, birbirinden uzak lambaların ışıltıları ve geceleyn gizlenmiş çekirgeler...”

الزيت تحرق في الأباريق النحاسية بعيون لا تطرف، صاحب البضاعة جهم معتد بنفسه، وايلين تكاد تفقد أنفاسها انبهاراً، أخرجت كل ما في حافظتها من نقود وأودعتها يد الرجل وهي تتسول إلي.³⁷⁰

“Elizabeth bakır ibriklere gözlerini kırpmaksızın bakıyor, mal sahibi asık suratlı, kendisini beğenmiş, Eileen’in hayranlıktan nefesi kesilmek üzere, cüzdanında olan paranın hepsini çıkardı ve bana el açarken adamın eline bıraktı.”

البضائع ساكنة في واجهات الدكاكين، والتجار ساكتون على كراسيهم أمام الأبواب سلام رائق يرين في جو الحارة الرطب الثقيل...³⁷¹

“Mallar dükkânların vitrinlerinde duruyor, tüccarlar kapıların önündeki sandalyelerinde sessizler, asude bir esenlik sokağın ağır nemli havasında hüküm sürüyor...”

كيف يحصدون الغلال، يدرسونها ويذرونها، يحسبها الكاتب وتوضع في المخازن، هنا يصيدون والأسماك تسبح تحت القارب في انتظار الحراب المشرعة، هنا يذبجون الثور، كيف يقيدونه ويلقون به أرضاً... فلاحون خارقو الدهاء، يحكون بأناة شديدة وعلى وجوههم تعبير واحد رائق مبتسم.³⁷²

“Mahsulleri nasıl hasat ediyorlar, saklıyorlar, bırakıyorlar, kâtip onu hesaplıyor, ambarlara koyuluyor. Burada avlıyorlar ve süngüleri bekleyen balıklar salın altında yüzüyor. Boğayı burada kesiyorlar. Onu nasıl bağlayıp yere yatırıyorlar... Aşırı zeki çiftçiler, yüzlerinde sakin, gülümseyen tek bir ifadeyle çok sabırlı bir şekilde anlatıyorlar.”

2.5.2. Gözlemci Bakış Açısı

Gözlemci bakış açısı, örtüşen görüş birliğinin farkına varan bakış açısıdır.³⁷³

³⁷⁰ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 61.

³⁷¹ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 60.

³⁷² Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 19.

³⁷³ Orhan Keskintaş, “John Rawls’un Kamusal Akıl Kavramı ve Demokratik Müzakere Tartışmaları”, *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Kongresi: Krizler, Belirsizlikler ve Arayışlar Özel Sayısı/5 (2021): 138.

Çetişli'nin aktardığına göre “Müşahit/gözlemci bakış açılı anlatıcı, itibarî dünyada olup bitenleri, sadece müşahade etmekle yetinir. İkinci aşamada da gözlemlerini âdeta bir kamera tarafsızlığı ile okuyucuya nakleder.”.³⁷⁴

Gözlemci bakış açısında anlatıcı, birinci tekil şahıs konuşmasıyla ön plana çıkmaktadır. Hâkim bakış açısına kıyasla olay kurgusunun içinde yer alan kahramanlarla konuşup araştırmalar yapabilmektedir. Anlatıcı, her şeye rağmen olayla ilgisi veya ben zamirini uygulamasını tüm olayları gözetlemek ve bu çıkarımları okura aktarmakla sınırlıdır. Bu anlatım bakış açısına örnek gösterilebilecek bazı edebi türler ise, günlük ve mektup olarak konumlandırılabilir.³⁷⁵

Gözlemci bakış açısı, kahramanı bir kamera sessizliğiyle izler ve okura aktarır. Anlatıcı, reflektör konumdadır. Gözlemci bakış açısında kahramana müdahale edilmemektedir. O nedenle kahramanın düşüncesi ve iç sesi okura geçmez.³⁷⁶ Gözlemci bakış açısı, olaylar ve nesneler üzerinde gözlem yeteneğine göre aktarımlar yapar.³⁷⁷

الراقصة هناك فعلا، صغيرة قدر الإصبع تتمايل في رداؤها، ثم انتهى المشهد فجأة...³⁷⁸

“Gerçekten orada dansçı var, parmak kadar küçük, elbisenin içinde sallanıyor, sonra aniden görüntü sona erdi...”

أمام باب النادي الأهلي تنتظر بضعة سيارات ويتحلق بضعة³⁷⁹ سائقين يرتكن بعضهم على أنوف السيارات، حينما حاذيناهم تأملونا، تبادلوا الضحكات والتعليقات عيونهم مسلطة علينا مثل كشافات السيارات.³⁸⁰

“el-Ehli kulübünün kapısının önünde birkaç araba bekliyor, şoförlerden bir kısmı arabaların kaputuna yaslanıyorlar, onların yanından geçince bize baktılar, gülüştüler ve birbirlerine yorum yaptılar, gözleri araba farları gibi üzerimize dikilmiş.”

الناس في فتحات الأبواب أو عند أقدام الحيطان، يسلمون من أماكنهم أو يقومون مصافحين.³⁸¹

³⁷⁴ Çetişli, *Metin Tahlilleri*, 87.

³⁷⁵ Boynukara, *Roman'da Bakış Açısı*, 118.

³⁷⁶ Dinçer Öztürk, “Dede Korkut Hikâyeleri’nden Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesine Genel Bir Yaklaşım”, *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, 8/65 (2021): 182.

³⁷⁷ Tekin, *Roman Sanatı*, 56.

³⁷⁸ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 159.

³⁷⁹ İfadesi بضع şeklinde yazılmalıdır.

³⁸⁰ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 157.

³⁸¹ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 149.

“İnsanlar kapı eşiklerinde ya da duvar diplerinde, oturdukları yerden selamlıyorlar ya da tokalaşmaya kalkıyorlar.”

2.5.3. Kahraman Bakış Açısı

Eserin merkezinde anlatıcının “ben”i bulunur. Bu bakış açısıyla; olayın yaşandığı andaki hâlini, kişisel geçmişini ve anlatma zamanına ait görüşlerini dile getirebilir. Böylelikle üç farklı zaman dilimini aktarma fırsatı bulmuş olur.³⁸²

Kahraman bakış açısı, eserin bizzat olay örgüsünde yer alan kahramanlardan biridir. Anlatıcı, olay örgüsünün başkahramanı olabileceği gibi biraz geri planda kalan figürler de olabilir. Başkahraman anlatıcı olursa anlatıcı ile okur arasındaki mesafe en aza inecektir. Kahraman anlatıcı, bir insanın sahip olabileceği duyma, görme, konuşma ve yaşama gibi temellere sahiptir. Bu nedenle hâkim bakış açısında olduğu gibi her şeyi bilme, her şeyi görme gibi sıfatlardan çok uzaktır. Anlatıcı, ilâhî değil tamamıyla beşerî bir yapıya sahiptir.³⁸³

Kahraman bakış açısı diğer adıyla tekil bakış açısı, tabii olarak yalnızca “otobiyografik” özellik taşıyan romanlarda süregelen bir yöntem olmayıp genel anlamda “ben-anlatım” yöntemiyle ele alınan romanlar için süregelen bir bakış açısıdır.³⁸⁴ Kısacası olaylar, kahraman bakış açısında birinci kişinin ağzından aktarılır.

ارتبكت إلى أقصى حد، وبقت شفتاي تتحركان، أتممت عاجزا عن تكوين جملة صحيحة...³⁸⁵

“Kafam çok karıştı, dudaklarım hareket ediyor, düzgün bir cümle kurmadan aciz bir hâlde kekeleyorum...”

بضعة كراسي وجرسونات يتلکأون في انتظار الزبائن، لم ندخل، واصلنا الصعود على سلم صغير إلى شرفة البرج، أخذتها إلى السور محيطا كتفيها بذراعي، القاهرة تمتد أمامنا شاسعة.³⁸⁶

“Birkaç sandalye var, garsonlar müşterileri beklerken oyalanıyorlar, girmedik, küçük merdivenden kulenin balkonuna çıkmaya devam ettik, onu demir korkuluklara götürüp omuzlarını kollarıma aldım, Kahire önümüzde geniş bir şekilde uzanıyor.”

³⁸² Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş* (Ankara: Akçağ Yayınevi, 1991), 101.

³⁸³ Çetişli, *Metin Tahlilleri*, 85.

³⁸⁴ Tekin, *Roman Sanatı*, 58.

³⁸⁵ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 162.

³⁸⁶ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 159.

أضواء تنعكس على طاولات مستديرة ومقاعد لكن لا أحد هناك أبداً، عدت بالتذاكر، الزيت تجلس مطرقة سارحة، لم أرد أن أزعج شرودها، جلست بجوارها محاذراً، رفعت عينيها إلي... بقيت أتأملها ساكناً.³⁸⁷

“Işıklar yuvarlak masaların, sandalyelerin üzerine yansıyor, fakat orada hiç kimse yok, biletlerle döndüm, Elizabeth başı öne eğik ve dalgın bir şekilde oturuyor, onu dalginken rahatsız etmek istemedim, dikkatli bir şekilde yanına oturdum, gözlerini bana doğrulttu... Sâkince ona bakakaldım.”

وأدب في الشوارع بلا كلال، يوليو يفرش السكك نارا، توشك الأشياء أن تتوهج، يتقترح تحت إبطي ثنيات رقبتى، ما بين فخذى... لكنني أمشي، أندفع مثل جمل قديم.³⁸⁸

“Bıkmadan usanmadan caddelerde dolaşıyorum. Temmuz, yollara ateş sermiş. Neredeyse eşyalar yanacak, koltuk altım, boynum ve uyluğum pişik oluyor... Fakat ben yürüyorum. Yaşlı bir deve gibi ilerliyorum.”

عدنا إلى العربة، كل في مكانه الأول، وعادت هي ترتب ثوبها حول ساقها تعدل نظارتها وتدخن سارحة عبر النافذة كأنما هي جالسة في صالون، ابتسمت لها ثم أدركت أنني أبتسم بلا معنى، وتجاهلت هي ابتسامتي تماماً، غرقت في احساس خائق بالسخف والتفاهة.³⁸⁹

“Arabaya döndük. Herkes eski yerinde. Döndü, bacağına dolanan elbisesini, gözlüğünü düzeltti, sanki salonda oturuyormuş gibi pencereye dalarak sigarasını içiyor, ona gülümsedim ama sonra bunun anlamsız bir gülümseme olduğunun farkına vardım, gülümsememi görmezden geldi, boğucu bir saçmalık ve anlamsızlık duygusuna daldım.”

جلسنا القرفصاء على الشاطئ الطيني متجاورين، مددت يدي في الماء، بارد، أخذت منه أغسل وجهي ورقبتى، هي تخفي يدها في الماء صانعة كركرة صغيرة... ثم قمنا تسلقنا عائدين إلى الشارع نسوي ثيابنا.³⁹⁰

“Çamurlu sahilde yan yana ayaklarımızı karnımıza çekip ellerimizi sararak oturduk, elimi suya uzattım, soğuk, suyu alıp yüzümü ve boynumu yıkadım, küçük sesler çıkartarak eli suyun altında gizliyor... Sonra kalktık, kıyafetlerimizi düzeltip tırmanarak caddeye geri döndük.”

³⁸⁷ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 158.

³⁸⁸ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 5.

³⁸⁹ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 16.

³⁹⁰ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 43.

ندب وحدنا في الليل، تركوا لنا المصاييح مضاءة وناموا، كم أريد أن أقول لك عنهم أشياء يا الزيت وهم نائمون، كل الأشياء التي لا أستطيع أن أقولها وهم صاخبون حولي بضجيجهم.³⁹¹

“Geceleyin yalnız başımıza yavaş yavaş yürüyoruz, bizim için ışıkları açık bırakıp uyudular, Elizabeth onlar etrafımda gürültüleriyle rahatsız ederken sana söyleyemediğim her şeyi onlar uyurken sana söylemeyi ne kadar da çok istiyorum.”

علي أن أترك كل شيء و أبقى بجانبه، أفتح قلبي له ليملاؤه بالقتامة الحالكة، ذعرت ذعرا شديدا، أريد أن أخرج وأنجو بمسرتي، سأذهب إلى صلاح، اتصلت به تليفونيا أمس مساء³⁹² وقال انه سيأتي معي إلى البلد، اختطفنا أشياءي وطرت هاربا.³⁹³

“Her şeyi bırakıp onun yanında kalmam gerek, zifiri karanlıkla doldurması için kalbimi ona açıyorum, çok panikledim, sevincimle çıkıp kurtulmak istiyorum, Salaha gideceğim, dün akşam ona telefon ettim ve benimle köye geleceğini söyledi, eşyalarımı alıp fırladım.”

2.6. Romanın Yapı Unsurları Bakımından İncelenmesi

2.6.1. Zaman

Tepebaşılı, zamanı “Edebî olsun ya da olmasın her türlü anlatım zamana bağlıdır. Zaman, eserin bütününi yapılandırır, gruplandırır ve modellendirir.” şeklinde ifade etmiştir. Olaylar geçmiş, şimdi ve gelecek arasında gidip gelir.³⁹⁴

Çetin ise zamanla ilgili olarak “Anlatma zamanında nesnel ve vaka zamanları farklı yorumlanarak yani yeniden üretilerek sunulabilir.” ifadesini kullanmıştır.³⁹⁵

Anlatıcılar vasıtasıyla önümüze serilen yapay dünya, geçmiş, şimdi ve gelecek arasında salınır. Zamanın farklı yapılarda boyutları mevcuttur. Bazen dün, bazen bugün, bazen de yarın yapısı altında devamlı ilerleyen, geri döndürülemez bir yapıdır. Kurmaca anlatılar, genel olarak farklı değişimlerin etkisinde kalan ya da yol açan bir şahıs, ikinci

³⁹¹ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 100.

³⁹² Doğru hâli مساء şeklindedir.

³⁹³ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 103.

³⁹⁴ Tepebaşılı, *Roman İncelemesi*, 149.

³⁹⁵ Çetin, *Roman Çözümleme*, 131.

olarak bu değişimleri zamansal ya da mantıksal bağlar ile sergilenen durumlar ve sonunda bu yapıya başlangıç ve son kazandıran limitlemelerle görünüm elde eder.³⁹⁶

Zaman genel anlamda, eserde yaşanan olayların başka biri tarafından bilinip, anlatılan, okura sunulan şeydir. Romandaki zaman okura aktarıldığında olay zamanı değişim gösterebilmektedir. Okura yalnızca olayın olduğu zaman aktarımı ile yetinilmez; bunun yanı sıra geriye dönüş ve ileriye gidişlerle farklı zaman dilimleri de olaya eklenebilir. Bu sebeple vakaların yaşandığı bir dış zaman dilimi mevcut olup bu zaman dilimine nesnel zaman; bu zaman diliminin bazı anlarında geçen vakalara vaka zamanı; son olarak vakalar yaşanıp bittikten sonra romancı tarafından kâğıda eklenirken zamanda kırpmalarla tekrardan kurgulanan zamana da anlatma zamanı denir.³⁹⁷

Romanda anlatma ve vaka olmak üzere iki farklı zaman dilimi vardır. Anlatma zamanı geçmişe yolculuk yapılmak suretiyle yaşanan olayların anlatılmasına, vaka zamanı da şu anda içinde bulunulan zaman diliminde gerçekleşen olayların anlatılmasına dayanmaktadır.

Muhâvele li'l-hurûc romanının başlangıç kısmında Temmuz ifadesine yer verilerek hikâyeye başlanmaktadır. Devamında ise 16 Temmuz 1966 tarihi zikredilerek zaman doğrudan belirtilmiştir. Bunların haricinde vaka zamanı ile bağlantılı olarak doğrudan dikkat çekilen bir zamana rastlanmamıştır.

Roman, psikolojik durumunu ifade eden satırlarla başlar. Akabinde romanın konusu olan turistik gezi ile peş peşe olayların anlatımı takip eder. Romanda olaylar zamansal olarak dar bir süre zarfında gerçekleşmiştir, okur üzerinde süre olarak aylar, yıllar gibi bir zaman dilimi uyandırmamaktadır.

Yazar, romandaki anlatımda ara ara geçmişe dönmek suretiyle monotonluğun önüne geçmeye çalışmıştır. Örneğin hastalıkla geçirdiği çocukluk döneminden bahsetmektedir. Yazarın kendi yaşantısıyla başrol olan Hakîm'in yaşadığı olayların birbiriyle paralellik gösterdiği ortaya çıkmaktadır. Bu noktadan hareketle o zaman diliminin 1937-1943 tarihlerine tekabül ettiğini varsaymaktayız.

³⁹⁶ Tepebaşı, *Roman İncelemesi*, 151-152

³⁹⁷ Çetin, *Roman Çözümleme*, 130-131.

Yine Almanya’da bulunduğu dönemden bahsedilmiş olması, o zaman diliminin 1974-1985 yıllarına tekâbül etme ihtimalini kuvvetlendirir.

Yazarın bazen üslubu, bazen de geçmişe yaptığı geri dönüşler sebebiyle, bazen romandaki konu ve zaman kronolojisinde bir kopukluğun meydana geldiği de söylenebilir.

2.6.2. Mekân

Arapça asıllı bir kelime olan mekân, en basit tanımıyla “*Bir kurmaca metinde olayın geçtiği yerdir.*”. Kurmaca dünyadaki mekân ev, mahalle, çarşı, pazar, köy, dükkân benzeri yaşadığımız dünyadakine benzer bir şekilde olabileceği gibi hayal dünyasında kurgulanan ütöpik mekânlar da olabilir.³⁹⁸

Çetin, mekânı “*Romana özgü olay ya da olayların ve roman kişilerinin hareketlerine ayrılmış bir sahne olan yerdir.*” biçiminde tanımlamıştır.³⁹⁹

*Aslında “Roman gibi gelişmiş anlatı yapılarında mekân, varoluş kaygısıyla ilgili bir duraksamadır; zamanın sonsuz akışında yitip gitmek istemeyen insanın tutunduğu “dışardaki içerdilik” niteliğindeki bir yerdir.”*⁴⁰⁰

Kurmaca metinlerin bir diğer ögesi de mekândır. Mekân isminin yerine çevre ya da uzam isimleri de zaman zaman kullanılabilir. Hikâyede ve romanda vakanın gerçekleştiği mekân okurun zihninde canlandırılır.⁴⁰¹ Bu canlandırmalar ise, betimlemeler aracılığıyla ortaya koyulmaya çalışılmaktadır.⁴⁰²

Mekân kavramı için aynı zamanda çevre sözcüğü kullanılmaktadır. Mekân/çevre sadece bir olayın meydana geldiği yeri temsil etmez. Kişinin hâkimiyeti dışında olup sosyal bir etkidir. Bireyin hayatını belirleyici bir tarzda etkilediği de yadsınamaz bir hakikattir. Bununla birlikte okura zikredilen mekânlar aracılığıyla eserdeki karakterler hakkında fikir yürütme fırsatı verir. Mekânın değişmesiyle eserin ritminde de bir hareket olmasına olanak tanır.⁴⁰³

³⁹⁸ Kolcu, Öykü Sanatı, 23.

³⁹⁹ Çetin, *Roman Çözümleme*, 133.

⁴⁰⁰ Ramazan Korkmaz ve Veysel Şahin, *Romanda Mekân* (Ankara: Akçağ Yayınevi, 2017), 11.

⁴⁰¹ Aça vdğr., *Tür ve Şekil Bilgisi*, 63.

⁴⁰² Şaban Sağlık, *Popüler Roman Estetik Roman* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2010), 58.

⁴⁰³ Ergiydiren, *Edebiyat Araştırmaları*, 19-21.

Mekânlar, eserlerde farklı bakımlardan çeşitli görevler üstlenir. Mekân, figürlerin zihinsel ve mental hallerini okura aktarabilir. Betimlenen mekân, bir ülkeyi, yeri, şehri ya da köyü sevdirebilir. Tam tersi oraya karşı soğukluk hissini de uyandırabilir.⁴⁰⁴ Mekânın olmadığı bir roman düşünülemez. Ayrıca hiçbir mekân boşu boşuna bir romana dâhil olmaz.⁴⁰⁵

Romanda genel anlamda mekân kavramı, somut mekânlar ve soyut mekânlar şeklinde ikiye ayrılır.⁴⁰⁶

Kâsım'ın *Muhâvele li'l-hurûc* adlı romanının olay örgüsü pek çok mekân üzerine kurgulanmıştır. Olaylar Mısır'da cereyan etmektedir. Eserde en çok zikredilen mekân ise Nil nehri olmuştur. Başkahraman Hakîm'in sıklıkla uğradığı noktalardan biridir. Bazen yalnız bazen de arkadaşlarıyla pek çok defa Nil'e gitmiştir. Hakîm'de farklı duygular da uyandırmaktadır.

النيل من هنا شاسع أسود، يبعث الرهبة.⁴⁰⁷

“Buradan Nil, korku verecek şekilde büyük ve simsiyah.”

النيل ينساب، تحس بكل جبروته الناعس تحت هذا الإهاب اللامع الرجراج، يشدك يهمس لك...⁴⁰⁸

“Nil akıyor, onun bu parlayan, çalkantılı tabakanın altında yatan kudretini hissedersin, kendisine çekip sana fısıldıyor...”

Kahire'den yola çıkmışlardır. Çıktıkları gezide ilk durakları Memphis olmuştur. Remsis heykelinin olduğu yerdeki küçük binaya merdivenlerden çıkmışlardır. Orada bulunan heykelleri incelemişlerdir. Ardından otobüse dönerek yolculuğa devam etmişlerdir. Sonraki durakları ise Sakkâra piramidi olmuştur. Burada diğer yerlere göre daha uzun vakit geçirme ve gezme fırsatı bulmuşlardır. Havanın kararmasıyla beraber otobüse atlayıp geri dönmektedirler. el-Herem caddesine gelince Hakîm otobüsten inmiştir.

⁴⁰⁴ Şaban Sağlık, “Kurmaca Âlemin Kurmaca Sözcülerinden Romanda Zaman-Mekân-Tasvir”, *Hece Dergisi*, Türk Romanı Özel Sayısı, Sayı 65.66.67 (2002): 147-148.

⁴⁰⁵ Sağlık, *Popüler Roman*, 58-59.

⁴⁰⁶ Çetin, *Roman Çözümleme*, 133.

⁴⁰⁷ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 42.

⁴⁰⁸ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 44.

Ebü'l-'Alâ köprüsünün yakınına oturup köprüye bakmaktadırlar. Hakîm'in aklına köprüyü yapan mühendisin acıklı hikâyesi gelir.⁴⁰⁹

Gece meclisinden çıktıktan sonra ise Ramses caddesini diğer yakaya geçmek için kullanmışlardır.

Araba geçtiğinde sallanan Kasru'n-Nil köprüsünde yürürken köprünün ortasına geldiklerinde korkuluklara yaslanıp etraflarındaki manzarayı izlemeyi tercih etmişlerdir.

Deniz otobüsüyle el-Kanâtır bahçesine kızlarla gitmişlerdir. Yirmi yıl sonra Hakîm, yeniden ziyaret etme fırsatı bulmuştur.

Elizabeth ile Hakîm'in yemek yemek için tercihleri ise, Shimi lokantası olmuştur.

Hakîm, arkadaşlarıyla kendi köyüne giderken aktarma yapmak için Tantâ tren istasyonunu kullanır.

Ayrıca mekân isimleri olarak Endülüs bahçesi, el-Mısri müzesi, Hilton, el-Moski, el-Kasru'l-'aynî, yeni el-Kasru'l-'aynî, Fuâd, el-Cebelâyye caddesi, vezirin mezarı, el-Hüseyn, Ömer Mekrem, Nil camii, Tahrir meydanı, ed-Dimyatî lokantası, el-Kasru'l-'aynî, el-Celâ/el-Galaa köprüsü, el-Kasru'l-'aynî hastanesi, el-Kasru'l-'aynî, el-Muâriz, el-Ehlî kulüp binası binası, Memphis, Paris, Almanya, Hakîm'in köyündeki mezarlık ve okul, Salâh'ın evi, Babü'l-hadîd ve Korniş geçmektedir.

Bununla birlikte mekân olarak Neml köyü de zikredilmiş ve oradaki insanların hasta olduğuna değinilmiştir.⁴¹⁰

⁴⁰⁹ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 162.

⁴¹⁰ Kâsım, *Muhâvele li'l-hurûc*, 10.

SONUÇ

Abdülhakîm Kâsım, altmışlar kuşağındaki çağdaşları arasında eserlerinde kullandığı dil ile ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte bu dil herkesin ilk seferde kolaylıkla anlayabileceği bir dil de değildir.

Abdülhakîm Kâsım'ın birinci derecede ön plana çıkan eseri *Eyyâmü 'l-insâni's-seb'a'*dır, ancak daha önce bu eser hakkında çalışma yapılması sebebiyle diğer eserleri arasından bir seçim yapma yoluna gidilmiştir. Bu seçimde ise eserde ele alınan konu, eserin dili ve tematik yapısı gibi faktörler etkili olmuştur.

Muhâvele li'l-hurûc'da bölüm başlıkları olarak rakamlar kullanılmıştır. 1'den 7'ye kadar yapılan numaralandırmaların neye dayandığı tam olarak anlaşılamamaktadır. Zira konu bütünlüğünün devam etmesi, yeni konu başlangıcının olmaması, zaman birlikteliği gibi faktörler sebebiyle bir ayırım yapmak zordur.

Bununla birlikte söz konusu eserin dili ağır, yoğun olan sanatsal bir dildir. Eserde isim cümlesinin kullanımı nispeten fiil cümlesinin kullanımından fazladır. Fasih dilin kelimelerinin veya buna benzer kelimelerin kullanımına başvurulmaya çalışılmışsa da Mısır lehçesinin kullanımı azımsanmayacak düzeydedir. Bunların yanı sıra yazım yanlışları, noktalama işaretlerinin kullanılmaması ya da gereksiz kullanılması gibi hata ve eksiklikler de mevcuttur. Bazı kelimeleri nitelemek için peş peşe sıfatlar kullanılmıştır. Aptal bakışlar, ahmak gibi argo sayılabilecek kelimeler de eserde göze çarpmaktadır.

Mecâz, istiâre, kinâye, teşbih gibi edebî sanatların kullanımına romanın her tarafında sıklıkla başvurulmuştur. Betimlemeler ve somutlaştırmalar aracılığıyla olayların okurun gözünde görünür kılınmasına gayret edilmiştir. Kelimelerin seçimindeki ve kullanımındaki ustalık, dile vâkıf olanların kavrayabileceği bir düzeydedir.

Modern anlatım teknikleri olarak kabul edilen monolog, gösterme, bilinç akımı eserde mürâaat edilen tekniklerin başında gelmektedir. Geriye dönüş tekniği ile monotonluğun önüne geçilmiştir.

Muhâvele li'l-hurûc'da başrolün adının Hakîm olması, çocukluk döneminde ağır bir hastalık geçirmesi, Almanya'ya yolculuk yapması, hikâyeler yazması, babasının dinleyicileri hâkimiyeti altına alabilen bir karaktere sahip olması gibi unsurlar Kâsım'ın hayatından iktibâs edilen kesintiler izlenimini vermektedir. Dolayısıyla eserde otobiyografik esintiler de mevcuttur.

Yazar kendisinin yazma tutkusunu eserin başrolünün karakteristik özelliği gibi yansıtarak eserin tamamında bu olguyu ön planda tutmaktadır.

Hakîm'in gurbette yaşamış olmasının da etkisiyle Mısır'a olan bağlılığı ve sevgisi artmıştır. Bu nedenle Elizabeth'in İsviçre'ye beraber gitme teklifini geri çevirmek zorunda kalmıştır.

İncelemeye alınan romanda başta el-Kanâtır, Sakkâra gibi turistik yerler olmak üzere pek çok mekân isminin zikredilmesi, mekân olarak bir zenginliğin bir göstergesidir.

Zaman açısından ise dar bir zaman dilimine sığdırılmış olaylar silsilesi şeklinde akış ilerlemektedir.

Yer yer yapılan gereksiz detaylandırmalar, zaman dilimi belirtilmeden olaylar arasındaki hızlıca geçişler, yapılan tasvirlerde abartıya kaçılması gibi hususlar sebebiyle metnin muğlak bir hal alması yazara yöneltilecek eleştirilerin başında gelmektedir.

Şahıs kadrosu çok dar bir havuzdan oluşmaktadır. İki başrole eşlik eden üç yan rolün romana katkısı oldukça azdır. Onlara biçilen rol de fazla değildir. Esere yönelik yapılabilecek eleştirilerden biri de bu konudur.

Peşini bırakmayan özlem ve gurbet duygusu, içinde biriken kahr ve öfke, geçmişe duyulan hasret, Mısır'ın geri kalmışlığı ve hasta, fakir insanların çaresizliğine karşı duyduğu elem yazarın sahip olduğu psikolojisinin esere yansıyan tezahürleridir.

Toplumsal konular ele alınan eserde hatırı sayılır ölçüde yer verilmiş, buna ilaveten satır aralarında siyasi eleştiri de yer almıştır.

KAYNAKÇA

- Abdüssamed, Şerîf. “Abdülhakîm Kâsım... el-Kitâbetü'l-ceyyide fekat ilâ âhiri ‘umrî”. Madamasr, 1 Haziran 2018. (Erişim Tarihi 09 Temmuz 2022) «الكتابة» عبد الحكيم قاسم.. (madamasr.com) | مدى مصر
- ‘Âbidîn, Hamdî. “Nükkâd ve rivâiyyûn ya‘terifûn: Abdülhakîm Kâsım kâtib ferîd lem yenel hakkahû mine’t-takdir”, Aawsat, 12 Aralık 2010. (Erişim Tarihi 12 Temmuz 2022) نقاد وروائيون يعترفون: عبد الحكيم قاسم كاتب فريد لم ينل حقه من التقدير (aawsat.com)
- Aça, Mehmet vdğr. *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2011.
- ‘Âdil, Samâh. “Abdülhakîm Kâsım... Rasdü hayâtî’r-rîfî’l-lezî harece minhu bi-luğa şî’riyye”, Kitâbât, 8 Şubat 2018. (Erişim Tarihi 4 Ağustos 2022) “..” عبدالحكيم قاسم.. رصد حياة الريف الذي خرج منه بلغة شعرية – كتابات (kitabât.com)
- Aktaş, Şerîf. *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınevi, 1991.
- Aktulum, Kubilay. *Metinlerarası İlişkiler*. Ankara: Öteki Yayınevi, 1999.
- Anaz, Zehra. “Mavisel Yener’in Çocuk Edebiyatı Yapıtlarının Dil Özellikleri, Söz Varlığı, Anlatım Teknikleri ve Dış Yapı Özellikleri Bakımından İncelenmesi”. Doktora Tezi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, 2018.
- Arbyy, “Abdülhakîm Kâsım neş’etühû”, (Erişim Tarihi 9 Ağustos 2022) عبد الحكيم قاسم #نشأته اخر تحديث اليوم 13-03-2023 (arbyy.com)
- Aslan, Celal. “Sait Faik Abasıyanık’ın Öykülerinde Kurgu ve Anlatım Teknikleri”. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2007.
- Ayata, Yunus ve Tolga, Necati. “Psikolojik Roman, Romana Yansıyan Yazar ve Türk Edebiyatındaki Bazı Örnekleri Üzerine Bir İnceleme”. *İlmî Araştırmalar*. 25 (2008): 7-20.
- Aytaç, Gürsel. *Çağdaş Türk Romanı Üzerine İncelemeler*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2016.
- Baykoç, Funda Balcı. “Mahrem ve Kırmızı Zaman Romanlarında Birtakım Postmodern Anlatım Teknikleri”. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 25/3 (2022): 779-792.
- Bedevî, Abdülfettâh. “Abdülhakîm Kâsım... Rahale münzû hamse ve ‘işrîn ‘âmen ve mâzâle yebhas an bâbî’l-hurûc”, el-Cerîde, 30 Kasım 2015. (Erişim Tarihi 30 Kasım 2022) عبد الحكيم قاسم... رحل منذ 25 عاماً وما زال يبحث عن باب الخروج (aljarida.com)
- Bourneur, Roland ve Quillet Real. *Roman Dünyası ve İncelemesi*, çev. Hüseyin Gümüş, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.
- Boynukara, Hasan. *Roman'da Bakış Açısı ve Anlatılış*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1997.
- Cerîs, Semîr. “Abdülhakîm Kâsım fî Berlin: Edebü’r-resâil fî sekâfe la ta‘rifü’l-husûsiyyât”. Kuantara. 17 Nisan 2011. (Erişim Tarihi 25 Ağustos 2022) عبد الحكيم - Qantara.de - قاسم في برلين: أدب الرسائل في ثقافة لا تعرف الخصوصية؟
- Cerîs, Semîr. “Abdülhakîm Kâsım fî Berlin: Likâu hub ve kerâhiyye”. DW, 12 Nisan 2011. (Erişim Tarihi 16 Temmuz 2022) https://www.dw.com.
- Çetin, Nurullah. *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Öncü Kitap, 2013.
- Çetişli, İsmail. *Metin Tahlillerine Giriş/2*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2004.
- Çoban, Ahmet. *Edebiyatta Üslûp Üzerine*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2004.

- Çotuksöken, Yusuf. *Deyimlerimiz*. İstanbul: Özgül Yayınları, 1992.
- Dadak, Malik Uğur. “İbrâhîm Gülistân, Medd ve Mih Adlı Eserinin İncelenmesi”. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2015.
- Deylemî, Esmâ. “el-Bünyetü’s-serdiyye fî rivâyeti Eyyâmî’l-insânî’s-seb’a li-Abdîlhakîm Kâsım”. Yüksek Lisans Tezi, Mohamed Boudiaf Üniversitesi, 2017.
- Doğru, Erdinç. *Deyimler*. Ankara: Fecr Yayınları, 2011.
- Donay, Ali. “Edebiyatımızda “Mektup” Türü ile İlgili Başlıca Çalışmalar”. *ERDEM İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*. 61 (2011): 83-102.
- Durmuş, İsmail. “Üslûp”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 42./ 83-85. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Ecevit, Yıldız. *Orhan Pamuk’u Okumak: Kafası Karışmış Okur ve Modern Yazar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- Enhâr, “Min Müzekkirâti tavîle ve i’tirâfati cerî’e... Abdülhakîm Kâsım”, (Erişim Tarihi 20 Temmuz 2021) <http://www.anhaar.com/ar/?p=5997>
- Ergiydiren, Sevinç. *Edebiyat Araştırmaları -Edebiyat Eleştirisi Üzerine Bir Deneme-*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, 2001.
- Erol, Çiğdem. “Türkiye Türkçesinde Kalıp Sözler Üzerine Bir İnceleme”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2007.
- Firth, John Rupert. “Modes of Meaning”. London: *Oxford University Press*, (1957): 190-215.
- Gönüllü, Beşir Erdem. “Ayfer Tunç’un Romanlarında Kullanılan Anlatım Teknikleri”. Yüksek Lisans Tezi, Siirt Üniversitesi, 2019.
- Günay, Doğan. *Metin Bilgisi*. İzmir: Multilingual Yayınevi, 3. Baskı, 2007.
- Güzel, Gülşah. “Tarık Buğra’nın Hikâyelerinde Anlatım Teknikleri”. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, 2017.
- Habîb, Abdurrahmân. “el-İbdâ’u’l-evvel... Abdülhakîm Kâsım yekteşif “Eyyâmü’l-insânî’s-seb’a”. el-Yevmü’s-sâbi’. 29 Eylül 2021. (Erişim Tarihi 30 Aralık 2022) <http://youm7.com> (youm7.com) “أيام الإنسان السبعة” الإبداع الأول.. عبد الحكيم قاسم يكتشف
- Hacıhaliloğlu, Deniz. “Memduh Şevket Esendal’ın Hikâyelerinde Kurgu ve Anlatım Teknikleri”. Doktora Tezi, Bartın Üniversitesi, 2020.
- el-Hadarî, Ramazân Ali Mansûr. “el-Hitâbü’r-rivâi fî a’mâli Abdîlhakîm Kâsım”. Doktora Tezi, ez-Zekâzîk Üniversitesi, 2001.
- el-Hâdî, Muhammed Abdullah. “Abdülhakîm Kâsım... (Kıssatün lem tektemil)”. el-Antûlûciyâ. (Erişim Tarihi 20 Temmuz 2022). <http://alantologia.com>
- Hasan, Hayrî. “Ebî... La Ya’rifuhû ehad”, el-Vefd. 22 Mart 2017. (Erişim Tarihi 10 Ocak 2023) | “نحن أصحاب حضارة عربية” إيزيس عبدالحكيم قاسم: رفض مهاجمة الاسلام في ألمانيا وقال (alwafd.news)
- Hasan, Şâkir Ferîd. “er-Rivâiyyü’l-Mısriyyü’r-râhil Abdülhakîm Kâsım”, Dîvânü’l-‘Arab, 15 Eylül 2010. (Erişim Tarihi 17 Kasım 2022) <http://diwanalarab.com> (diwanalarab.com) الروائي المصري الراحل عبد الحكيم قاسم - ديوان العرب
- Hatiboğlu, Vecihe. *Türkçenin Sözdizimi*. Ankara: TDK Yayınları, 1972.
- Holman, Hugh. *A Handbook To Literature*. New York: Third Edition, 1972.
- “İktibas”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*. 4:356. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1993.

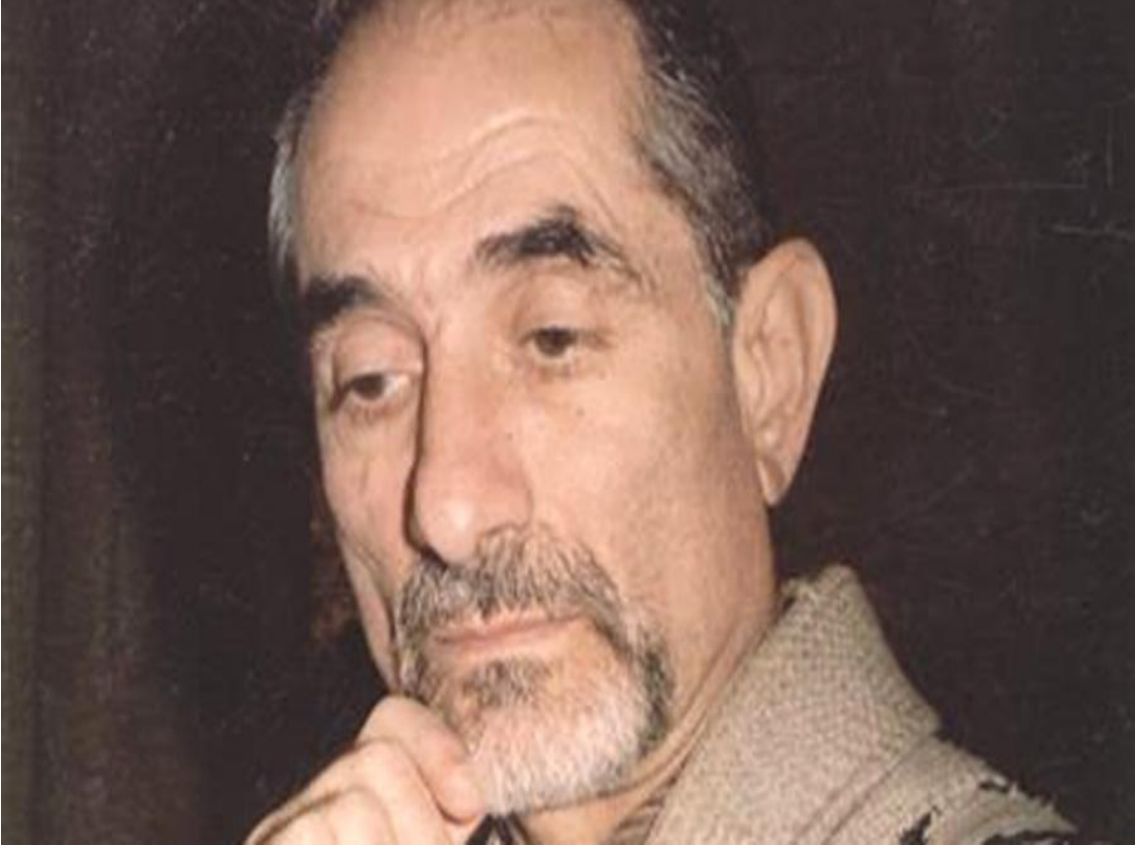
- İsmail, Muhammed. “Abdülhakîm Kâsım yehzimü’l-ğurbe bi-kitâbâtî nevbeti’l-hirâse”. Emaratalyoun, 20 Nisan 2011. (Erişim Tarihi 23 Ağustos 2022) عبدالحكيم قاسم يهزم «الغربة بـ» كتابات نوبة الحراسة (emaratalyoun.com)
- Karabulut, Mustafa. “Yusuf Atılgan’ın ‘Aylak Adam’ Romanında Anlatım Teknikleri”. *Turkish Studies*, 7/1 (2012): 1375-1387. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.2965>
- Karataş, Turan. *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Perşembe Kitapları, 2001.
- Kâsım, Abdülhakîm. *ed-Dîvânü’l-ahîr*. Kahire: Dâru’ş-şarkiyyât, 1991.
- Kâsım, Abdülhakîm. *Dîvânü’l-mülhakât*. Kahire: el-Hey’etü’l-Mısriyyetü’l-‘âmme li’l-kitâb, 2001.
- Kâsım, Abdülhakîm. *el-Eşvâk ve’l-esâ*. Kahire: el-Hey’etü’l-Mısriyyetü’l-‘âmme li’l-kitâb, 2000.
- Kâsım, Abdülhakîm. *Eyyâmü’l-insânî’s-seb’a*. Kahire: el-Hey’etü’l-Mısriyyetü’l-‘âmme li’l-kitâb, 1996.
- Kâsım, Abdülhakîm. *el-Hicre ile ğayri’l-me’lûf*. Kahire: Dâru’l-fıkr li’d-dirâsât ve’n-neşr ve’t-tevzî’, 1987.
- Kâsım, Abdülhakîm. *Kaderu’l-ğuraflı’l-mukbiza*. Kahire: Matbû‘âtü’l-Kâhire, 1982.
- Kâsım, Abdülhakîm. *el-Mehdî*. Beyrut: Dâru’t-tenvîr, 1982.
- Kâsım, Abdülhakîm. *Muhâvele li’l-hurûc*, Kahire: el-Hey’etü’l-Mısriyyetü’l-‘âmme li’l-kitâb. 1987.
- Kâsım, Abdülhakîm. *Taraf min haberi’l-âhire*. Kahire: el-Hey’etü’l-Mısriyyetü’l-‘âmme li’l-kitâb, 1986.
- Kâsım, Abdülhakîm. *ez-Zunûn ve’r-ruâ*. Kahire: Dâru’l-müstakbeli’l-‘Arabî, 1986.
- Kefeli, Emel. *Anlatım Tekniği Olarak Mektup*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2002.
- Keskintaş, Orhan. “John Rawls’un Kamusal Akıl Kavramı ve Demokratik Müzakere Tartışmaları”, *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Kongresi: Krizler, Belirsizlikler ve Arayışlar Özel Sayısı/5 (2021): 117-146.
- Kıran, Zeynel ve Kıran, Ayşe. *Yazınsal Okuma Süreçleri*. Ankara: Seçkin Yayınları, 3. Baskı, 2007.
- el-Kırş, Sa’d. “Abdülhakîm Kâsım müsekkaf ve kâtibun Misrî”, *el-Arab*, (Erişim Tarihi 19 Temmuz 2022) <https://alarab.co.uk>
- Kolcu, Ali İhsan. *Öykü Sanatı*. Konya: Salkım Söğüt Yayınevi, 2006.
- Korkmaz, Ramazan ve Şahin, Veysel. *Romanda Mekân*. Ankara: Akçağ Yayınevi, 2017.
- Kumaş, Halil. “Konrad Bayer’in “Altıncı His” Romanında Montaj Tekniği”. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 1/10 (2018): 6.
- Mobtada, “Müsakkafûn: Abdülhakîm Kâsım zalemuhu en-nakd ve’htekarathu dâru’ş-şurûk”, (Erişim Tarihi 25 Temmuz 2022) <https://www.mobtada.com/details/408536>
- Mus’ad, Raûf. “Raûf Mus’ad ‘an Abdilhakîm Kâsım ceme‘ana’s-sicn ve ferrakatne’l-hurriyye”, *Bidayatmag*, (Erişim Tarihi 3 Mart 2023) رؤوف مسعد عن عبد الحكيم قاسم | بدایات (bidayatmag.com)

- Nebîl, Muhammed. “Abdülhakîm Kâsım... Hârisü'l-kitâbe”, el-Bevvâbe. 13 Kasım 2016. (Erişim Tarihi 29 Temmuz 2022) حارس الكتابة .. عبدالحكيم قاسم.. (albawabhnews.com)
- Osman, Alâ'. ““Kusûru's-sekâfe” Tahtefî bi-zikrâ rahîli'l-kâtib Abdilhakîm Kâsım”, el-Yevmü's-sâbi', 22 Kasım 2015. (Erişim Tarihi 20 Eylül 2022) "قصور الثقافة" بتحقيق عبدالحكيم قاسم - اليوم السابع (youm7.com)
- Özkan, Bülent. “Türkiye Türkçesinde Belirteçlerin Fiillerle Birliktelik Kullanımları ve Eşdizimliliği”. Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, 2007.
- Öztürk, Dinçer. “Dede Korkut Hikâyeleri'nden Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesine Genel Bir Yaklaşım”. *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*. 8/65 (2021): 175-191.
- Parlak, Cengiz. “Abdülhakîm Kâsım'ın Hayatı, Edebi kişiliği ve “Eyyâmu'l- insânî's-seb'a” adlı romanı”. Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, 2021.
- Re'yu'l-yevm, “Abdülhakîm Kâsım... Kâtibü'l-fezâlatî'r-rîfîyye”, (Erişim Tarihi 27 Aralık 2022) عبد الحكيم قاسم.. كاتب الفضائل الرفيعة | رأي اليوم (raialyoum.com)
- Sağlık, Şaban. “Kurmaca Âlemin Kurmaca Sözcülerinden Romanda Zaman-Mekân-Tasvir”. *Hece Dergisi*. Türk Romanı Özel Sayısı, Sayı 65.66.67 (2002): 130– 163.
- Sağlık, Şaban. *Popüler Roman Estetik Roman*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2010.
- Savân, Ahmed. “Abdülhakîm Kâsım... Min Sicni'l-vâhât ilâ nevbâtî'l-hirâse”. el-Bevvâbe (albawab), 13 Kasım 2017. (Erişim Tarihi 30 Haziran 2022) عبدالحكيم قاسم.. من سجن الواحات إلى نوبات الحراسة (albawabhnews.com)
- Saygılı, Seda H. “Leylâ Erbil'in Öykücülüğü”. Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, 2016.
- Sazyek, Hakan. “Romanda Temel Anlatım Yöntemleri Üzerinde Bir Sınıflandırma Çalışması”. *Folklor-Edebiyat*. 37 (2004): 103-118.
- Sazyek, Hakan. *Roman Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Hece Yayınları, 2015.
- Stevick, Philip. *Roman Teorisi*, çev. Sevim Kantarcıoğlu. Ankara: Akçağ Yayınevi, 2021.
- Süzen, Rıdvan. “Yiğit Okur'un Romanlarında Kurgu, Dil ve Anlatım Teknikleri”. Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi, 2020.
- Şa'îr, Muhammed. “Abdülhakîm Kâsım: Hayâtü küllüha silsile mine'l-ehâtî”. Jehat, 6 Mart 2007. (Erişim Tarihi 30 Eylül 2022) شهادات محمد شعير (jehat.com)
- Şa'îr, Muhammed. “Abdülhakîm Kâsım: Kâtibü'l-eşvâk ve'l-esâ”, al-Akhbâr, 25 Kasım 2010. (Erişim Tarihi 9 Ağustos 2022) عبد الحكيم قاسم: كاتب الأشواق والأسى (al-akhbar.com)
- Şa'îr, Muhammed. *Kitâbâtü nevbeti'l-hirâse*. Kahire: Dâru Mîrît, 2010.
- Tepebaşılı, Fatih. *Roman İncelemesi*. İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2019.
- Toprak, İsmail. “Bakhtin'in Diyaloji Ve Heteroglossia Kavramları Bağlamında Alev Alatlının “Orda Kimse Var Mı?” Roman Dizisinde Çokseslilik”. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2017.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri. “Deyim”, (Erişim Tarihi 3 Kasım 2022), deyim ne demek TDK Sözlük Anlamı (sozluk.gov.tr)
- “Üslûp”. *Türkçe Sözlük*. 2:2313. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1998.

- el-Verdânî, Mahmud. “Lem yetehammel kalbühû külle hâzihi”l-‘avâsıf: Zikrâ mîlâdi ve rahîli Abdilhakîm Kâsım”. Masrawy, 22 Kasım 2018. (Erişim Tarihi 12 Ağustos 2022) لم يتحمل قلبه كل هذه العواصف: ذكرى ميلاد ورحيل عبدالحكيم قاس | مصراوى (masrawy.com)
- Yûsuf, Şevkî Bedr. “Abdülhakîm Kâsım fî zikrâ rahîlihi’s-selâsîn”, Middle East, 15 Kasım 2020. (Erişim Tarihi 6 Temmuz 2022) عبدالحكيم قاسم في ذكرى رحيله الثلاثين | شوقي بدر يوسف | MEO (middle-east-online.com)
- Yûsuf, Şevkî Bedr. “el-Kâs Abdülhakîm Kâsım fî zikrâh”, Azzaman, 21 Kasım 2012. (Erişim Tarihi 27 Temmuz 2022) القاص عبد الحكيم قاسم في ذكراه | Azzaman

EKLER

Abdülhakîm Kâsım

Kaynak: Yûsuf, “Abdülhakîm Kâsım fî zikrâ”.